

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“-СКОПЈЕ

Филозофски факултет

Институт за безбедност, одбрана и мир

Постдипломски студии за мир и развој

Магистерски труд на тема:

**УЛОГАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ВО ПРЕВЕНЦИЈАТА НА КОНФЛИКТИ
ПРЕКУ ПРОЦЕСОТ НА РАЗОРУЖУВАЊЕ**

ментор:

Проф. д-р. Ванчо Кенков

кандидат:

Блерим Исмаили

Скопје, мај 2016 година

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“-СКОПЈЕ

Филозофски факултет

Институт за безбедност, одбрана и мир

Постдипломски студии за мир и развој

Магистерски труд на тема:

**УЛОГАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ВО ПРЕВЕНЦИЈАТА НА КОНФЛИКТИ
ПРЕКУ ПРОЦЕСОТ НА РАЗОРУЖУВАЊЕ**

ментор:

Проф. д-р. Ванчо Кенков

кандидат:

Блерим Исмаили

Скопје, мај 2016 година

**„Без заеднички интереси нема за што да се преговара, без конфликт
нема околу што да се преговара“**

Фред Икле: Како преговараат нациите, 1964

СОДРЖИНА

Вовед.....	5
I. Конфликти и нивно разрешување.....	8
1. Дефинирање на конфликтот	8
2. Форми и видови конфликти	11
3. Внатрешен и меѓународен конфликт	12
4. Фази на конфликтите	14
5. Разрешување и трансформација на конфликтите.....	17
II. Процес на разоружување.....	21
1. Поим на разоружување.....	21
2. Историјат на разоружувањето.....	22
2.1. Разоружувањето по примерот на Рејкјавик.....	25
3. Меѓународните организации и разоружувањето	26
4. Видови на конфликти и фактори кои влијаат врз разоружувањето	27
5. Модели на разоружување	33
6. Механизми за разоружување	37
7.Тела за разоружување.....	46
8. Примери на разоружување и искуства	47
8.1. Разоружувањето во Република Македонија	49
III. Мирот, безбедноста и организацијата на ОН.....	53
1. Историски развој на идеите за мирот и ненасилството	53
2. Развој на концептот за мир	59
2.1. Поимовно определување на мирот	61
2.2. Мирот и безбедноста	62
2.3. Мировните и алтернативните движења за мир и ненасилство на меѓународните односи.....	65
3. Поимовно определување на безбедноста	67
3.1. Колективна безбедност	71
3.2. Заемна безбедност	73
4. Организација на ООН	75
4.1. Обединети нации	75
4.2. Совет за безбедност на ООН	79
4.3. Мировни операции на Обединетите нации	82

IV. Обединети нации во превенција на конфликти преку процесот на разоружување	86
1. Превенцијата на конфликти и кризен менаџмент	86
2. Превентивна дипломатија	91
3. ОН и превенцијата на конфликти преку имплементација на концептот на разоружување	95
4. Активности за контрола на конвенционалното вооружување и разоружување	99
5. Разоружување низ призма на ОБСЕ	101
6. Разоружувањето низ призма на Африка	106
6.1. Гана и разоружувањето	107
6.2. Организацијата на Африканската Унија и разоружувањето	111
6.2.1. Афрички Меморандум	113
6.2.2. Декларацијата на Организацијата на Африканската Унија за денуклеаризација на Африка	115
6.2.3. Договорот во Пелиндаба	119
6.3. Придржувањето на Африка кон мултилатералните договори за контрола на оружјето	121
7. Движење на неврзаните земји и разоружувањето	122
Заклучок	125
Библиографија	127
Интернет страни	134
Листа на кратенки	135

Вовед

Низ историјата конфликтите неминовно се јавуваат како составен дел од внатрешните односи во државите и во рамките на односите помеѓу државите. Нивната појава и експанзија се должи на етничките, на културните, на конфесионалните, на политичките и други општествени сектори, кои предизвикуваат поделби и конфронтација помеѓу засегнатите страни. Во најекстремна форма причините за конфликтот можат да доведат до вооружен конфликт, односно граѓанска војна или војна помеѓу две или повеќе држави. Од самата појава на конфликтите, научната и експертската јавност, како и политичките субјекти, постојано пројавуваат интерес и активно се вклучени во процесот на градење пристап за решавање на конфликтите.

Во таа насока, заради безбедносните импликации што ги предизвикува конфликтот (директни и индиректни жртви, бегалски кризи, демографски промени и слично) ООН како светска организација, во чиј делокруг на дејствување спаѓа и превенцијата на (внатрешни и меѓудржавни) конфликти, со текот на времето изгради посебен пристап, терминологија и механизам за решавање на конфликтите. Организацијата на Обединетите нации дава посебен акцент на идентификувањето на конфликтот, на неговите развојни фази, на неговите главни актери и наметнува обврски и одговорност кај страните во конфликтот. Оттука, улогата на организацијата е особено значајна, а на нејзините карактеристики се надоврзуваат географската респространетост и интердисциплинарниот пристап во работењето. Тоа резултира со автентичност и препознатливост на повеќето механизми за превенција кои организацијата ги користи во рамките на безбедносната и во пошироката меѓународна заедница.

Проблемот на истражување е поврзан со процесот на разоружување со цел за проверирање на конфликтите. Исто така, проблемот на истражување има индивидуална (кога станува збор за обичниот човек) и колективна димензија (кога станува збор за државите и меѓународните организации) кои имаат силна интеракција.

Индивидуалниот пристап е доминантно спонтан процес, но доколку добро се анализира врз основа на релевантни критериуми (обезбедување квантитет на примероците, анализа на искуствата, трајност на процесот итн.) и

се изгради експертиза во областа, тој може да води кон градење систематски пристап во решавањето на конфликтите.

Колективната димензија на трудот се однесува на улогата на ООН во процесот на превенција на конфликтите преку процес на разоружување.

Трудот, покрај прикажувањето на некои досегашни сознанија за конфликтите и искуствата во нивното решавање, има за цел да укаже на некои можности и пристапи за надминување на конфликтните ситуации кои можеби едноставно до сега изгледале излишни. За таа цел во трудот ќе се анализираат моделите за разоружување, како процес кој влијае врз зачувувањето на мирот, но и за превенција на конфликти. Во секој случај, трудот би можел да ја поттикне експертската јавност, покрај разоружувањето, да продолжи да бара нови идеи за тоа како да се носи со конфликтите и да бара најсоодветен начин за користење на својот креативен потенцијал.

Проблемот на истражување е поврзан и со надградување на професионалната (стручната) терминологија. Како што знаењето во областа на решавањето на конфликтните ситуации напредувало, така и терминологијата која што се користи во оваа област добивала во обем и квантитет, но воедно станала и помалку разбирлива за оние кои не биле директно вклучени во овие процеси. Според експертите, конфликтите и споровите се различни поими имајќи ја предвид нивната природа и должината на траење. Исто така, треба да се прави разлика и помеѓу спогодбите во врска со споровите, управувањето со конфликтите, решавањето на конфликтите и трансформацијата на конфликтите.

Имено, во првата глава со наслов „Конфликти и нивно разрешување“, ќе биде дадена кратка анализа на самиот поим за конфликт, како и дефиниција за конфликтот. Понатаму ќе бидат претставени и формите и видовите на конфликти, со подетална анализа на внатрешен и меѓународен конфликт, за во продолжение да биде даден осврт на фазите на конфликтите и на димензиите на конфликтот. На крајот од оваа глава ќе стане збор и за разрешување и трансформација на конфликтите.

Во втората глава од трудот, насловена како „Процес на разоружување“, ќе биде накратко претставен поимот на разоружувањето, како и историјатот на разоружувањето, понатаму, улогата на Меѓународните организации и разоружувањето, видовите и факторите кои влијаат врз разоружувањето. На

крајот од овој дел ќе бидат дадени примери на разоружување, при што ќе биде претставен и примерот на разоружувањето во Република Македонија.

Во продолжение, во третата глава со наслов „Мирот, безбедноста и организацијата на ОН“, станува збор за историскиот развој на идеите за мирот и ненасилството, како и за развојот на концептот за мир, при што ќе биде дефинирано поимовното определување на мирот, мирот и безбедноста и мировните и алтернативните движења за мир и ненасилство на меѓународните односи. Исто така во оваа глава, односно во овој дел од магистерскиот труд ќе стане збор и за поимовно определување на безбедноста, со подетална анализа на колективната безбедност и заемната безбедност. На крајот од овој дел фокусот ќе биде задржан на Организацијата на ООН, односно на самите Обединети нации, на Советот за безбедност на ООН и на Мировните операции на Обединетите нации.

Последниот дел од трудот е со наслов „Обединети нации во превенција на кофликти преку процесот на разоружување“. Во истиот ќе стане збор најпрво за појмовното одредување на превенцијата, понатаму, за превенцијата на конфликти и превенцијата на конфликти преку имплементација на концептот на разоружување. Понатаму, ќе се даде осврт и на активностите за контрола на конвенцијалното вооружување и разоружување. Многу важен е и освртот, односно анализата на разоружувањето преку призмата на ОБСЕ и разоружувањето преку призма на Африка. На крај ќе биде даден осврт и на движењето на неврзаните земји и нивната поврзаност и улога во разоружувањето, како и за мировните операции на ОН.

Во магистерскиот труд со наслов „Улогата на Обединетите нации во превенцијата на конфликти преку процесот на разоружување“, преку анализа на содржината ќе може да се добие одговорот на прашањето за тоа каква е практично улогата на Обединетите нации во превенирањето на конфликтите, директно преку самиот процес на разоружување.

I. Конфликти и нивно разрешување

1. Дефинирање на конфликтот

Зборот конфликт е од латинско потекло, односно од зборот „conflictus“, што значи „пomeѓусебно удирање“. За да се истакне диверзитетот во дефинирањето на проблемот, во продолжение се некои од бројните дефиниции за конфликтни ситуации што се рефлектира на шареноликоста на пристапот кон овој проблем, но воедно помага да се одредат клучните елементи кои се заеднички за сите дефиниции.¹

- ✓ Конфликтот претставува севкупна динамика во растот и развојот на живите организми и групи. Тој се појавува кога се подудираат идеи, интереси или однесувања на две или повеќе индивидуи или групи.
- ✓ Конфликтот настанува кога две (или повеќе) луѓе или групи ги воочуваат разликите во интересите кои неможат да бидат доведени во прашање - неможност да се дојде до важни средства и да се задоволат важни потреби и вредности - и превземаат акции таквата ситуација да се промени.
- ✓ Конфликтот е состојба на антагонизам со неусогласените потреби и желби (вклучени се барем две страни кои што сакаат да победат).
- ✓ Конфликтот е социјална состојба во која учествуваат најмалку две страни (поединци, групи, држави) кои имаат: (а) сосема различни појдовни точки, кои се на прв поглед непомирливи, и тежнеат кон различни цели кои може да ги реализира само една од страните и (или) кои употребуваат (б) сосема различни средства за остварување на одредена цел.²

Релевантна е дефиницијата во која се нагласува дека конфликтот е процес кој се одвива помеѓу две или повеќе лица (или групи, организации, држави) кога разликите кои се важни избиваат на површина оневозможувајќи да се продолжи животот во хармонија.³

Во сите овие дефиниции се нагласуваат разликите без разлика дали тие се реални или забележани и тоа во однос на интересите, целите, потребите, идеите, појдовни точки помеѓу најмалку две страни. Наједноставната

¹ Fundamentals of Conflict Solving and Negotiations, "Partners" Poljska, 1997

² Ulrike C. Wasmuth автор на цитат превземен од Pedagogije mira, Konflikti Dadalos.

³ Ana Vasilache, Ethnic Diversity and Conflict Management, Part I – Concepts, Local Government and Public Service Reform Initiative, str.7.

дефиниција која може да се сретне во литературата вели дека конфликтите се недоразбирања помеѓу човечките суштества. Оваа дефиниција подразбира дека конфликтите се дел од животот и секоја промена со можност за трансформација во извор на енергија што дава можност со него да се управува на конструктивен начин. Токму овој креативен потенцијал на конфликтните ситуации е она што се сака да се нагласи во состав на пристапите кон решавањето на конфликтните ситуации.

Сепак, може слободно да се заклучи дека нема универзални дефиниции за вака комплексни поими каков што е конфликтот. Многу поважно од самата дефиниција е разбирањето на самата природа на конфликтот. Природата на конфликтот е двострана. Додека од една страна тие можат да доведат до насилство и други непосакувани последици, а од друга страна може да бидат и можност за да се промени постоечката ситуација на подобро и да се воспостават нови, попродуктивни односи во средината, односно окружувањето.

Во Големiot Лексикон на Ширилова, стои дека зборот „конфликт“ потекнува од латинскиот збор (conflicts), кој подразбира 1. судир, спор, расправија што се заканува уште повеќе да се заплетка; 2. борба, војна, вооружен судир.⁴

Поимот конфликт го сретнуваме во употреба и како општествен судир-вид на општествен процес во кој страните (поединци, група) меѓусебно си отежнуваат или оневозможуваат во остварувањето на одредени цели.⁵

Постојат и други приоди во расветлувањето на поимот и значењето на феноменот конфликт. Во тој аспект се развиени повеќе теории од кои како значајни се издвојуваат теориите на личноста и функционалистичката теорија, Конфликт, во теориите на личноста обично е сметан за состојба на нелагодност или стрес причинет од лично (индивидуално) доживување на две или повеќе желби односно потреби кои се инкомпатабилни. Зигмунд Фројд сметал дека конфликтот е во основа помеѓу сексуалната мотивација (желба) и забраната односно потиснувањето на сексуалните желби, мисли и дејства наметнати од општеството. Останатите психоаналитичари не се согласиле со Фројд околу природата на конфликтот, но се согласиле дека нарушувањата на личноста имаат корен во конфликтот, односно во нелагодноста која се изродила од конфликтот. Долард, Милер и други сметаат дека конфликтот се

⁴ Шприлова В, Голем лексикон на странски зборови и изрази, „Топер“, Скопје, 2001 стр. 504.

⁵ Socioloski Leksikon Savremena Administracija, Beograd, 1982

остварува секогаш кога поривите значајно се натпреваруваат помеѓу себе. Според оваа теорија неприлагодувањето на личноста е резултат на спротивставените пориви кои ја блокираат личноста од здобивање со задоволителна состојба на дејствија во еден релативно долг период.⁶

За разлика од теориите на личноста Функционалистичката теорија на општеството во изворен вид (Т. Parsons) ги набљудувала општествените судири (конфликти) како појава на патологија во општеството, која според својата природа е привремена, претежно од надвор предизвикана, во суштина страна на социјалниот систем на кој заедничкиот нормативно-вредносен систем го прави во основа хармоничен. Покасно, со проширувањата на функционалистичка теорија со нови компоненти, укажала на евентуални позитивни функции на општествените судири (конфликти) и ги специфицирала условите кога тие можат да имаат таква природа.⁷

Сето ова претставува солидна основа за обликување и дефинирање на конфликтот како „состојба во која што најмалку два актери или нивни претставници се обидуваат да ја остварат нивната перцепција на заемно некомпатабилни цели со подривање (директно или индиректно), на способноста за дејствување на другите“.⁸

И во Меѓународното јавно право, се чини дека на сличен начин се дефинира конфликтот за кој се вели дека е „ситуација во која еден субјект е ангажиран во свесно спротивставување на друг субјект на меѓународното право, бидејќи овие два субјекти имаат инкомпатабилни цели (спротивни цели)“.⁹

Се чини дека недостасуваат само проширувањата од Функционалистичката теорија во која се нагласува и другата-конструктивната страна на конфликтот, која Батрон ја издвојува како есенцијално креативен елемент во односите меѓу луѓето. Според него, конфликтот е да се ужива. Оттука ќе произлезе сознанието за поимот и неговата операционализација дека треба по обем и содржина да ја зафати неговата деструктивна, но и конструктивна страна, најмалку два актери, дејствија и спротивни цели.¹⁰

⁶ The Encyclopedia Americana, Vol. 7

⁷ Socioloski Leksikon Savremena Administracija, Beograd, 1982

⁸ Sandole D, 1993, Ethnic conflict resolution in New Europe, A case for an integrated systems approach, in Balazs J., Wiberg, H., Peace research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest

⁹ Фрчковски Љ., Тупурковски В., Ортаковски В., Меѓународно јавно право, Табернакул, Скопје, 1995.

¹⁰ Burton J., 1972, World Society, Cambridge and New York, Cambridge University Press

2. Форми и видови на конфликти

Дефинирањето на конфликтот – како проблем на истражувањето, често е поврзано со неговите форми/видови и фази. Психологот Курт Левин разликува три *вида* конфликти:¹¹

1. Конфликт на двојно привлекување.

Овој конфликт е најдобрата варијанта. Имаме две нешта, ситуации, предмети или луѓе кои во исто време не привлекуваат, а мораме да одбереме. Во нас чувствуваме незадоволство, бидејќи доколку го одбереме едното го губиме другото и обратно, а подеднакво двете ги посакуваме. На пример во исто време на тв се емитуваат два филма кои сакаме да ги следиме, што да одбереме? Како и да е, што да одбереме, ќе бидеме задоволни од изборот. На крај на краиштата и двата ни се интересни. Анегдотата за Буридановото магаре, кој се наоѓало помеѓу два снопови со сено и притоа неможело да се одлучи од кој сноп да јаде, умрело од глад, бидејќи кога и да тргнало накај едниот сноп, другиот му изгледал попримамливо, ја искажува оваа ситуација сликовито.

2. Конфликт на двојно одбивање.

Тоа е најлошата варијанта. Зошто? Затоа што имаме две ситуации, предмети, луѓе меѓу кои мораме да се одлучиме, а притоа не сакаме. Во ваква ситуација највеќе сакаме да останеме во статус кво, но притиснати од околностите мораме да одбереме „од две зла, помалото“. Па така ги ставаме работите на кантар и го одбираме она што мислиме дека во моментот е попримамливо за нас, иако и двете не ни одговараат. На пример, имаме две јадења кои не ни се омилен, но во моментот се единствени на нашето мени, со цел да ја задоволиме нашата потреба за храна, одбираме едно јадење кое е попримамливо за нас, т.е. повеќе го поднесуваме.

3. Конфликтот на двојно одбивање и привлекување.

Дефинитивно овој конфликт е најнезгодната варијанта бидејќи во исто време еден ист предмет, ситуација, настан, личност нè привлекува, но и нè одбива. Во исто време сакаме да сме на едно место, но и сакаме да избегаеме од таму. Сакаме да сме со една личност, но таа личност напати многу не револтира. Во ваква ситуација ние немаме избор помеѓу 2 нешта, и тоа е уште поголем проблем кој нè тера да се бориме со себе, да направиме избор за тоа

¹¹ Lund, MS 1995, 'Underrating Preventive Diplomacy', *Foreign Affairs*, vol. 74, no. 4.

дали нештото ќе го перцепираме како убаво или неубаво, добро или лошо за нас.

3. Внатрешен и меѓународен конфликт

Одговорот на прашањето за поделбата и битните карактеристики на внатрешните и меѓународните конфликти ќе го најдеме откако ќе се анализираат вооружените конфликти. Анализите на вооружените конфликти покажуваат дека тие и денес се мошне актуелна и значајна појава, процес и феномен со кој се преокупирани не само воените аналитичари, туку и пошироко, историчарите, социолозите, политиколозите, правниците и други аналитичари. Актуелноста на овој феномен произлегува пред се од мигот во којшто се јавува, а значајноста поради човечките загуби и материјални трошоци кои се тешко мерливи и многу големи. Така на пример во анализата на Лондонскиот институт за стратески истражувања, The Military Balance 2002-2003, за вооружените конфликти и жртви во периодот од 1945-1994 година, стои дека во Регионот на Карибите и Латинска Америка вкупно имало 447.000 жртви, на Блискиот Исток и Северна Африка вкупно 993.000, во Сахарска Африка 4.164.000 жртви, во Европа 186.000, во Централна и Јужна Африка 2.857.000 и во Источна Азија 10.396.000 жртви.¹² Доколку ги собереме ќе дојдеме до импозантната бројка од 19.043.000 (деветнаесет милиона и четриесет и три илјади) жртви од вооружените конфликти на глобално ниво во светот. И трошоците се големи, така на пример од групата на меѓународни конфликти од 20-ти век, изразени во милијарди долари: за Првата светска војна изнесуваат 4.500, за Втората светска војна 13.000, за Виетнамската војна 720, Ирачко-Иранската 150, Заливската војна 102 итн. Од проценетите трошоци на внатрешните конфликти во милиони долари, на пример во Камбоџа (Источна Азија) 1997-98 год. изнесувале вкупно 240, во Перу 1981-95 г., изнесувале вкупно 9.400, на Косово 1998-99., изнесувале вкупно 500 итн.

Од сето ова како значајно се издвојува сознанието дека е многу тешко да се пресметаат вкупните трошоци од меѓународните и внатрешните конфликти, дури и во рамките на веќе пресметаните се јавуваат одредени проблеми бидејќи податоците се нецелосни. Во секој случај општ е заклучокот дека станува збор за импозантни бројки, чија пренамена најверојатно би дала

¹² The Military Balance 2002-2003, The 2002 Chart of Armed Conflict

одговор на многу прашања кои се значајни за развојот на човештвото, а сè уште немаат одговор.

Што се однесува до жртвите од вооружените конфликти водени во периодот 1945-1994, евидентно е дека тие се на ниво од едена голема - светска војна, што претставува своевиден феномен кој бара посебно внимание и натамошни анализи. Ова дотолку повеќе бидејќи расте процентот на загубите на цивилното население во однос на војниците.

Секоја војна претставува конфликт, но секој конфликт не мора да претставува војна. Конфликтот кој во текот на годината има преку 1000 жртви се нарекува војна. Конфликтот е поширок, но помалку ограничувачки поим од војната.

Постојат повеќе поделби на вооружените конфликти од кои како позначајна се издвојува поделбата на Лондонскиот институт за стратегиски истражувања The Military Balance, во кој поделбата е направена според типот, и тоа на:¹³

- ✓ Меѓународен вооружен пограничен и територијален конфликт
- ✓ Внатрешен вооружен конфликт и
- ✓ Тероризам

Под Меѓународен вооружен пограничен или територијален конфликт, се подразбира секој оној конфликт кој ги вовлекува завојуваните страни - владите во вооружен конфликт поради суверенитетот и територијата. Нивниот статус може да биде Активен, да дојде до Примирје (прекин на огнот) или до Мировен договор.

Во зависност од големината на територијата која ќе биде зафатена со борбените дејства, големината на вооружените сили кои ќе бидат употребени и борбените средства кои ќе бидат користени, конфликтите можат да варираат од борба со низок, среден до висок интензитет. Борбите со низок интензитет пред сè ги покриваат пограничните конфликти. Додека со среден интензитет се пред сè територијалните конфликти кои настануваат поради загрозениот суверенитет, како на пример војната во Заливот 1990-91 година. Борбите со висок интензитет пред сè се однесуваат на големите војни.

Под внатрешен вооружен конфликт се подразбира секој оној конфликт кој се случува помеѓу владините сили и организирани групи кои контролираат

¹³ Sandole D, 1993, Ethnic conflict resolution in New Europe, A case for an integrated systems approach, in Balazs J., Wiberg, H., Peace research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest

доволно територија за да ги поддржат заеднички планираните воени операции. Овие конфликти понекогаш се прелеваат преку меѓународните граници без да се сметаат како меѓународни конфликти помеѓу државите.

Република Македонија е еклатантен пример на држава во која дојде до внатрешен вооружен конфликт во 2001 година.

4. Фази на конфликтите

Конфликтите минуваат низ специфични фази. Во едната предфаза се восприемаат латентни или манифестирачки конфликти, но тие (сé уште) не се оценуваат како негативни. Во фазата на ескалација дејствува една спрецифична динамика што го изострува конфликтното случување. Во „фазата на појаснување“ станува збор за тоа, одново да се дефинира и креира иден (заеднички) живот. Овие фази честопати се одбележуваат како конфликтни лакови. Во различните конфликтни фази неопходни се специфични барања и компетенции на приодот, на деескалацијата односно работата на помирувањето. Динамиката на конфликтот по правило го менува и однесувањето на страните во конфликтот. Комуникацијата е ограничена, повеќе се восприема делливото од она што поврзува, недовербата е зголемена, а на решението честопати не се гледа како на заеднички проблем.¹⁴

Важно е да се има предвид дека сите спорови не доспеваат до фазата на конфликт, бидејќи можат да се разрешат претходно на некој друг начин. Од друга страна, сите конфликти се резултат на претходни спорови. Како илустрација за спор, кој не прераснал во конфликт, е грчко – македонскиот спор околу името на Република Македонија.

Конфликтот може да има пет основни фази:¹⁵

а) Фаза на појава на непријателствата. Оваа фаза почнува кога една од страните во спорот донесува политичка одлука за воена опција како начин на разрешување на спорот. Во оваа фаза употребата на вооружена сила станува возможна или пак „основано се очекува“. Но, самото решавање за воена опција не значи дека почнале непријателствата, туку воведувањето на оваа фаза честопати претставува политички притисок врз другата страна.

¹⁴ Гинтер Гугел, Институт за педагогија за мир, Тибинген; Редакција: Рагнар Милер

¹⁵ Гоцевски, Т, Ортаковски, В и Георгиева, Л 1999, *Разрешување и трансформација на конфликтите*, I дел, Филозофски факултет, Скопје.

б) Фаза на почеток на непријателствата. Во оваа фаза се реализираат почетните цели на конфликтот и таа може да доведе до ескалација на употребите на воените средства. Пример за оваа фаза се настаните на Косово од крајот на 1997 година, кои доведоа до вооружените акции на ОАК (Ослободителната армија на Косово), како и на српската полиција и војска.

в) Фаза по завршување на непријателствата. Во оваа фаза конфликтот може да биде завршен со воени дејства или мировен договор, но тоа не мора да значи дека е разрешен спорот, кој може да продолжи да се разрешува со други средства. Пример кој добро ја илустрира оваа фаза се германско – француските односи до завршувањето на Втората светска војна. Имено, војната меѓу Бизмаркова Германија и Франција на Наполеон Трети во 1871 година заврши со воена победа на Германија и со нејзиното анкетирање на Алзас и Лорен. Но ако непријателствата завршија на тој начин, спорот околу Алзас и Лорен остана и беше една од причините во Првата светска војна двете држави да војуваат една против друга, како и на Германија да и бидат наметнати тешките услови со Версајскиот мир во 1919 година.

г) Фаза на оспорување. Оваа фаза постои кога со конфликтот не е разрешен спорот, кој продолжува да се решава со други средства. Продолжуваме со примерот на Германија. Доаѓањето на Хитлер на власт во 30 – тите години на овој век и неговата вкупна активност насочена кон енормно воено засилување на Германија, со цел на ревизија на Версајскиот договор, е добра илустрација за фазата на оспорување на решението на конфликтот, какво што беше со исходот на Првата светска војна. Конфликтот може да биде и „замрзнат“ за определен период.

д) Фаза на решение. Оваа фаза постои ако спорот, преку конфликтот, е решен на соодветен начин и прифатен од страните. Конфликтот завршува со некој вид политчки процес што резултира во политичко приспособување, а чиј формален израз може да биде: примирје, мировен договор, капитулација на една од страните еднострано повлекување од конфликтот и друго. Во примерот со спорот меѓу Германија и Франција околу границите, фазата на решение се оствари по Втората светска војна, со формирањето на Европската заедница за јаглен и челик во 1952 година, со Римските договори за формирање на европските заедници во 1957 година (денес Европска Унија), со заедничкиот економски интерес на двете земји, а во услови на висока „проодност“ на границите на земјите на ЕУ, па и на Германско – Француската граница.

Според Ланд сите конфликти не мора да минат низ сите фази. Но, исто така, од успешна „рана превентивна акција“ зависи интензитетот на конфликтот.¹⁶ Според моделот на Ланд, пред и откако војната ќе ја достигне врвната точка, постепено движејќи се кон подоцнежната фаза на можно решавање на конфликтот, во секоја фаза на можното решавање на конфликтот, различните методи на дипломатијата и техниките за справување со конфликти играат посебни улоги. Врз основа на оваа категоризација, стадиумот траен мир не бара никаква превентивна акција, односно, таа го сочинува, да го употребиме терминот на Јохан Галтунг „позитивен мир“.¹⁷ Негативниот пандан на овој стадиум се појавува дури во третата фаза, односно фазата на нестабилен мир. Потребата од рана или навремена превенција во комбинација со чекори за справување со кризата е најголема во стадиумите: нестабилен мир и криза. Според гледиштето на Ланд, императивот за преземање акција доаѓа до особен израз кога ќе се појави опасност напнатоста во односите меѓу страните да прерасне од стабилен во нестабилен мир или во нешто уште полошо.

Група истражувачи на конфликтот имаат поинаква класификација за појавата на конфликтите. Според нив, кај конфликтите постојат неколку стадиуми, и тоа: ран стадиум на инкубација, вооружена конфронтација односно „опасна фаза“, и намалување на насилството и завршување на конфликтот. Како надополнување на ова се и нивните аргументи дека конфликтите поминуваат низ неколку стадиуми, и тоа:¹⁸

- ✓ За првиот стадиум е карактеристично тоа што не се забележува непосредна опасност која може да доведе до вооружен конфликт. Во овој стадиум доволно е да се примени механизмот „општа превенција на конфликтот“.
- ✓ Во вториот стадиум постои опасност од вооружен инцидент. Во овој стадиум е потребно да се употребат инструментите на превентивната дипломатија.
- ✓ Третиот стадиум подразбира „стадиум кога веќе ескалирал вооружениот конфликт“.

¹⁶ Lund M., (1999): Preventive action in theory and practice: The Meaning and Components of Preventive Diplomacy, The Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, p.144.

¹⁷ Сокалски X., (2005): Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, МИ-АН, Скопје, стр. 30.

¹⁸ Annan A.Koffi (2002): Prevention of Armed Conflict, Report of the Secretary-General, United Nations Publications, New York.

- ✓ Четвртиот стадиум подразбира „стадиум кога конфликтот завршил, односно тоа е стадиум деескалација на конфликтот“. Имено, овој стадиум значи почеток на постконфликтна, реактивна превенција.

Ваквата теоретска класификација доведе до идеја за имплементација на новата класификација во практиката. Имено, во 1999 година Советот за безбедност расправаше за новата улога на Советот во превенција на вооружени конфликти. Оттука беше промовирана идејата за формирање „скала на превенција“, што подразбира „принцип на пропорционалност“, односно „преземање превентивни мерки во зависност од интензитетот на конфликтот“. Успешноста на разоружувањето, како превентивна акција исклучиво зависи од соработката на многу актери на Обединетите нации. Пред се треба да бидат вклучени: Генералниот секретар, Советот за безбедност, Генералното собрание, Економскиот и социјалниот совет, Меѓународниот суд за правда, агенциите, фондовите и канцелариите и Бретон Вудс - институциите.

5. Разрешување и трансформација на конфликтите

Разрешувањето на конфликтот, подразбира, со обмислување да се најде правилен одговор на судирот-спорот настанат помеѓу два или повеќе субјекти кои имаат инкопатабилни цели.

Трансформација на конфликтите подразбира, нивно преобразување, односно претворување во друга состојба, различна од претходната во која доминира конфликтот. А тоа е мирот кој Обединетите Нации го прогласија за единствена легална состојба.

Конфликтот според Меѓународното јавно право претставува оној дел од „спорот“ во кој постои опасност од употреба на воена сила, или пак таа е веќе употребена. Сите спорови не доспеваат до „конфликтна фаза“, тие можат да се разрешат и претходно на некој друг начин, но затоа сите конфликти се продукт на претходни спорови.¹⁹ Така на пример, спорот со името на Република Македонија, наметнат од Република Грција, може да прерасне во конфликт тогаш кога спротивставеноста околу инкопата- битните цели за името се изострува до опасност од употреба на сила или кога таа веќе е употребена. На прашањето дали имаше таква опасност за Република Македонија, одговорот е

¹⁹ Меѓународно јавно право, ц.д.

ДА, имаше. Најнапред началникот на Генералштабот на Армијата на Република Грција се закануваше дека ќе ја нападне Република Македонија со своите вооружени сили доколку не ги исполни трите барања меѓу кои и промена на името. Потоа дојде до концентрација на дел од вооружените сили на Република Грција долж границата со Република Македонија и паралелно со тоа извршени се повеќе упади на грчки воени воздухоплови на територијата на Република Македонија. Ваквата состојба е блиска на првата фаза на конфликтот - Фаза на појава на непријателствата, која не значи дека почнале непријателствата. Другата страна, во случајот Република Македонија не одговара соодветно на манифестацијата на сила на Грција, која има за цел да изврши притисок врз Република Македонија.

Спорот може да се разреши пред да дојде до конфликтната фаза. Дури и да навлезе во конфликтната фаза може да се разреши или пак да „замрзне“ како што е случајот со Република Македонија во врска со името.

Разрешувањето на конфликтите може да се оствари, непосредно, преку претставници на субјектите во судирот и посредно преку претставници на Меѓународната заедница. Во случајот со Република Македонија инволвирани се претставници од Меѓународната заедница.

Доколку Република Македонија одговори соодветно на предизвикот од Република Грција, следи втората фаза на конфликтот т.н. фаза на почеток на непријателствата, кога се вклучуваат владите на државите во вооружен конфликт за суверенитет. Овие вооружени конфликти веќе ги дефинираме како Меѓународни вооружени конфликти.

Познато е дека вооружените конфликти причинуваат голем број загинати и ранети луѓе. Тоа создава значајни проблеми кај завојуваните страни, што крајно продуцира потреба од спогодба за отстранување на последиците.

Примирје (прекин на огин) е спогодба помеѓу завојуваните страни, со која се регулира прекилот на борбените дејства. Може да биде општо и секторско. Општото примирје подразбира прекин на операциите на сите фронтови, а секторското примирје прекин на дејствата само на одреден сектор на фронтот. Општото примирје има за цел да заврши војната, а секторското примирје да се приберат ранетите и да се закопаат загинатите. Традиционално, примирјето подразбира спогодба со привремен карактер и тоа најповеќе во случај кога станува збор за секторското примирје. За разлика од него, кај општото примирје има извесни померувања во смисла на појава на постојан елемент,

што е близок на третата фаза на конфликтот. А, тоа е Фаза по завршување на непријателствата. Еден од најчестите начини за разрешување на конфликтот во оваа фаза е мировниот договор, кој претставува официјална резолуција за конфликтот со која се воспоставува состојба на мир помеѓу завојуваните страни. Со него се регулираат политички, економски, воени и други прашања од интерес. И покрај тоа, сепак, во некои случаи не значи дека конфликтот потполно запрел.

Конфликтот ќе трае и во наредната-четврта таканаречена Фаза на оспорување, овојпат конфликтот се разрешува со други методи и вештини, различни од користените во претходната фаза. Значајно за оваа фаза е можноста конфликтот да биде замрзнат. И последната петта - Фаза на решение. подразбира надминување на состојбите кои довеле до конфликт со решение прифатливо за сите негови учесници.

Во врска со решавање на конфликти, Мрежата за решавање на конфликти (The Conflict Resolution Network) од Австралија, предлага, Дванаесет вештини:²⁰

1. Да победиме заедно (Претворете ги потенцијалните противници во партнери во решавање на проблемот).
2. Креативен одговор (Заземете позитивни ставови кога ќе се соочите со конфликтите).
3. Емпатија (идентификувајте ги другите стојалишта и развивајте ги со додатни вредности).
4. Соодветно самопочитување (искажи ги своите потреби без срам или напад. Бидете меки спрема луѓето, остри спрема проблемот).
5. Моќ на соработка (утврдете ги нееднаквите односи на моќ и анализирајте го нивниот ефект на кооперативно донесување одлуки).
6. Управување со емоциите (изразете ги своите емоции на прикладен начин и помогнете на другите да ги изразат своите).
7. Подготвеност за решение (да се извлече корист од разрешувањето - за сите вклучени страни).
8. Скенирање на конфликтот (идентификувајте ги клучните страни и скицирајте ги нивните потреби и интересирања).

²⁰ Fredvik., S. Heffermehl, Mir je moguč, Beogradski krug, Beograd, 2001

9. Создавање на можности (креирајте широк спектар на опции без расправи или правдање во оваа фаза).
10. Преговарање (изнесете непристрасни, праведни и здраворазумски понуди).
11. Медијација (објаснете што подразбира изборот на непристрасниот и објективен медијатор, како трета страна).
12. Ширење на перспективи (претставете решение уважувајќи го неговото влијание на широк контекст, надвор од самата тема).

И на крајот прашањето за трансформација на конфликтите, односно за нивното преобразување. Се чини одговорот на ова прашање ќе го даде носителот на алтернативната Нобелова награда за мир Јохан Галтунг, по терористичките напади на Светскиот трговски центар и Пентагон. Запрашан какво реагирање би било примерно по нападите во САД, Галтунг одговорил дека потребно е да се направат пет работи: Најнапред, пауза поради промислување: потоа, воспоставување дијалог: трето, обид да се постигне разбирање за што станува збор: четврто, помирување, и петто-решение на конфликтот.

Оваа шема мора да се примени точка по точка како спрема Авганистан, Ирак, Палестина/Израел, така и према другите жаришта. Конкретно, предлагам луѓе како Џими Картер, Нелсон Мендела и Фредерик де Клерк да разговараат со страните во судирот како би се избегнала спиралата на насилство.²¹

Евидентно е дека во услови кога е применето насилство од една страна, како во случајот со терористичкиот напад во САД, има појава на конфликт кој може да ескалира или пак да се трансформира. Ескалацијата подразбира примена на сила и од другата страна, за што Галтунг ќе каже дека во тој случај САД по ништо не би се разликувал од терористите. Поради тоа ги предлага споменатите пет работи кои можат да го трансформираат и решат конфликтот без примена на насилство.

²¹ Senka Rima nad Vasington, Galtung, Ako ubiju Bil Ladena, nastace deset novih, Filip Visnjic, Beograd, 2002

II. Процес на разоружување

1. Поим на разоружување

Прашањето на разоружувањето во 20-тиот век станало едно од фундаменталните проблеми за глобалната безбедност, кое се пренело и во денешното време, со што ниту малку нема изгубено од својата актуелност. Во светската литература постојат многу поими за разоружувањето но се сведува на едно и тоа дека со разоружување подразбираме намалување или повлекување на воените сили или оружје и тоа од мало калибарско оружје се до оружје за масовно уништување. Од еднострана мерка, наметната со победаа по завршетокот на воените операции, разоружувањето станало мултилатерален процес на глобално ниво. Секако, како таков, тој процес денес е значително подолготраен и покомплексен, за што е потребно максимално ангажирање на целокупната меѓународна заедница.

Разоружувањето, претставува една од главните преокупации на дипломатијата, вклучувајќи ги и сите облици на соврмените воени дипломатии, при што посебно на важност добива мултилатералната воена дипломатија како производ на новите меѓународни односи. Со намалувањето на напнатоста и со ширење на комуникациите меѓу блоковите (посебно после потпишувањето на договорите SALT и START, како и програмите за нуклеарно разоружување), мултилатералната воена дипломатија се повеќе ја поприма улогата на контролен механизам во спроведувањето на поединечните одредби од овие договори.²²

Со завршувањето на блоковската поларизација, нејзината контролна задача дополнително се проширува и на вонблоковските земји, а во Европа станува основен механизам во создавањето на доверба и надзор над производството и дистрибуцијата на офанзивни вооружени системи. Покрај воените мисии, тежишен инструмент на мултилатералната воена дипломатија се и специјализираните воени комисии, од кои се развиваат цели административни структури. Задача на овие структури е следење на процесот на разоружување и контрола во редукцијата на оружјата за масовно уништување, а во последно време и за конвенцијалното вооружување.

²² Симиќ Д., Позитиван мир сватања Јохана Гантулга, Научна књига, Београд, стр. 40

Не треба да се мачиме премногу со дефинирање на терминот „разоружување“. Порано зборот разоружување се користел како термин кој означувал „мерки, како и елиминирање на нуклеарното оружје и друго оружје за масовно уништување.“²³ Сепак, ова претставувало ограничена дефиниција. Во догледно време, терминот „разоружување“ почнал да се разгледува од многу поширока перспектива. Разоружувањето сега е прифатено како „процес на намалување на обемот и трошоците на вооружените сили, уништување или расклопување на оружјето, според распоредот или натрупаноста, прогресивно отстранување на капацитетот за производство на нови оружја и ослободување на воениот персонал и нивно враќање како цивили.“²⁴ За остварување на оваа цел, земјите од светот преземале мерки, како што се создавање на нуклеарно оружје-слободни зони, непролиферација, ограничување на трговијата со оружје, намалување на воените буџети и мерките за градење доверба.

За да се обезбеди општа и целосна елиминација на оружјето, постоело очигледно сознание за потребата од поврзување на процесот на разоружување со другите политички и социо-економски проблеми во светот, како што е потребата за безбедност, добрите односи меѓу државите и развојот на систем за мирно решавање на споровите. Други мерки, кои се сметале за релевантни во зајакнување на процесот на разоружување ја опфаќале улогата на општата јавност за вршење притисок врз нивните влади, со цел да се забрзаат и да се реализираат целите за разоружување.²⁵

2. Историјат на разоружувањето

Една од мерките или факторите за чувањето и одржување на светскиот мир покрај раното предупредување, превенција на конфликтите, превентивната дипломатија, хуманитарната превенција и друго, високо место зазема и разоружувањето.

Имено, ова прашање, прашањето за разоружувањето, е содржано во традиционалната агенда на мировните истражувања. Во досегашните теории за конфликтите, односно мирот, како вооружувањето, така и разоружувањето има длабоко влијание врз нив. Во досегашните теории, мировните движења и другите сфаќања за мирот, оружјето спаѓа во главните чинители како директна

²³ Douglas Roche MP, *The United Nations in a Divided World* (Toronto: NC Press, 1984)

²⁴ *The United Nations and Disarmament: A Short History* (New York: United Nations, 1988)

²⁵ Mike Awua-Asamoah in *Africa, Disarmament and Security*, (Algiers, Algeria: March 24-25, 1990) (New York: UN Institute for Disarmament Research, 1991)

закана за мирот, почнување на конфликти иако има и други причинители кои им претходат. Сите мислења за мирот до Галтунговото сфаќање се потпираат врз еден домен, а тој е поврзаноста на конфликтот и мирот, каде исклучивото право за мир или војна му било дадено само на господ (античко, еврејско, ранохристијанската, исламската, источната и др.) при што кога се мислело на мир се мислело на тоа дека истото е можно само преку конфликти.²⁶

Но во сите овие мислења, кај класичното и кај традиционалното постојат и такви мислења дека до мир не се доаѓа само преку започнување на конфликти, односно походи кон послабите, задушувања на бунтови и друго. Дури и во верските сфаќања секогаш имало мисленици кои повеќе мислеле на мир отколку на конфликти, односно ослободување од оружјето кое се користело за убивање едни спрема други.

Сите конфликти низ историјата покажуваат едно, а тоа е лесното оружје го имало и го има главниот збор кога станува збор за геноцидите, убиствата, грабежите, киднапирањата и слични дејанија.

Еден податок вели дека само од популарното и најраспространето лесно оружје АК-47 или „калашников“, само во текот на 1993-1994 година во Централно Афричките конфликти (Руанда, Регионот на големите езера и др.), загинале два пати повеќе луѓе околку од атомската бомба фрлена врз Хиросима и Нагасаки во крајот на Втората светска војна. Овој податок треба да ни служи за пример за превземање на мерки за разоружување затоа што гледаме дека не само оружјето за масовно уништување е опасно по светскиот мир и човештвото туку и лесното оружје секоја година зема се повеќе и повеќе жртви било да е во конфликти или во меѓународниот криминал или тероризам.

И покрај сите превземени превентивни мерки од страна на ОН и други воени и цивилни структури кои преку процесот на разоружување низ светот едноставно сакаа да придонесуват кон намалување на поседување на илегалното вооружување во зависност од целта примери низ светот има многу, но јас би наброил само неколку во нашето опкружување и тоа:

1. Босна и Херцеговина под иницијатива на НАТО силите во Босна, а во соработка со УНДП и со помош на Армијата на Босна и Херцеговина и Меѓународните полициски сили во период од 1996-1998 изведена акција на собирање на оружје под име „Операција Жетва“ при што се собра над 20.000

²⁶ Симиќ Д., Позотиван мир сватања Јохана Гантулга, Научна књига, Београд, стр. 44

мало калибарско вооружување и над 750.000 парчиња муниција од секаков калибар²⁷.

2. Албанија 1997 станува пропадната држава (failed state) или нефункционална при што многу оружје од воените магацини завршува во рацете на народот при што се случуваат и многу убиства и трговија на оружје бројките на оружјето кое завршило во рацете на народот сè претпоставува дека изнесувало 650.000 парчиња мало калибарско оружје, 1.000.000 мини, 36 тони експлозив и над 1 милијарда парчиња муниција од секаков калибар.

И покрај сите обиди за собирање на веќе украденото оружје под мониторинг на ОБСЕ, а за секое предадено оружје да се добие соодветна надокнада на пари се претпоставува дека од 650.000 парчиња оружје 80-90 илјади парчиња сè уште се во рацете на народот многу експлозив и муниција.

3. Косово процесот на разоружување со помош на НАТО силите во Косово, Мисијата на Обединетите Нации во Косово и полицијата на Косово во 2001 собра над 4.600 оружја и 700.000 парчиња муниција од различен калибар²⁸. И покрај тоа што во 2002 и 2003 имаше слични обиди од собирање на илегално оружје се претпоставува дека уште многу илегално оружје се наоѓа во Косово.

4. После конфликтна фаза во која имало потреба да разоружуваат припадници кои биле под оружје, оружје кое било поделено од страна на државата. Таков е примерот во нашата држава така во 2001 година се изведуваше Операцијата за разоружување на Ослободителната Национална Армија во Македонија, од страна на НАТО силите која е наречена „Суштинска жетва“ при што се собра над 3500 парчиња оружје и минско експлозивни средства неколку минофрлачи од различен калибар, тешки пушко митралези за противвоздушна одбрана²⁹. Слична акција за собирање и легализација на илегалното вооружување се одвиваше и во 2003 година и тоа на 123-те собирни места низ Македонија, а според Координативното тело за спроведување на Законот за доброволно предавање и собирање огнено оружје, муниција и експлозивни материји и за легализација на оружјето вкупно беаа предадени 1691 парчиња муниција од различен калибар, 433 парчиња разни типови оружје- пушки, пиштоли, револвери, автоматски и полуавтоматски пушки,

²⁷ IANSA: Bosnia and Herzegovina, 2003.

²⁸ Avramovic, 2003.

²⁹ Превенција на вооружените конфликти, Извештај на Генералниот секретар на ОН.

пушкомитралези, рачни ракетни лансери, мини, гранати и бомби. Предадени се и 1,2 килограми експлозив, 62 парчиња разни составни делови од оружја и минско-експлозивни средства како и 13 метри бавногоречки фитил. Но и покрај сите напори на државата се претпоставува дека во Македонија се поседува илегална голема количина на оружје.

2.1. Разоружувањето по примерот на Рејкјавик

Довербата и разбирањето изградени во Рејкјавик го трасираа патот за два историски договора. Договорот за нуклеарни сили со среден дострел (ИНФ) од 1987 година со кој се уништија страшните проекти за брз напад што тогаш претставуваа закана за европскиот мир. И првиот Договор за намалување на стратегиското оружје (СТАРТ 1) од 1991 година ги намали надуените нуклеарни арсенали на САД и Советскиот Сојуз за 80 % за период од една деценија.

Иако според некои автори, во Рејкјавик не се успеало да се остварат сите посакувани предлози, тој „самит“, според зборовите на многумина, бил „пресвртница во потрагата по сигурен мир“. Сепак, во годините кои претстојат ќе се види дали заедничкиот план за спасување на светот од нуклеарното оружје ќе се реализира по Рејкјавик.

Ретроспективно, крајот на студената војна го навести доаѓањето на понепријатни договори во глобална смисла се со цел да се има некоја контрола на поседувањето, користењето и ширење на оружјето со посебен акцент врз хемиското, биолошкото и нуклеарното оружје. Нуклеарните сили треба да се придржуваат до барањата од Договорот за неширење на нуклеарното оружје од 1968 година и да продолжат со „добронамерните“ преговори за разоружување. Ова би го зголемил дипломатскиот и моралната свест достапна на дипломатите додека се стремат кон спречување на нуклеарното ширење во светот каде повеќе земји од кога било ги имаат потребните средства за изградба на нуклеарна бомба.

Само сериозна програма за универзално нуклеарно разоружување може да обезбеди гаранција и да го има потребниот кредибилитет за постигнување на глобален консензус дека нуклеарното заплашување е мртва доктрина.

3. Меѓународните организации и разоружувањето

Главен збор покрај државните институции и невладините организации (НВО) за решавање на проблемот со лесното оружје и разоружувањето имаат и меѓународните организации. Организацијата на Обединетите Нации со превземање на мерки, акции, програми и друго, има формирано неколку оддели и институции како што се:

Одделот за работи за разоружувањето (ПРОН) кои има два транспарентни инструменти:³⁰

- ✓ регистарот на конвенционално оружје ОН,
- ✓ стандардизираниот инструмент на ОН за известување на воените трошоци (за секој дел посебно - секоја држава).

Во јуни 1998 година е основан механизам за Координирана акција за мало оружје (КАМО). Во склоп на КАМО беа организани и спроведени неколку акции за разоружување меѓу кои и акцијата „Оружје за развој“, која успешно се спроведувала во Албанија и во неколку Централно Афрички земји.

Има неколку оддели и агенции кои се дел од КАМО, што се занимаваат со мултидимензионалноста на заканата предизвикувана од раширувањето на малото оружје и нејзината злоупотреба.

Институтот за истражување на разоружувањето (УНИДИР) се занимава со истражувачка работа во полето на разоружувањето, како при пронаоѓање на форми и модели за подобро и поуспешно решавање на проблемот со лесното оружје. Овој институт преку истражувачки тимови работи на секое поле на разоружувањето.

Институтот за одбрана и разоружувачки студии (ИДДС), исклучиво се занимава со студии и истражувачка работа во полето на вооружувањето и разоружувањето. Овој институт ги врши овие задачи:

- ✓ да секој ден врши хронологија на позицијата на преговорите помеѓу државите,
- ✓ вклучување на експерти клучни за разни работи (поврзани за проблематиката на оружјата и др., полиња од интерес на институтот).
- ✓ да ги репродуцира постоечките документи (договори).
- ✓ да врши надгледување врз наменската технологија (вооружувањето).

³⁰ Симиќ Д., Позотиван мир сватања Јохана Гантулга, Научна књига, Београд, стр. 45

Стокхолмскиот институт за истражување на мирот (СИПРИ)-во рамките на годишните публикации за својата работа издава и една публикација во врска со вооружувањето и разоружувањето во годишно ниво. Во оваа публикација се дават сите податоци од сферата на интерес на оваа проблематика, потпишаните договори, податоци за ратификација или не на истите како и мислења и модели за помош на земјите кои се соочуваат со овој проблем.

Во рамките на Европската Унија во јуни 1997 година е донесена иницијатива наречена „Програма за превенција и движењето на забранетите воени конвенционални оружја“. Повеќе држави имаа за задача да воведат силна контрола врз нелегалното оружје. Ова програма стана дел од програмите на ОН.

Во рамките на ОН се организираат симпозиуми, конференции и семинари во врска со ова проблематика. Во седиштето на ОН во Њујорк во 2001 година беше одржана првата конференција за хелефалната трговија на малото и лесното оружје, каде е донесена програма за акција за да ја стави под контрола нелегалната трговија со малото и лесното оружје.

Од 11ти до 13ти април 2005 година, се одржа регионален симпозиум во Алжир за имплементација на програмата за акција на ОН. Овој симпозиум беше организиран од одделот за работи за разоружување како претходница од симпозиумот што се одржаа во Њујорк од 11 до 15 јули 2005 година, со поддршка на владите на неколку европски земји како Чешка, Германија, Норвешка, Швајцарија и други, за зајакнување на соработката со ОН и Арапските земји, со цел пронаоѓање модели и форми за поефикасни акции за разоружување.

4. Видови конфликти и фактори кои влијаат врз разоружувањето

Лесното оружје низ историјата го зголемило неговото влијание врз светските настани (војни, конфликти, востанија, атентати и др.). Врз основа на тоа, се врши поделба, односно категоризација на конфликтите и тоа на три типови.³¹

³¹ В. Ортаковски, Фактори на настојување на конфликтите, загрозување на безбедноста во современата меѓународна заедница, 1998

Тип 1. Цивилни војни и геноциди,

Тип 2. Пост-конфликтните заканувања до политичка стабилизација,

Тип 3. Конфликтни транзиции.

За сите овие типови односно категоризации на конфликти каде лесното оружје било употребено на големо, имаме и настани во одредени региони на светот.

За првиот тип на конфликти - цивилните војни и геноцидите најсвежи примери ни се Централно Афричките земји како Руанда и Регионот на Големите Езера, каде речиси немаше класична војна, војување од позиции, големи гранатирања, дејство на артилерија и авијација која беше типична за втората светска војна, туку речиси сите воени дејствија се случија со помош на лесното оружје.

Во 1990 година во Уганда се случуваат немири каде ќе се крадат огромни количества на лесно оружје, муниција и распркувачки материјали од Советско производство кое покасно ќе се покаже како кобно за многу недолжни цивили.

Покасно во периодот 1993/94 година, ова оружје ќе се употребува на големо во еден од најкрвавите геноциди што ги памети човештвото каде ќе загинат повеќе од пола милион недолжни цивили и голем број ранети лица. Иако беше постигнато некакво примирје, односно смирување на ситуацијата и стивнување на конфликтните дејства, институциите на Руанда и на другите земји инволвирани во конфликтот не дадоа целосна подршка на собирањето на лесното оружје, разоружувањето од рацете на граѓаните како еден од битните фактори за смирување и контролирање на ситуацијата до постигнување на мирна состојба.

Иако имаше акција за собирање на нелегалното оружје од рацете на граѓаните, сепак остана голем број кој и понатаму се употребувало во немили настани и претставува сè уште опасност за крвката ситуација во тој регион.

Во вториот тип ќе продолжиме со пример на некои држави во Централна Америка. Во овие земји не беа креирани демократски општества базирани на мировни процеси посредувани од организацијата на ОН после осамостојувањето од колонизаторите. Земјите како Мексико, Хондурас, ЕлСалвадор, Колумбија, Гватемала, Хаити и други, ќе се соочат со недостиг од правни рамки во своите земји дали од надворешното влијание или други фактори и нема да бидат во можност да контролират вооружени групи или некакви илегални армии (Колумбија), за да конечно се стекнат со мир и мирна

состојба во овој регион. Инаку, политичките партии и движења потпомогнати од надворешни сили и ден денес со помош на оружјето што го поседуваат може да менуваат влади, да вршат државни удари, да вршат атентати на владини службеници и други лица, со цел да дојдат на власт.

Значи, лесното оружје кое се наоѓа во рацете на тие што не треба, преставува главна закана за мирот во овој регион. Иако од страна на властите на овие држави се организирани акции за доброволно собирање на лесното оружје, сепак бројката останата во рацете на граѓаните претставува голема закана за мирот.

Во овој тип на конфликти како позитивен пример може да се спомене акцијата за собирање на нелегалното оружје од граѓаните после завршувањето на конфликтот на просторите на поранешна Југославија, односно попрецизно Хрватска.

Властите во оваа држава имаат силна и јасна политика кога станува збор за лесното оружје кое во време на конфликтот и после тоа се наоѓаше во рацете на цивилното население. Преку силно медиумско покривање на акцијата, помогнато од средства од буџетот за населението кое ќе се ослободи од оружјето успеа да собере значителна бројка на оружје.

Третиот тип - конфликтни транзиции, спаѓаат земјите од Балканот како Албанија, Косово, Македонија и др. Од наш посебен интерес ќе биде проучувањето на овој тип каде спаѓа и нашата земја.

Како во сите земји на транзиција кои преминуваат од едно општествено уредување во друго, тој процес ретко кај некои земји со исклучок на Чехословачка помина без тензии, конфликти. Така, во Албанија после падот на диктаторот Енвер Хоџа, социјалните и политичките проблеми ќе се акумулираат и веќе во крајот на 1996 година и почетокот на 1997 година по пропаѓањето на две големи штедилници каде граѓаните изгубија повеќе од 2 милијарди американски долари, ќе избувнат немири и демонстрации. Овие настани целосно ќе го парализираат општествениот поредок на земјата. Властите нема да бидат во можност да ги контролираат државните институции, буквално власта ќе паѓа во рацете на криминални групации. Нивна единствена цел ќе биде крадење на општествениот капитал, добрата на луѓето, убивање на недолжни лица (претежно полицајци и други лица кои претходно го чувале општествениот капитал), киднапирања со цел изнудување пари и други криминални дејствија.

Во овие немили настани ќе загинат околу 150 лица, близу 100.000 илјади ќе ја напуштат земјата. На ова му претходи парализирање на одбранбениот сегмент, каде ќе бидат украдени повеќе од еден милион парчиња на разновидно оружје со различни калибри и различна намена, огромен број на муниција и распрскувачки материјали.

Поголемиот број од ова оружје поради недостиг на контрола на државните граници беше илегално пренесен преку продажба за ниска сума на пари во други земји како некоја земја од Африка, Македонија, Косово и други, каде подоцна истото ќе се користи за разновидни цели како што се конфликти, тероризам, немири, криминални активности и слично.

Во месец април со одлука на Советот на Европска Унија, со поддршка од НАТО силите и ОН ќе се распоредат мировни сили АФОР предводени од Италија.

Овие сили имаат задача преку програмата на ОН „оружје за развој“ да извршат разоружување на цивилното население каде се наоѓаше големо количество на лесно и друго оружје. Може да се каже дека оваа акција била со добар успех, но фактот дека остана уште голем број на оружје, за разлика на бројот кој беше собран, повеќе од 17 илјади парчиња. Несомнено поради геостратешките цели на сите земји од Балканот, што скоро сите имаат своја технологија за производство на многу видови и типови на оружје, после транзицијата некои намерно или ненамерно пуштија во промет огромно количество на огнено оружје, кое се купуваше за многу ниска цена при што скоро секој граѓанин можел да си дозволи да купи едно или повеќе парчиња, кое понатаму ќе биде употребено за разни цели.

Меѓу најзначајните фактори кои влијаат врз разоружувањето со сигурност можеме да кажеме дека се политичкиот, економскиот и социјалниот фактор. Сите овие фактори се поврзани едни со други, така што едниот му претходи на другиот.³²

Политичкиот фактор може да се каже дека го има главниот збор кога се зборува за разоружувањето. Без добра политичка волја од страните инволвирани во проблемот на разоружување нема да има ниту успех. Пример за ова проблематика со сигурност претставува типот на конфликти - постконфликтните трактати до политичка стабилизација. Во земјите како

³² Т. Гоцевски, В. Ортаковски, Л. Георгиева, Разоружување и трансформација на конфликтите, Македонска ризница, Куманово, 1999

Мексико, Хондурас, Гватемала, Ел Салвадор, Хаити, Колумбија и др. Во овие земји нема политичка волја за акција за собирање на оружјето кое во голема бројка се наоѓа во рацете на цивилите и одвреме на време се користи за постигнување на одредени цели како тензии, атентати, соборување на режими и др. Несомнено за постигнување на оваа важна цел, односно да има мир во овие земји, нивните влади и другите владини и невладини организации треба да направат повеќе напори преку акции и програми.

Економскиот фактор, слично како и политичкиот фактор има неспорно главно влијание врз разоружувањето како проблем на една држава односно цел регион. Овој фактор најголемо влијание има кај сиромашните, но и кај развиените држави. Ова прашање е ранливо кога станува збор за средства кои се потребни за успешно завршување на овој процес било да е со нелегално оружје или со легално оружје. Во типот на конфликти - цивилни војни (Руанда, и регионот на Големите Езера), токму економскиот фактор покрај другите фактори има главно влијание врз собирањето на малото и лесното оружје кои пред и во текот на конфликтите, цивилните лица и милитантите ги добија преку разни извори. Поради слабата економија овие земји не беа во можност да организираат добра акција за разоружување со кампања, медиумско покриена и подржана од сите. Од страна на светската банка беше обезбедена техничка помош за подготовка на сеопфатни програми за разоружување, демобилизација и реинтеграција како на институциите на власта така и на борците кои беа вклучени во вооружените настани. Исто така и хуманитарните организации беа вклучени во разоружувањето преку т.н програма - оружје за развој. Оваа програма со поддршка на ОН ќе игра значајна улога и врз разоружувањето во Албанија во текот на 98/99 година. Во областа Грамиш врз основа на бројот на собраните парчиња оружје ќе бидат изградени неколку инфраструктурни објекти кои влијаат врз подобрувањето на животниот стандард на тие луѓе.³³

Разоружувањето во Германија после завршувањето на Студената војна, односно после обединувањето на двете држави, ќе претставува тежок напор како при одвојување на средствата од нивниот буџет така и при конвекционалната политика, односно мерките што се превземени при намалување на бројот на оружјето според потребите и бројот на војниците.

³³ В. Ортаковски, Фактори на настојување на конфликтите, загрозување на безбедноста во современата меѓународна заедница, 1998

Социјалниот фактор слично како и другите фактори врз секоја акција за разоружување игра значајна улога. Има и други фактори кои имаат влијание врз разоружувањето односно ослободувањето од лесното оружје, како што се верскиот, психолошкиот и други. Така, врз верските убедувања на луѓето и поседувањето на оружјето односно нејзина употреба различно се толкува кај различни вери.

Психологијата на луѓето има влијание врз поседувањето и употребата на оружјето при што зависи и разуружувањето. Дали човекот се чувствува безбеден, природата на човекот и други потреби, ќе зависи од тоа дали тој ќе посегне по оружје и дали истото ќе го употреби кога ќе биде загрозен или во криминални активности. Огромното количество на оружје кое се наоѓа во рацете на цивилното население често пати е причина за загрозување на крвниот мир не само во подрачја каде имало, но и каде се очекува да има конфликти и пошироко. Огромно количество на оружје кое се наоѓа во рацете на граѓаните на Република Македонија може многу лесно да биде причина за загрозување на државната безбедност, не само кај нас туку и пошироко на Балканскиот полуостров. До ваква ситуација довеле многубројни фактори како што се конфликтите во поранешна Југославија (1991- 1995), дестабилизацијата на Република Албанија од 1997 година, Косовскиот конфликт кој траеше од 1997-1999 година, како и нашиот конфликт од 2001 година.³⁴

Овој тренд доби толку голем замав при што секоја кука си постави цел да набави лесно оружје без разлика на цената или дали истата е легална или не, помагајќи му во тоа време големиот пазар на црно на какво било оружје за ниска цена која што можеше да се набави и од мали деца.

Недостатокот на ажурноста на државните институции, како недоволна контрола на државната граница, неконтролираност од страна на безбедносните сили префрлувајќи ја вината често пати од една на друга институција, корумпираноста на одредени личности од овие структури, доведоа до ситуација во просторот на Република Македонија да имаме повеќе од 300.000 парчиња нелегално оружје кое претставува голем коефициент на ризик споредено со бројот на населението. Ако се спореди со бројот на припадниците на безбедносните сили оваа бројка е 15 пати поголема .

³⁴ Т. Гоцевски, В. Ортаковски, Л. Георгиева, Разоружување и трансформација на конфликтите, Македонска ризница, Куманово, 1999

Новите движења од оваа поле ни покажуваат дека нашата земја во последно време е на добар пат во оваа поле, иако не може да се пофали со целосно искоренување на овој феномен.

5. Модели на разоружување

Според светските литератури постојат многу модели на разоружување и тоа почнувајќи од конвенционално оружје се до оружје за масовно уништување.

Во конвенционално оружје спаѓат:

1. Мало калибарско оружје
2. Трговија со оружје
3. Касетна муниција
4. Муниција
5. Пешадиски мини.

Во оружје за масовно уништување спаѓат:

1. Нуклеарно оружје
2. Биолошко
3. Хемиско
4. Ракетно.

Без разлика дали дали се работи за конвенционално оружје или оружје за масовно уништување, моделите за разоружување мора да ги следат потпишаните договори во ОН или договорите кои се донесуват стриктно за некој конфликт, а примери ги има многу од нашето опкружување имаме неколку такви договори ќе спомнам само неколку и тоа почнувајќи од Дејтонскиот договор, Договорот помеѓу Србија и западниот свет кој се однесуваше кон делот на Косово и договор за прекин на непријателствата во Р.Македонија познат како „Охридски Договор“. Со самото потпишување на овие договори страните потписнички превземат одредени одговорности со цел исполнување на истите.

Со новите збиднувања во светот се повеќе се нагласува проблемот за оружјето на масовно уништување во кое спаѓаат погоре спомнатите видови, а особено ракетното при што во продолжение накратко ќе опишеме неколку модели на ракетно разоружување.

Без оглед на тоа како изгледа - во стручни списанија, изјави на официјални политички лица, дури и во активностите на многу невладини организации - моделот во голема мера е ист: дискурсот на безбедноста и проблемите во врска со проектите е доминиран од страна на пристапи кои нагласуваат неширење на нуклеарното оружје, контрола на оружјето и одбраната. Со неколку исклучоци, ова е точно со децении. Контрола на Ракетната Технологија од Режимот - *Missile Technology Control Regime* (MTCR), формирана од страна на група на земји снабдувачи на проектили во 1987 година во голема мера се базираше врз пристапот на традиционалното неширење на оружје за масовно уништување.³⁵

Во поново време, Глобалниот систем за контрола предложен од страна на Руската Федерација, на 16 март 2000 година пристапува кон проблемот со користење на различни алатки на контрола на оружје.³⁶ Во спектарот на мултилатералната соработка во областа на проектили, на кратко, овој модел се наоѓа меѓу контролата на оружјето и неширењето на оружјето. Со излез на САД од Договорот за анти-балистички проектили, спектарот се прошири и во мултилатерална соработка во развојот на системи за ракетна одбрана - развој кој вклучува нови опасности за технологии од нуклеарна и ракетна пролиферација, вклучувајќи го и глобалното ширење на балистички ракетна одбрана, кои овој специјално ги забрануваше.³⁷ Денеска експертите и набљудувачите на овие модели ја признават несоодветноста на овие традиционални приоди. Доказ за ова се наоѓа во упорноста на некои кои велат дека зголемувањето на безбедносните предизвици од постојните ракетни системи и новите проектили во развој, длабоко се вкоренети во институционална инфраструктура за производство на проектили и скандалозното недоволно развиеност на меѓународниот систем за ограничувања на тоа оружје. Јасно е дека старите надрилекарства не успеаја да ги исполнат своите меѓународни ветувања кон делот за придобивките кон безбедноста, но дека светот ќе продолжи со својата потрага по некои алтернативни пристапи не не изненадува. Кога еднаш се појавија предлози за

³⁵ Mark Smith, The MTCR and the Future of Ballistic Missile Non-Proliferation, Disarmament Diplomacy, February 2001

³⁶ Aaron Karp, Can Other Non-Proliferation Regimes be Insulated from Developments in Missile Proliferation?, paper submitted to workshop on "The Tough Challenges Facing Nuclear Non-Proliferation", Høsbjør, Norway, 10-12 December 1999

³⁷ Aaron Karp, The Spread of Ballistic Missiles and the Transformation of Global Security, in: Nonproliferation Review, Fall/Winter 2000, p. 112.

ракетно разоружување на меѓународната агенда за безбедност, тие обично се појавиле во контекст на извршување на „општо и целосно разоружување“.³⁸

Затоа основниот проблем не е толку многу во неуспехот на меѓународната заедница да се признае дека ракетите претставуваат закана за меѓународниот мир и безбедност отколку неговата неспособност да се постигне консензус за разоружување. Со оглед на проблемите во остварувањето на ракетен договор за разоружување и тоа општо и целосно разоружување, корисно е да се испитаат потенцијалните придонеси од некои алтернативни пристапи за оваа цел. Ниту еден „модел“, сепак, ќе биде доволен како основа за глобална конвенција за ракетно разоружување.

Со цел да пристапи кон модел за разоружување треба да се следат веќе потпишаните договори и тоа:

Нуклеарни сили со среден дострел-*Intermediate-Range Nuclear Forces* (INF). Договорот има потенцијал, за да се служи на повеќе начини за ракетно разоружување.³⁹ Главна цел на договорот е целосно уништување на балистички и наведувани ракети од земја со далечина од 500 до 5.500 км при што главната цел успешно е рализирана.⁴⁰ и тоа како баш за оваа цел треба да се следат и договорите СТАРТ, I, II и III кои се однесуваат кон намалување на оружјето.

Договор за не пролиферација на нуклеарно оружје - *Nuclear non Proliferation Treaty* (NPT). Договорот има три формални цели и тоа:

1. Да побара преговори и ефективни мерки поврзани за нуклеарно разоружување.
2. Да го забрани глобалното проширување на нуклеарно оружје
3. Да се осигура дека нуклеарната енергија се користи само за мирољубиви цели.

Договор за не пролиферација на нуклеарно оружје е потпишан од 187 држави. Постојат и многу други пристапи кон создавањето на моделите за разоружување и тоа:

³⁸ CIA Director George Tenet Raises Proliferation Concerns, Arms Control Statements from the US Department of State, 8 February 2001

³⁹ For a text, see: www.defnselink.mil/acq/acic/treaties/inf/infoc.htm

⁴⁰ Richard Speier, How Effective is the Missile Technology Control Regime?, Nonproliferation Brief 4, Carnegie Endowment for International Peace, April 2001.

1. Глобализираниот договор на сили со среден дострел овој вид на пристап е предложен од Катлин Бајли и Кенет Аделман за ракетно разоружување.⁴¹
2. Нулта балистички проектили - *Zero Ballistic Missiles (ZBM)* лидер на овај вид на пристап е Алтон Фреј.⁴²
3. Контрола на оружје без договор овој вид на пристап е надграден од страна на Кенет Аделман⁴³
4. Стратешко зачувување („Strategic Escrow“) Поранешниот директор на ЦИА, Стенсфилд Тарнер ја предложи оваа идеја, како начин да се забрза намалувањето на нуклеарното оружје.⁴⁴
5. Систем за контрола на глобално ниво - *Global Control System* предложен од страна на Русија во Март 2000 година учеството во овој систем би бил отворен за сите земји.⁴⁵
6. Контрола на Ракетната Технологија од Режимот - *Missile Technology Control Regime (MTCR)*. Нема ништо со разоружувањето но служи како мост помеѓу системот за „контрола на оружјето без договори“ и традиционална шема за неширење на нуклеарното оружје.

⁴¹ See Kathleen C. Bailey, testimony before US Senate Committee on Armed Services, 24 January 1995; and Kenneth L. Adelman, How to Limit Everybody's Missiles, The New York Times, 7 April 1991, p. 19.

⁴² Alton Frye, Banning Ballistic Missiles, Foreign Affairs, November/December 1996, p. 99-112.

⁴³ Kenneth Adelman, Arms Control Without Agreements, Wall Street Journal, 16 November 2001, p. 12.

⁴⁴ Stansfield Turner, A Way Out of Nuclear Stalemate, Washington Post, 1 November 1999, p. A27; and idem, The Case for Strategic Escrow, The Bulletin of the Atomic Scientists (March/April, 1998), accessible at: www.bullatomsci.org/issues/1998/ma98/ma98turner.html

⁴⁵ Informal translations of the documents pertaining to the first GCS meeting in Moscow on 16 March 2000 may be found at: www.fas.org/nuke/control/mtcr/news/GSC_content.htm. A second meeting took place in Moscow on 15 February 2001. The full GCS acronym stands for "global missile and missile technologies nonproliferation control system."

6. Механизми за разоружување

Главна цел на верификација на договорот е да се потврди и оттаму, да го промовира почитувањето на страните. Исто така, постојат голем број на други средства и механизми, а некои од нив се предвидени во самите договори со цел да се спречат страните од кршење на нивните обврски и за да можат да се преземат мерки во случај на непочитување на правилата. Тие вклучуваат низа можни стимулативни и демотивациски мерки. Ова поглавје ги разгледува инструментите користени да ги поддржат мултилатералните контроли на оружјето и договорите за разоружувањето, особено оние на глобално ниво

Со проучување на одредбите на договорот, заедно со државната мотивација и однесување и можните дополнителни меѓународни активности, се верува дека подобар механизам за усогласеност може да се развива.

Што ги прави нациите согласни со договорите кои ги потпишале? Не постои полиција во светот што може да ги следи, а камоли да ги натера да ги почитуваат договорите согласно со меѓународните стандарди. Сепак, и понатаму останува вистина дека повеќето држави се во согласност со повеќето од договорите кои ги потпишале во поголемиот дел од времето.

А чувството на национална чест, обезбедува основа за договор за согласност, иако понекогаш тоа е прилично несигурна основа. Во поголема или помала мера, државите, како поединци, се чувствуваат обврзани да живеат со нивните превземени обврски.⁴⁶ Во меѓународното право, тоа чувство на должност се оцртува со указ „*pacta sunt servanda*“ латински (договорите мора да се почитуваат). Со првиот модерен мултилатерален Женевски протокол од 1925 кој се однесува на договорот за разоружување, единствениот механизам истакнат во текстот е чувство на национална чест. Протоколот вели дека тоа е „дел од меѓународното право, обврзувачки и слично на совеста и на практиката на нациите“. Имало многу малку случаи од крајот на Втората светска војна кога нациите отворено ги повредувале договорите за разоружување на кои тие се потпишувале и се членови.

Дури и кога Северна Кореја одбива пристап на инспекторите од Меѓународната Агенција за атомска енергија -*International Atomic Energy Agency* (IAEA), а со тоа ги прекршува своите обврски во согласност со Договорот од

⁴⁶ Fortunately this commitment to treaty adherence extends to agreements signed by previous governments on behalf of the state, even if the leaders of the current administration were opposed to the signing of the treaty.

1968 година, нуклеарна непролиферација (NPT), беше внимателен и стави напред серија на изговори и тврдења дека е во целосна согласност. Објаснувањата генерално не се валидни, но не еднаш го направи ова, државата отиде до таму што се закануваше дека ќе престанат да се придржуваат кон Договорот за не пролиферација на нуклеарно оружје - *Nuclear non Proliferation Treaty* (NPT). Од најчестите примери на флагрантно кршење на договорите се вклучува и Ирак, иако Багдад нудел изговори и побарувања како би требало да се дејствува законски.⁴⁷

Проверка на усогласеноста

Практиката на самооправдување од страна на осомничени прекршители ја нагласува потребата за формирање на непристрасен форум кои ќе пресуди дали државите се навистина во согласност.

Фаќањето и спроведувањето на еден народ кој не го почитува договорот бара почитувано авторитетно тело со првествена цел утврдување на неусогласеноста. Алтернативата е секогаш послаба едностраните определби, обично од страна на непријателски земји. Според тоа механизмот за основната усогласеност е на ниво на меѓународна верификација. Дури и кога нема непосредни сомневања за прекршок на договорот непристрасна проверка може да помогне да се зголеми довербата. Овој мудар пристап е отелотворена во Руската поговорка верувај, но провери. Членките треба да имаат верба во техничките и менаџерските способности на Меѓународната организација за верификација - *international verification organisation* (IVO) или било кој друг орган што го води следењето. Покрај тоа, постапките за верификација треба да бидат недискриминаторски. А проблем најчесто се јавува во Меѓународната организација за верификација (IVO) за тоа како да се фокусира енергијата, ресурсите и вниманието кон осомничените држави, без да бидат етикетираны како дискриминаторски. Решението се бара во инспекциите⁴⁸ на релевантни места, објекти, вооружување и материјали во сите држави непристрасно и подеднакво. И кога ќе се здобијат веродостојни

⁴⁷ Iraq has violated the 1925 Geneva Protocol, its IAEA safeguards agreement, the NPT and its 1991 agreement to abide by UN Security Council resolution 687, which calls for the elimination of all Iraqi weapons of mass destruction. The disarmament requirements of that resolution were formally accepted by the Iraqi parliament, and, consequently, they constitute a disarmament agreement. See 'Letter dated 10 April 1991 from the Permanent Representative of Iraq to the President of the Security Council Transmitting the National Assembly Decision of 6 April 1991 Concerning Acceptance of Security Council Resolution 687 (1991)', UN document S/22480, 11 April 1991

⁴⁸ Treaties typically require parties to submit initial declarations about treaty-related facilities or activities, which may then be subject to baseline verification.

докази за повреда, сепак, треба да се спроведе посебна истрага во длабочина на осомничените земја.

Во повеќето од времето Меѓународната организација за верификација се наслонуваат на официјалните извештаи на земјите членки за нивните активности. За неколку договори на разоружување како што е Договорот за не пролиферација на нуклеарно оружје - *Nuclear non Proliferation Treaty (NPT)* и Конвенцијата на Хемиско Оружје - *Chemical Weapons Convention (CWC)* овие два договори се следени од страна на инспекции. Но, вакви основни инспекции не се секогаш доволни за да се лоцират непослушните држави членки. Такви примери имаме низ историјата еден од тие примери е и примерот на Ирак кој успешно ја криел неговата програма на оружје за масовно уништување од Меѓународната Агенција за атомска енергија - *International Atomic Energy Agency (IAEA)*, но било лоцирана од страна на специјалната формирана инспекција од страна на Советот на Безбедност во 1991 година под името Специјална комисија на ОН - *UN Special Commission (UNSCOM)*. За време на инспекцијата најдено 400кг Ураниум кои Ирак умешно го имал скриено.⁴⁹ И покрај сите договори има многу држави членки кои се противат на контролите од интернационален карактер.

Се поголема улога во овие механизми играат и Невладините Организации и тоа во делот на следење на нагазни мини. Иако Невладините Организации немаат свое тело на работа со директна дозвола од страна на Генералниот секретар и имаат голем придонес кон Конвенцијата на нагазни Мини донесена 1997 година.⁵⁰ За време на мониторингот за употреба на нагазни мини во 1999 година забележани се три прекршувачи на договорот⁵¹.

Објективна верификација - а *sine qua non* of на ефикасен систем за согласност не може да биде доволен за да се спречат нарушувањата.⁵² Во

⁴⁹ Leslie Thomas, *IAEA Bulletin*, 34(1992), p. 21.

⁵⁰ For a summary of the compliance provisions in the Landmine Convention, see *Compliance Matters: the Newsletter of the Markland Group*, no. 5, located at www.hwcg.org.

⁵¹ The three reported violators were Angola, Guinea Bissau and Senegal, all of which were involved in civil wars. Landmine Monitor Core Group (ed.), *Landmine Monitor Report 1999: Towards a Mine-Free World*, Human Rights Watch, Washington, 1999. The report can be found at www.icbl.org.

⁵² The 16 Principles of Verification adopted by the UN General Assembly first demonstrated the new international consensus on the requirement for verification of disarmament treaties. See *Official Records of the General Assembly, Fifteenth Special Session, Supplement No. 3 (A/S-15/3)*, paragraph 60 (paragraph 6, section 1 of the quoted text). Reproduced in *Trust & Verify*, no. 90, VERTIC, London, March 2000, p. 10.

средина на 1980-тите Генералниот Секретар на ОН верификуваше кршење на Женевскиот Протокол од 1925 од страна на Ирак.

Нациите со самото пристапување кон договорите за разоружување можат да имаат големи придобивки и голем придонес на светско ниво во сверата на безбедноста и мирот. Со самото потпишување на договорите покрај обврските кои произлегуваат има и големи придовки како што се на пример ако сте нападнати од страна на друга држава со хемиско оружје добивате помош од страна на меѓународната заедница и тоа како што се гас маски и средства за детекција на хемиско оружје со цел да се одбраните, други придобивки постојат и се составен дел од договорот.

Генералниот секретар исто така, предложи развивање на механизам во Секретаријатот на ОН за оценување на ефектите на санкциите пред и за време на нивната примена со цел да ги „фино нагодува“ нив.⁵³ Други набљудувачи сугерираат дека, ако човековата оригиналност може да произведе „паметни“ бомби за да се лоцираат мали цели, тогаш тие треба да бидат во можност да се осмислат „паметни“ санкции за максимална ефикасност и минимално колатерална штета. Од 1998 година Комитетот на Повелбата на ОН работи на насоки кои се однесуваат на иднината и санкции на режими кои треба да се наметнат од страна на Советот на Безбедност.⁵⁴

Мултилатерални договори за контрола на оружјето и разоружувањето: забрани и согласност за одредбите

➤ 1920 тите

Женева Протокол, 1920

- Користење на хемиско и биолошко оружје за време на војна.
- нема согласност за одредбите.

➤ 1950тите

Антарктичкиот договор, 1959год

- забрана за било какво користење на војска и тестирање на оружјето во Антарктикот.

⁵³ UN Secretary-General, 'Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations', UN document s/1995/1, 3 January 1995.

⁵⁴ For an account of the Charter Committee's efforts, see 'Improving UN Sanctions', *Compliance Matters: the Newsletter of the Markland Group*, no. 9, April 1999. Available at www.hwcn.org.

- Членовите да извршат притисок за да се обезбеди усогласеност и консултации меѓу засегнатите страни со надминување на споровите со заемна согласност.

➤ 1960тите

Договорот за делумна забрана, 1963

- забрана за тестирање на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување во атмосфера во вселената и под вода
- нема согласност за одредбите.

Договорот за вселената, 1967

- забрана за користење на нуклеарно и секаков друг вид на оружје за масовно уништување во вселената, забрана за воена употреба на небеските тела.
- консултации меѓу засегнатите страни , иницијативи за усогласеност и размена на информации

Договорот за неширење на нуклеарно оружје, 1968

- Државите кои не поседуваат нуклеарно оружје не смеат да произведуваат или да се здобијат со нуклеарно оружје; членките кои поседуваат нуклеарно оружје не можат да им помогнат на другите да се здобијат со нуклеарно оружје.
- Иницијативите вклучуваат мирољубива нуклеарна соработка; Меѓународната Агенција за атомска енергија -*International Atomic Energy Agency* (IAEA), се користи за верификација и промовирање на усогласеноста; Меѓународната Агенција за атомска енергија -*International Atomic Energy Agency* (IAEA), статутот предвидува дека одборот може: да побара членовите да направат неусогласеност која однесува на повредите со цел Советот за безбедност и Генералното собрание да воведат конкретни казни , како што се ограничување или укинување на помошта , враќање на материјалите и суспензија на привилегиите и правата.

➤ 1970тите

Договорот за морското дно, 1971

- забрана за користење на оружје за масовно уништување во дното-*weapons of mass destruction (WMD)*.
- консултации и соработка со цел да се обезбеди усогласеност и поднесувања на жалби во Советот за безбедност на ОН.

Конвенцијата за биолошко оружје , 1972

- развој, производство, складирање, пренос и употреба на биолошко оружје и средства за испорака.
- мерки за спроведување на домашен терен, ако смета дека е потребно, консултации и соработка меѓу страните, поднесување на жалби во Советот за безбедност на ОН, стимуланти и помош на жртвите.

Договорот за Измена на животната средина- **Environmental**

Modification (ENMOD) Treaty, 1977

- Воено и непријателско користење на животната средина
- Ако се смета дека е потребно воведување на домашни мерки за спроведување со цел да се спречи прекршување, консултација помеѓу страните за решавање на проблемот, свикување на Консултативниот комитет на експерти за утврдување на фактите , поднесување на жалба до Советот за безбедност, стимуланти, размена на информации за мирно решавање и помош на жртвите и повредините.

Договорот за месечината, 1979

- забрана за користење на оружје за масовно уништување - *weapons of mass destruction (WMD)* во орбита околу Месечината или забранува формирање на воени бази и тестирање на оружје на Месечината.
- Консултации помеѓу странките за мирно решавање на спорови со помош на метод на избор на странките, вклучувајќи помош на генералниот секретар на ОН.

➤ **1980тите**

Одредени Договори за конвенционално оружје , 1980

- Четири протоколи за забрана и употреба на оружје, растурање не се забележливи фрагменти, одредени видови на нагазни мини и стапици, користење на запаливо оружје и употреба на заслепувачки ласери.
- Публицитет за договорот, консултации и соработка меѓу страните.

➤ **1990тите**

Конвенција за Хемиско оружје,1992

- Забрана на производство, трансфер и користење на хемиско оружје.
- Националниот правен систем треба да биде во склад и да ги следи и казни прекршуваачите на конвенцијата. Консултации помеѓу странките за мирно решавање на спорови со помош на метод на избор на странките, вклучувајќи помош на генералниот секретар на ОН. Мерки за спроведување на домашен терен , ако смета дека е потребно, консултации и соработка меѓу страните, поднесување на жалби во Советот за безбедност на ОН, стимуланти и помош на жртвите.

Договорот за сеопфатна забрана на нуклеарни проби , 1996

- Забрана на нуклеарни тестови и другите нуклеарни експлозии во сите средини
- Националните мерки за спроведување , вклучувајќи ги сите неопходни мерки за да се забрани повреди, Националните Власти кои се создадени за врска, договорот за сеопфатна забрана на нуклеарни проби- *Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organization (CTBTO)* создадена за да се обезбеди спроведување на Договорот , вклучувајќи и проверка, консултации и соработка меѓу страните да ги разјаснат и решаваат прашањата од заеднички интерес, да помогне во разјаснување на прашања, државата членка треба да преземе мерки за да се поправи ситуацијата во определено време, може да ги суспендира правата и привилегиите на страните може да препорача на државите членки колективни мерки, вклучувајќи и санкции може да побара мислење од различни

тела на ОН, мирно решавање на спорови вклучувајќи консултации и упатување со заемна согласност.

Конвенцијата за нагазни мини (Договорот од Отава) , 1997

- Забрана на производство, трансфер и користење на нагазни мини
- Членовите да ги преземат сите соодветни законски и административни и други национални мерки, вклучувајќи го и воведувањето на казни санкции, за спречување и сузбивање за прекршувањето, консултации и соработка, една загрижена страна може да поднесе барање за појаснување, специјален состанок на државите-членки може да побараат странките со цел да се преземат мерки за да го решат проблемот во согласност со рамките на одреден временски период, утврдување на фактите одредбите, стимуланти: најцелосна можна размена на опрема, материјали и информации, помош за жртвите од мини и програмите за подигање на свеста против мини и воедно пружање на помош во делот на чистење и уништување на мините.

Многу малку договори во областа на разоружување или во која било друга област на меѓународниот обезбедува одредени казни за непочитување на согласноста.⁵⁵ Нациите, особено големите сили, не сакаат да ги кодифицират меѓународните одговори и би сакале да има флексибилност за да одговорот од случај до случај. Повеќето од Договорите предвидуваат прибегнување на Советот за безбедност на ОН, на дејствија кои можат да влеат страв во срцата на лидерите на државите кои не се членки. Особено Советот за безбедност на ОН практично е бескорисен во лицето на неисполнување на договорот од страна на некој од постојаните членки кои имаат право на вето или од било која земја која е под нивна заштита. Советот за безбедност веќе беше критикуван за неговиот неуспех да се дејствува на Советската Унија која го повреди Конвенцијата за биолошко оружје- Biological Weapons Convention (BWC) од 1972 година.⁵⁶

⁵⁵ The IAEA Statute and the cwc are treaties where some penalties are specifically listed, including loss of rights and privileges. The IAEA Statute provides for 'direct curtailment or suspension of assistance being provided by the Agency or by a member, and call[s] for the return of materials and equipment made available to the recipient member or group of members'.

⁵⁶ Milton Leitenberg, 'Biological Weapons, International Sanctions and Proliferation', *Asian Perspective*, vol. 21, no.3, winter 1997, p. 7.

Останати механизми

Објективна верификација, награди и казни, како и спроведување на одредбите на домашен терен (особено во казненото законодавство) треба да се сметаат како основни механизми за промовирање на почитувањето. Други можеби помалку важни инструменти и процедури ќе ги наброиме подоле во текстот. Сепак следните случаи не се сеопфатни:

Механизми за решавање на спорот

1. Постепени мерки
2. Домашни агенции за спроведување на веќе потпишаните договори
3. Измена и преглед на одредбите
4. Клаузули за повлекување

Механизмите за усогласеност за разоружување постепено станаа повеќе софистицирани во дваесеттиот век. Од примитивниот Женевски протокол од 1925 година до комплексни механизми на конвенцијата на хемиско оружје - *Chemical Weapons Convention (CWC)*, големи чекори се направени со цел да се зголемат можностите за верификација исто така и во делот на листата за награди и казни за непочитување на правилата, вклучени се и многу други иницијативи за усогласеност.

Во дваесет и првиот век, меѓународната заедница ќе има многу можности да ги направи договорите поцврсти со вклучување на нови механизми. На овој начин, може да се надеваме дека меѓународното право постепено ќе се здобие со сила како би го натерал националното законодавство се повеќе на строго надгледување као стриктно и присилно почитување. Механизмите согласно Договорот се градежни блокови за побезбедна иднина. Ако нациите треба да ги вршат големо намалување на вооружувањето и да се движат кон нивната декларирана цел на „општо и целосно разоружување под строга и ефикасна контрола“, тогаш дури и повеќе прогресивни инструменти ќе треба да се смислат.

7.Тела за разоружување

Од самото оформување на Обединетите нации, целите на мултилатералното разоружување и ограничување на оружјето се сметат дека се од централно значење за одржување на меѓународниот мир и безбедност. Овие цели се движат од намалување и евентуално елиминирање на нуклеарното оружје, уништување на хемиско оружје и зајакнување на забраната за биолошко оружје, за запирање на ширењето на нагазни мини, малото и лесното оружје.

Овие напори се поддржани од голем број на клучни инструменти на ОН. Најстариот универзален мултилатерален договор за разоружување кој стапи во сила во 1970 година, Договорот за неширење на нуклеарно оружје- *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*. Конвенцијата за хемиско оружје- *Chemical Weapons Convention*, која стапи на сила во 1997 година, Конвенцијата на биолошко оружје *Biological Weapons Convention* во 1975 година Сеопфатниот Договор за забрана на тестирање на Нуклеарно оружје - *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty* кој беше донесен во 1996 година, но тој се уште не влегол во сила. Конвенцијата за забрана на користење на мини - *Mine-Ban Convention* од 1997 година стапи во сила во 1999 година.

Генералното собрание и Советот за безбедност на континуирана основа решава прашања поврзани со разоружувањето. Собранието исто така одржа специјална седница за разоружување во 1978 и 1988 година. Некои тела на ОН се посветени исклучиво за разоружување. Меѓу нив е и на Конференцијата за разоружување - *Conference on Disarmament*. Како единствен мултилатерален преговарачки форум на меѓународната заедница за договори на разоружување Конференцијата успешно преговараше за Конвенцијата хемиско оружје - *Chemical Weapons Convention* и Договор за забрана на тестирање на Нуклеарно оружје - *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*.

Канцеларијата на Обединетите нации за разоружување - *United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA)* ги спроведува одлуките на Генералното собрание во делот на прашања поврзани со разоружување. Тој исто така пружа суштинска и организациска поддршка за поставувањето на нормите во областа на разоружувањето, преку работата на Генералното собрание - *General Assembly* и на Првиот комитет- *First Committee*, Комисијата на ОН за разоружување - *UN Disarmament Commission*, Конференцијата за

разоружување - *Conference on Disarmament* и други органи. Институтот на Обединетите нации за истражувања на разоружување - *UN Institute for Disarmament Research (UNIDIR)* кој независно ги спроведува истражувањата поврзани за разоружување и слични проблеми особено меѓународните безбедносните прашања. Советодавниот одбор за разоружување работи и го советува Генералниот секретар за прашања кои се однесуваат на ограничување на оружјето и разоружувањето и служи како Одбор на доверители на UNIDIR. Тој исто така врши советување на имплементација на препораките на Програмата за Информации на Обединетите нации за разоружување.

8. Примери на разоружување и искуства

Голем е бројот на земји кои имаа во минатото па и сега проблеми со илегалното оружје па во некои земји и со легалното оружје како собирањето, контролата, разоружувањето на населението на паравоените формации и др. Тие земји пристапија кон неколку начина за решавање на овој сериозен проблем кој во некои земји се покажа многу фатален ако не се сфати со сериозност и се пристапи на соодветен начин.

Република Македонија беше подложена на ваков проблем на подолг временски период. Слободно можеме да констатираме дека енорниот број на парчиња на оружје кои се наоѓаа во рацете на граѓаните имаа корења многу поодамна, дури и пред осамостојувањето на Р. Македонија, земајќи голем замав со војните од поранешна Југославија и воено политичката криза во Албанија 1997 год. Можеме да приложиме неколку примери како беше решен овој проблем, но и на земји каде немаше успех.

Република Македонија покрај Хрватска, Албанија и некои други земји од светот може да кажеме дека успешно ги спроведуваа акциите за разоружување, иако не беа постиганти посакуваните резултати, посебно кај нас. Во Хрватска и Албанија имаше позначајни резултати каде со програми на ОН, посебно во Албанија преку „Оружје за развој“ или во Хрватска со паричен надоместок од страна на владата како и амнестија на сите кои доброволно ќе го предадат нелегалното оружје при што беше собрано значително количество на лесно оружје муниција и распрснувачки материјали.

Во многу други земји беа спроведени акции или програми за собирање на нелегалното оружје поседувано од цивилното население како и разоружување на паравоените и милитантни формации како во Мали, каде со резолуција на ОН бр 40/1515 требаше да се разоружат паравоените формации, меѓутоа поради сериозност и недоволен ангажман не дојде до посакуваните резултати.

Многу земји исто така и од латинска Америка кои беа погодени од конфликти во периодот од 1980 до 1990 година, до ден денес не можат да имаат целосен или траен мир токму од причина на несобираниот голем број на нелегално оружје во рацете на цивилното население и паравоените формации.

Како најсвежи примери се посочуваат Авганистан, Ирак и последно Судан. Иако се работи секој ден на оваа проблематика во овие земји мислам дека не им се обрнува сериозност па ниту меѓународната заедница. Таму не се води ниту еден посериозен проект или програма, која е задолжена за собирање на нелегалното оружје, иако според медиумите и на хартија има разни програми и акции секој ден, но сепак поголемиот број од инцидентите и бомбашките напади ги вршат токму групациите кои поседуваат илегално оружје.

Во нашата држава имаше две вакви акции кои во првото кое се одржа под покровителство на НАТО мисијата Суштинска жетва беше собрано бројка која што беше побарано од НАТО како и од ОСБЕ. Можеби оваа бројка не беше реална или по вкусот на некој, но не може да се даде белег како на неуспешна акција. Втората акција ја организираше Владата на РМ - Амнестија за оружјето. Сите органи кои се вклучија како помагачи на истата акција која што беше оценета за успешна и беше оценета позитивна од страна на странските набљудувачи иако можеше да биде и подобра во насока на парчињата собрано оружје.

Специфичноста на овој проблем бара посебен ангажман од сите, било тоа да се меѓународни институции, владини институции или невладини или граѓански здруженија. Преку акции, програми и други мерки треба да се најдат модели и форми да овој сериозен проблем се решава постепено и без проблеми. Ако сакаме да бидеме поефикасни во решавањето на ова меѓународно зло, не се доволно само овие мерки кои ги спомнавме, туку со развивање на свеста кај сите луѓе односно граѓани да тој проблем го сфатат како општо зло.

Досега низ овој период поради развивањето на свеста кај граѓаните, почнувајќи од ослободувачките конфликти, колонијалните и др, сите овие настани ги гледаат низ призмата на патриотизам, хероизам и други ефекти, посегнале многу побрзо и полесно по оружје како поткрепа за остварување на нивните цели.⁵⁷

Сликата на луѓето кои се бореле се прикажува достоинствено при што има директно влијание врз свеста на идните генерации. Од ова произлегува дека не само општеството да се разоружува физички, туку дека му е потребна ментална смисла на разоружувањето.

Раширувањето на ситното оружје не е само безбедносно прашање туку е и прашање за човековите права и развојот, загрозувајќи го мирот и хуманитарното право. Таа станува директна закана за легитимните и слаби влади и им користи на терористите и извршителите на организираниот криминал.

Сите мерки за превенција од злоупотреба на лесното оружје и посочување на основните причини за побарувачката, придонесуваат за превенција на конфликтите.

Покрај важноста на разоружувањето на општествата изложени на конфликти, разоружувањата на постконфликтните општества е еднакво важно за превенција од повторно појавување на конфликтите.

Светската банка игра значајна улога во ова поле, преку обезбедување на техничка помош за подготовка на сеопфатни програми за разоружувањето, демобилизацијата и реинтеграцијата, помагајќи им на државите преку фондови за интеграција во опшествените структури.

8.1. Разоружувањето во Република Македонија

Од поодамна се знае со сигурност дека луѓето од овие простори по традиција поседувале лесно оружје (дел со одобрение, дел илегално), при што повремено ја користеле во насилни случаи, каде имало и жртви. Не може да се каже дека од времето на самостојување на Република Македонија до постконфликтната фаза (вклучувајќи и разоружувањето спроведено во 2001 год., имаме некој процес, програма или акција за собирање - разоружување на лесното оружје, илегално поседувано од граѓаните. Иако повремено

⁵⁷ Т. Гоцевски, В. Ортаковски, Л. Георгиева, Разоружување и трансформација на конфликтите, Македонска ризница, Куманово, 1999

безбедносните органи пронаоѓаа неколку парчиња на оружје, сепак никако да успеат да ги затворат и неколкуте канали за влез и за продажба на истото.

Слични мерки имаше и во времето кога Р. Македонија се наоѓаше во федерацијата Југославија.

Акцијата за собирање на лесното оружје кое беше организирано во 2003 година беше прва од таков вид во нашата земја.

Многубројни се индикаторите кои зборуваат дека зацетоците на проблемот односно конфликтот во Македонија, можеа да се видат уште од времето на осамостојувањето, па и порано. Но во јавноста малку се зборуваше и се помалку им се обрнуваше внимание на тежината и опасноста од поседот на се поголемиот број на лесно оружје кај цивилното население.

Во 2001 година беше организирана една акција за собирање на лесното оружје после потпишувањето на Рамковниот Договор кој се спроведуваше на три фази. Беа одредени неколку пунктови и временски рокови каде се собираше бројката проценета од претставниците на НАТО-мисијата во нашата земја, кои ја спроведоа акцијата „Суштинска Жетва“ за доброволно предавање и разоружување на лесното оружје од припадниците на ОНА која изнесуваше 3300 парчиња. На крајот на оваа акција која траеше 45 дена беше собрана бројка од околу 3500 парчиња. Оваа бројка беше како потврда дека акцијата претставуваше голем успех во време кога страстите од сите страни беа високи, а предавањето на оружјето од една страна се сфаќаше како слабење во политичката позиција, а од другата страна дека се добива на позиција, несомнено гледано во бројката која беше собрана не беше во согласност со настаните кои се случија (мртвите, ранетите, разорувањата и др.).⁵⁸

Многумина се согласни дека бројката беше мала во зависност од дотогашните случувањата, како и после организираната акција во 2003 година, бројот на немили настани (убиства, повредени, киднапирња, грабежи и др.), не стивнуваше туку во одреден период изгледаше како да ескалира на големо.

Според некои податоци само во 2002 година имаше повеќе од 60 жртви, голем број на повредени, киднапирања, грабежи. Сличниот тренд продолжи и во 2003 година, но овој пат со помал интензитет. Дури во 2004 година можеше да се забележи мало стивнување, од причина што имаше акција (2003), како и промена на кривичниот законик, како и измени во законот за оружје. Од оваа

⁵⁸ Превенција на вооружените конфликти, Извештај на Генералниот секретар на ОН

слика не може да кажеме дека исчезнале туку дека се намалиле, но не треба да се занемарува фактот дека во рацете на граѓаните и понатаму се наоѓа огромен број на нелегално лесно оружје и муниција. Ова постапка беше проценета како важен фактор, односно мерка на градење на доверба во земјата, која сепак не треба да се проценува низ бројки, туку како акција која беше спроведена и надгледувана од НАТО.

Настаните кои ги спомнавме погоре налагаа да се организира акција за доброволно предавање на нелегалното оружје.

Врз основа на член 75, став 1 и 2 од Уставот на Р. Македонија, Претседателот на Р.М. и Претседателот на Собранието, издават указ за прогласување на законот за доброволно предавање и собирање на огнено оружје, муниција и експлозивни материјали, како и легализација на оружјето. На седницата на Собранието на Р.М. одржана на 28 мај 2003 година беше усвоен овој закон. Овој закон има 12 члена каде точно е прецизирано што се подразбира под огнено оружје, муниција и др. Во член 3 од овој закон „лицата кои неовластено држат оружје врз основа на јавен повик се повикуват доброволно да го предават оружјето“.⁵⁹

За спроведување на овој закон беше формирано Координативно тело составено од: Претседател на комисијата за одбрана и безбедност, четири пратеници од Собранието, Заменик-претседател на Владата на Р.М., Министрите за Одбрана, Внатрешни Работи, Правда, еден претставник на Заедницата на Единици на Локалната Самоуправа (ЗЕЛС), еден претставник на здружението на граѓаните и невладините организации (НВО).

Координативното тело донесе Национална програма за зголемување на општата сигурност преку доброволно предавање на оружјето која траеше 30 дена, покриена со силна медиумска кампања, каде се насочуваше ризикот од оружјето, последиците од нејзина употреба. Се организираа јавни дебати и кампањи, семинари и др.

Предавањето на оружјето беше организирано да се врши пред комисии во одредени пунктови, формирани од страна на Координативното тело.

Рокот за предавање на оружјето беше 45 дена од денот определен со Националната програма. Координативното тело имаше задача секојдневно да

⁵⁹ Службан везник на РМ бр. 37/04, од 04.07.2003 година

ги известува меѓународните организации, НВО и здруженијата на граѓаните кои можат да пристуваат во акцијата.

Комисиите се должни во рок од 15 дена од завршување на акцијата да го известат Координативното тело во рок од 15 дена да достави целосен извештај за акцијата до Собранието на Р.М.

Ова акција беше организирана со т.н. слоган „оружје за амнестија“, каде сите граѓани кои ќе предаваат оружје, ќе им биде загарантирано зачување на идентитетот, односно нема да се гонат кривично или евидентираат.

Додека некој сака истото оружје, може и да го легализира со едноставна и скратена процедура за добивање на одобрение .

Во ова акција иако имаше силна подршка (внатрешна-надворешна) и од сите институции, силна медиумска кампања дури и наградна игра. Се смета дека не беа добиени посакуваните очекувања, од аспект на собраното количество на оружје. Бројот на собрани парчиња оружје изнесуваше близу 5.000 илјади парчиња кои во рок од 90 дена од последниот ден беа уништени.

III. Мирот, безбедноста и организацијата на ОН

1. Историски развој на идеите за мирот и ненасилството

Идејата за мирот и ненасилство, како глас на совеста на човештвото против војната и нејзината деструкција, се присутни низ целата негова историја. Меѓутоа, како никогаш досега, проблемот на мирот и ненасилството не биле толку актуелни, како што се тоа денес. Иако, со трансформацијата на центрите на светската моќ и со незапирливиот процес на демократизација се надминуваат противречностите кои обусловија хипертрофираност на уништувачката моќ на современата воена сила, сепак светот се уште е далеку од конечното ослободување од страотната разорнувачка и уништувачка моќ на воената сила која како Дамаклов меч се надвиснала над неговата судбина.

Сите досегашни деструкции и злосторства, кои човештвото ги извршило врз себе, може да се сметаат за незначителни, спрема она што може да му се случи, ако таквата уништувачка моќ на современата воена сила ја стави во функција за разрешување на постојните противречности. Од тука, тоа што беше кажано по повод откривањето на меѓународниот споменик во сеќавање на четиримилионските жртви од логорот Аушвиц-Бжежинка во 1967 година, секогаш ќе остане да живее во човештвото, како негов глас на совеста, во напорите да се сочува неговиот род: „ние - човековото семејство од Аушвиц, во името на милионите задушени со гас и во име на милиони живи, оптоварени од сеќавањето на злосторствата на хитлеризмот, го повикуваме човештвото:⁶⁰

- ✓ мораме да ги обединиме напорите во борбата за мир, за сеопшто разоружување, против ширењето на атомското оружје, за забрана на неговото производство и за уништување на неговите залихи;
- ✓ мораме еднаш за секогаш да престанеме војната да ја третираме како метод за решавање на конфликтите. Уште посилно ќе се обединуваме против сите кои ја нарушуваат слободата и независноста на народите и ја користат својата сила да уриваат, уништуваат и убиваат беспомошни.“⁶¹

Осудата на војната и оруженото насилство зазема посебно место во моралната свест на луѓето, бидејќи зачувувањето на светскиот мир се вбројува во редот на највисоките морални вредности. Таквата морална вредност

⁶⁰ Тукидид, Пелопоненски рат, Матица Хрватска, Загреб, 1957

⁶¹ Trybuna ludu, 17.04.1967

станува реална сила, која влијае и врз севкупните односи во меѓународната заедница. Осудата на војната и оруженото насилство се сретнува во разни филозофски учења, општествени програми, декларации, во белетристиката и др.

Како глас на совеста на луѓето против војната и оруженото насилство, идеите за мир и ненасилство егзистираат од најстари времиња.

Во Стара Кина најстарите пишани извори во кои се сретнуваат идеите за мир и ненасилство, се наоѓаат во делата на филозофот Менциус. Во нив овој филозоф истакнува дека народот е против војната и е заинтересиран за живот во мир. Познато е неговото мислење: „владетелите кои ги водат своите народи во војна, чинат големи злосторства“.

Во Стара Грција, идеите за мир и ненасилство се сретнуваат кај филозофот Платон (околу 427-347 п.н.е.). Покрај неговите познати размислувања и ставови за војната - дека „војната е природна особина на луѓето“, а војувањето стална и неопходна задача на државата; согледување дека сите војни, според општествениот карактер не се исти; војните ги класифицира во две групи: внатрешни (кои се воде меѓу грчките полиси и истите ги оценува како штетни и братоубиствени) и надворешни (кои Елините ги воде со варварските племиња и истите ги поддржувал; како и откривање на вистинските општествени причини за водење на војна: „кога ние ќе посакаме да одземеме парче земја од нашите соседи, а и тие исто така ако посакаат да земат парче наша земја, како резултат на тоа настанува војна“; - сретнуваме и негативни ставови по однос на војната: таа нема никакви вредности; целта на секоја грчка држава (полис) треба да биде „мирниот развој“, а не водење војна; и за водење на војна мора да постои оправдана причина.

Вакви идеи сретнуваме и кај Тукидид (околу 455-396 п.н.е) непристрасен историчар и грчки војсководител. За него војната претставува „насилие на посилниот врз послабиот“, кое се спроведува заради стекнување на определена корист. Поради тоа, „заслужуваат пофалба“ државите кои се однесуваат поправедно, отколку што тоа им го дозволува нивната моќ. Иако смета дека државите често се принудени да водат војни, сепак на крајот ќе заклучи дека, многу попатетно е ако меѓусебните несогласувања ги решаваат по судски пат според договор“, отколку војна.⁶²

⁶² Тукидид, Пелопоненски рат, Матица Хрватска, Загреб, 1957

Моралната осуда на војната а одобрувањето на мирот кој на човекот му носи среќа ги сретнуваме и во делата на поетот-селанец Хезиод. Тој на војната и ја спротивставува спокојната работа на земјата, која на човекот му носи среќен и спокоен живот.

На Хомеровите митови за јунаците им ја спротивставува пофалбата за животот во услови на мир, славејќи ја притоа секојдневната работа.

Питагорејците исто така го кревале својот глас против војната и насилството. Секое убиство го сметале за големо зло, а убивањето активност која го понижува човештвото.

Хиггај од Елис, идеите за мир и ненасилство се обидел да ги постави на поширока филозофска основа застапувајќи го идеалот за мирновременска соработка меѓу народите втемелувајќи го концептот за светско граѓанство кој подоцна ќе се развива низ целата историја на пацифизмот како идеја за уништување на етничките граници.

Во Стариот Рим, бидејќи преовладувале сфаќањата дека Римската империја како најмоќна сила на својата епоха, секогаш била во право кога ќе се одлучела да води војни, меѓу нејзините учени луѓе ретки биле оние кои не ги одобрувале и осудувале војните.

Меѓу ретките е познатиот филозоф и политичар, оратор и писател Цицерон (106-43 и.н.е.). Во „Филозофските списи“ истакнува дека сите проблеми и спротивности треба да се решаваат по „пат на преговори“. Војните ги оправдувал само во случај кога спротивната страна не ги прифаќала поставените услови за мирно решавање на спротивностите, и кога војните за цел имаат обезбедување на живот во услови на мир и „без неправди“. Познато е неговото стојалиште:⁶³ „Да му се одземе на некогаш нешто на штета на друг и на тој начин да се зголеми сопствениот комодитет, поболно е отколку смртта, отколку сиромаштијата, отколку болката, отколку другите зла кои можат да му се случат било на телото на животните услови.“

За натамошниот развој на идеите за мирот и ненасилството, придонес имаат сфаќањата за овој однос во периодот на Раното христијанство. Суштината на сфаќањата е во осудата на секаков вид насилство. Насилството се сметало за чин спротивен на христијанските принципи, посебно на принципот „не убивај“. Во тој контекст, проповедниците на Раното

⁶³ Цицерон, Филозофски списи, Београд, 1955

христијанство истакнувале дека „не може да биде сметан за праведен оној кој во било какви околности мрази, наштетува на други, ограбува, убива. Убиството на човек во сите околности е злосторство“.

Застапувајќи ги ваквите ставови и учење, христијаните сè до 170 година од н.е. одбивале да служат во римските легии, поради што биле сурово казнувани. Од овој аспект интересни се сфаќањата на: Тертулѓан, кој истакнува „дали смее христијанин да се служи со меч, ако спасителот рекол: кој се служи со меч, од меч ќе загине“, и Лактанције, според кого „убивањето на човек во какви и да било околности претставува злосторство и во забраната на убивањето не може да има никакви исклучоци“.

Во Средниот век, основната содржина и смисла на севкупниот развој на човештвото произлегува од филозофијата на религијата. Оттука, нејзините претставници ги втемелуваат и основите на сфаќањата за суштината на војната.

Религијата ги оправдувала сите војни кои таа ги водела како израз на вишата сила - божјата волја.

Сепак, и во оваа епоха, многу филозофи, научници, писатели и други, ризикувајќи ги дури и своите животи, правеле големи напори за да ја докажат деструкцијата на војната во развојот на човештвото, залагајќи се притоа за мир и ненасилство. Така, италијанскиот поет, филозоф и политичар Данте Алигиери (1265-1321) ќе напише: „Остварувањето на севкупната дејност на интелектот можна е само во тишината на мирот“. Познатиот хуманист од овој период Еразмо Ротердамски (1466-1536) протестирајќи против мноштвото војни кои се воделе во тој период, во делото „Пофалба на лудоста“ запишал: „Војната е толку лоша работа, што повеќе им прилега на дивите животни, отколку на луѓето... толку разурнувачка што со себе повлекува општа расипаност на обичаите, нешто толку неправедно, што најдобро можат да ја водат најголемите разбојници“.

Во Нововековната епоха, процесот на создавањето на големи централизирани држави, на преден план го истакна начелото на суверенитетот. Ова начело, на суверените држави им даде право самите да одлучуваат за своите постапки, а со тоа и правото на водење на војна. Таквото право, по однос на сфаќањата за војната обуслови појава на многу различни теории за војната, чија заедничка цел е да се докаже оправданоста за водење на војна. Меѓутоа, покрај ваквите сфаќања, се јавуваат и сфаќања кои ја

оспоруваат и негираат апологетиката на војната. Генерално становиште на сите оние кои ја осудуваат војната, може да се каже е: мирот и ненасилството се единствено можни услови во кои човекот може целосно да ја достигне благосостојбата.

Од познатите претставници на сфаќањата за мир и ненасилство ќе наведеме неколку. Нивните сфаќања ја доловуваат сета суштина на филозофијата за мирот и ненасилството.

Германскиот филозоф Емануел Кант (1724-1804) го поставува идеалот за вечен мир, кој израснува од севкупната негова доктрина, чиј фундамент го чини неговата морална метафизика. Основата произлегува од становиштето дека моралните принципи мораат да ги определуваат политичките цели и да управуваат со политиката. Делувањето на таквите принципи во сферата на политиката можни се само во мирновременската коегзистенција. Мирот произлегува од добрата волја и разумот, а не од емоционалните побуди. Војната, според Кант, противречи на барањата кои произлегуваат од разумот и законите. Услов за зачувување на мирот е општото постапување, согласно со категоричкиот императив - владеење на добрата волја.

Само благодарение на ова може да постои единство меѓу политиката и моралот, а како резултат на истото, постоење и на вечниот мир. Состојбата на мир е единствена состојба која одговара на човековата слобода ... Кант мирот не го сметал за вистински, „во колку во себе содржи никулци на една војна“. Вечниот мир, исто така подразбира исчезнување на регуларните армии, согласно на принципот, човекот да се третира како цел а никогаш само како средство. Во овој контекст, особено етичко чувство побудуваат овие зборови:

„Земањето на луѓето како платенници за да би се убивало или да се биде убиен, содржи во себе обично искористување на луѓето како машина или оружје за работа во рацете на некој друг... што не може да се помири со начелото на хуманоста“.⁶⁴

Кант, гаранцијата за иден вечен мир ја гледал во федерацијата на слободни држави.

Големиот руски писател и мислител Лав Н. Толстој (1728-1910) исто така бил голем заговорник против војната и насилството. Неговите сфаќања за мирот и ненасилството особено се содржани во неговиот роман „Војна и мир“.

⁶⁴ Емануел Кант, Вечни мир, Варшава, 1924

Од многуте сфаќања застапени во романот ќе го наведеме она содржано во зборовите на кнезот Андреј кога му се обраќа на Петар: „Војната не е отменост, туку најодвратната работа во животот... Целта на војната е убиство, орудија на војната се шпиунажата, предавството... измамата и лагата“. Во последните години од животот, Толстој го застапувал стојалиштето дека на насилството не треба да му се спротивставува со насилство, злото може да се порази само со доброто, а не со зло.

За развојот на идеите за мир, интересни се и сфаќањата на англискиот историчар и економист Тојнби Арнолд (1889-1975), кој воопшто ја негирал војната а нејзината деструкција и последиците од истата ги сметал за погубни во развојот на цивилизацијата. Моралната осуда не ја упатувал само кон оние кои се залагале за водење на војна, туку и на појавата на милитаризмот и водењето на политиката на војната заради самата војна. За Тојнби, „војната била непосредна причина за пропаста на секоја цивилизација за која сигурно знаеме дека пропаднала“, „...војната се издвојува како главно оружје... на општественото и државното самоуништување“. Милитаризмот претставува облик на самоубиство - водењето на уништувачката војна со соседите исто така ја доведува до паѓање и онаа држава која води таква војна“.⁶⁵

За развојот на антивоената мисла, на идеите за мирот и ненасилството во XX-от век, голем придонес има А. Х. Фрид, автор на бројни трудови од оваа област со пацифистичка конотација. Тој е значаен по тоа што се спротивставувал на воспоставување на секаков мир кој всушност би значел раѓање на нови војни. Не ги прифаќал идеите „за вечен мир“ изведени врз основа на категоричкиот императив и сфаќањата за мирот изведени од многу морални идеали. Своите сфаќања ги изградувал врз основа на објективни претпоставки, врз научна анализа на општеството и објективните извори на војната. На многуте постулати, се обидува да се спротивстави со научни аргументи.

„Изворите на војната, тврдел Фрид, лежат во анархијата на меѓудржавните односи, од кои произлегува насилството како нивен нужен регулатор“. Според тоа, војната е трагична последица на мирот, изграден врз основа на меѓународната анархија. Вистинскиот мир е спротивност на анархијата, резултат на меѓународната организираност, уредност на односите

⁶⁵ Тојнби, А. Ј., Истражување историје, 1991

меѓу државите. Според Фрид, историскиот развој неизбежно ќе доведе до елиминација на војните.⁶⁶

2. Развој на концептот за мир

Развојот на концептот за мир е поврзан со развојот на концептот за државата. Хауард за појавата на концептот за мир вели дека по Вествалскиот мировен договор тоа се периоди на мир кои ги заменуваат периодите на војна.⁶⁷ Мирот е отсуство на војна и состојба помеѓу државите. Така тој се однесува на надворешната арена во која насилството се случува помеѓу границите на државите. Различни модели како да се воспостави мирот помеѓу државите се предизвик скоро за сите либерални мислители. Моделот на Кант за „Вечен Мир“ е еден од најексплатираните кој го поставува космополитското право над државниот суверенитет.

Истражувањето на мирот и развитокот на концептот за мир уште поексплицитно се поврзани со консеквенците од Втората светска војна и Студената војна.⁶⁸ Концептот за мир во овој период се базира на елиминирањето на насилството коешто е последица на меѓународна војна и конфликтите од висок степен. Истражувањата примарно се насочени кон причините за војната, динамиката на вооружувањето и разоружувањето, безбедноста и состојбата неопходна за мир, дефинирана како отсуство на војна. Ова е фаза на мировните студии наречена „против директно насилство“.

Натамошниот концептуален развој ги дополнува мировните студии со проширување на тежиштето од традиционалната закана произведена со контрадикциите Исток-Запад, со контрадикциите на односот Север-Југ. Со тоа, концептот на мир ги инкорпорираше феноменот на социјално и економско насилство кои што се вградени во меѓународниот систем.

Натаму, со степенесто движење, полека се излезе од концептот на негативен мир и се разви концептот на позитивен мир. Поставен на тој начин, помеѓу две екстреми, мирот се сфаќа како повеќестепен процес. Во неговите меѓуфази, од негативниот мир, сфатен како елиминирање на војната, и позитивниот мир, сфатен како меѓународна соработка на сите нивоа, сместени

⁶⁶ Freid A. H., Die Grundlagen des revolutionären Pacifismus Tübingen, 1908

⁶⁷ Howard, Sir Michael, The Concept of Peace, Encounter, December, 1983

⁶⁸ Истражувачите на мирот се преокупирани со силата на атомската и хидрогенската бомба, интерконтиненталните системи, проблемот на стабилизирање на светската економија, војната во Кореа, Кубанската криза, Германското прашање и др.

се со различен интензитет (директното) персонално насилство и (индиректното) структурно насилство. Со тоа концептот на мирот ги инкорпорира и феноменот на основните човекови потреби и развојот на неговата личност.⁶⁹

Оттука се продлабочија критичките мировни истражувања, наспроти традиционалните, со фокусирање на тежиштето врз социолошките анализи. Овие анализи ги третираат и вредностите, како социјален феномен од аспект на нивното влијание врз манифестациите на индивидуалното и колективното насилство. Поместувањата во концептот се направени со тоа што е прифатено дека структурното насилство, не само што влијае врз состојбата на поединецот туку ги зголемува и тензиите коишто водат кон конфликти и војна. Концептот е проширен и со зафаќање на прашањето на основните човекови права и заштитата на индивидуата. Во таа насока, мировните истражувања се фокусирани на прашањето на слободите и основните човекови права на повеќе нивоа, вклучувајќи мали групи, етнички групи, меѓународни колективитети, на односот на човекот и природата.

Европските трансформации од 1989 подготвуваат трета криза - опасност и можност - за Европските мировни истражувања. Идната агенда на Европските мировни истражувања може да се набљудува како склоп на три агенди. Старата агенда, од една страна ја сочинуваат причините за војната и средствата за решавање на конфликтите, додека од друга, трката во вооружување, контрола на вооружувањето и разоружувањето. Таа не ја загуби својата ургентност туку уште и е придодаден проблемот на конверзијата. Новата Агенда се однесува на доминацијата, меѓузависноста и развојот; Најголемиот предизвик на оваа агенда е во изнаоѓањето соодветен теориски модел за да се разбере новата состојба во Источна Европа и нејзиниот однос со Запад. Пост-Новата Агенда го содржи разбирањето на идентитетот и национализмот како главен предизвик, и ќе е во релација со двете, и Старата и Новата Агенда.⁷⁰

Со овие зборови Виберг го актуелизира прашањето за местото и значењето на мировните студии и мировната агенда во периодот на и по завршувањето на Студената војна.

⁶⁹ Galtung J., Peace Research-Education-Action, Essays in Peace Research, Vol.1, Copenhagen, Ejlers, 1975

⁷⁰ Wiberg H., European peace research in the 1990's во Balazs J., Wiberg H., Peace Research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest, 1993

2.1. Поимовно определување на мирот

Во периодот на Студената војна концептот на мир се дефинира како:⁷¹

„Отсуство на насилство коешто произлегува од војната и агресијата, како и од конфликтите од повисок интензитет, во рамките на меѓународните односи“.

Во рамките на ваквото (негативно) сфаќање на мирот доминира ставот дека мирот е отсуство на војна, односно дека насилството коешто претставува закана за мирот произлегува од директното физичко насилство. Затоа загриженоста и стравот од можните нарушувања на меѓународниот мир и безбедност кои би произлегле од судир помеѓу суперсилите или воено-политичките блокови беа основна содржина на мировните истражувања.

Концептуалното разбирање на мирот кое произлегува од генералната загриженост од конфронтацијата на релација Исток-Запад, подоцна, во 60-те години од XX век ги вклучи и контрадикциите коишто произлегуваат од релацијата Север-Југ. Заканите за мирот се поврзуват и се прошируваат со додавање на последиците коишто произлегуваат од нееднаквиот економски развој и продлабочувањето на јазот помеѓу развиените и неразвиените држави.

На тој начин концептот за мир не е насочен исклучиво кон отстранување на можноста и последиците од директно физичко насилство (манифестирано во форма на глобален меѓублоковски судир или агресија), туку и кон објаснување на социјалното и економското насилство коишто произлегуваат од нееднаквиот економски развој.

Преку овие прашања концептот за мир постепено ја надмина фазата наречена „негативен мир“, односно фазата во којашто мирот се поистоветува со состојба на отсуство на војна. Значајно е да се посочи дека проширувањето на концептот за мир, којшто опфаќа повеќе, отколку состојба на отсуство на војна, е резултат на научната поставеност на истражувањето на мирот како современа категорија.

Од позиција на мировните студии се разликуваат два аспекти на мирот.⁷²

Негативен мир, кој претставува состојба во која нема употреба на директно физичко насилство; Позитивен мир, кој претставува состојба во

⁷¹ Smoker P. D., Daves & B. Munske, A reader in Peace studies, New York, Pergamon Press, 1990

⁷² Wiberg H., European peace research in the 1990's во Balazs J., Wiberg H., Peace Research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest, 1993

којашто се остварува интеграција, развој и просперитет и која подразбира дека употребата на насилството како релација меѓу луѓето е исклучено.

Ова се две контрастни сфаќања за мирот и во потрагата по вистинската дефиниција може е да се тргне од различни вредносни позиции, односно, да се утврди кои се од општествените вредностите претставуваат негова содржина. Затоа при дефинирањето на негативниот и позитивниот мир можат да се сместат различни форми и различен степен на директно и индиректно (структурно) насилство.⁷³ Колку повеќе има присуство на насилството толку повеќе се одалечуваме од концептот за позитивен мир.

2.2. Мирот и безбедноста

Мирот и безбедноста претставуваат два амбициозни концепти кои што, особено по завршувањето на Студената војна, предизвикуваат сериозни научни и политички расправи. Контрадикциите кои произлегоа од овие расправи претставуваат продолжение на една традиционална дебата меѓу претставниците на реалистичната и идеалистичката парадигма. Додека во рамките на науката за меѓународните односи (и реалистичното толкување) мирот вообичаено се поставува како консеквенца на безбедноста, во рамките на мировните студии (и идеалистичкото толкување) концептот за мир се протега над елементите на традиционалното (негативно) сфаќање на безбедноста. Поконкретно, мирот се толкува како предуслов за безбедноста, а не како нејзина последица. Концептот за мир ја абсорбира безбедноста и се доконцепира со вклучување на пошироките општествени вредности.

Концептот за мир е еден од можните партнери на концептот за безбедност. Тој ги нагласува и ги промовира позитивните аспекти за толкување на концептот за безбедност и нејзино дефинирање во смисол на позитивна категорија со воведување на нови вредносни категории. Раздвигувањето на концептот за мир и неговата релација кон безбедноста наједноставно може да се следи преку проширувањето на содржините на мировните истражувања како и преку формулирањето на мировната агенда. Така, традиционалната агенда на мировните истражувања ги содржи следните прашања:⁷⁴

⁷³ Терминот структурно насилство се употребува за да се опишат последиците од структурните нееднаквости во општествениот систем. Околу овој термин се јавуваат различни толкувања но може да се прифати дека позитивниот мир е антитеза на структурното насилство.

⁷⁴ Wiberg H., *European peace research in the 1990's* во Balazs J., Wiberg H., *Peace Research for the 1990's*, Akademiai Kiado, Budapest, 1993

- ✓ Толкувањето на причините за војната како примарна закана за меѓународниот мир и безбедност и средствата за решавање на конфликтите во услови на систем на рамнотежа на сили во меѓународните односи;
- ✓ Трката во вооружување;
- ✓ Контролата на вооружувањето и проблемот на разоружувањето како аспекти на намалување на способноста за физичко уништување и агресија.

Покрај тоа што овие прашања се окарактеризирани како традиционални и доминираа во периодот на Студената војна, нивната актуелност денес не се намали и тие сè уште се дел од агендата на мировните истражувања. Уште повеќе, како последица на дезинтеграциските процеси во Источна Европа кон крајот на 80-те ги вклучи и прашањата на конверзија на военото производство кон цивилно и економските проблеми поврзани со нив. Новата агенда на мировните истражувања ги содржи прашањата коишто произлегуваат од доминацијата, меѓузависноста и развојот како пошироки категории. Во рамките на оваа агенда меѓу зависноста во меѓународните односи е клучната категорија за изменетото сфаќање на мирот и безбедноста. Затоа прашањата кои произлегуваат од следните содржини претставуваат најголем предизвик и содржина на.⁷⁵

Новата агенда на мировните истражувања:

- ✓ Промените во Источна Европа на безбедносен, економски и социјален план;
- ✓ Ерозијата на тоталитарните системи и консеквенците од транзицијата;
- ✓ Односите на Источноевропските држави со Западна Европа.
- ✓ Пост-новата агенда на мировните истражувања ги додава и прашањата за: Идентитетот и национализмот;
- ✓ Прашањето за почитувањето на човековите права;
- ✓ Почитување на човековите права на различни нивоа;

Овие прашања се централни елементи и содржина на предизвиците за мирот и безбедноста во периодот по завршување на Студената војна.⁷⁶ Од прашањата коишто доминираат во рамките на истражувањето на мирот може

⁷⁵ Smoker P. D., Daves & B. Munske, A reader in Peace studies, New York, Pergamon Press, 1990

⁷⁶ David P. Barash, Introduction to Peace studies, Wadsworth, 1990

да се констатира дека концептот за мир, исто како и концептот за безбедност, може да се сфати како еволутивна категорија.

Концептот за негативен мир и концептот за позитивен мир се во корелација со концептот за безбедност. Всушност, концептот за негативен мир е сроден со концепт за негативна безбедност. Негативната безбедност се однесува на способноста за одбрана од воени загрозувања. Таа се потпира на следните елементи:⁷⁷

- ✓ Одреден степен на воена моќ (на национално ниво) насочена кон одвраќање од агресија;
- ✓ Системот на колективна безбедност и неговата намера за одвраќање на агресија во меѓународните односи,
- ✓ Разоружувањето како пристап за намалување на моќта од физичко уништување.

Концептот на позитивен мир е сроден со концептот за позитивната безбедност. Позитивната безбедност претставува состојба која ја надминува способноста на државата за одвраќање од агресија и претпоставува дека државата покрај одвраќање ќе има и способност.⁷⁸

- ✓ Да изгради и одржува интеракции кои се од интерес за безбедноста, на различни нивоа (индивидуално, национално и системско);
- ✓ Со овие интеракции ќе ги превенира или елиминира заканите однатре и ќе ја намали чувствителноста на државата кон нив;
- ✓ Ќе ја унапреди својата функција насочена кон гарантирање на опстанокот со политички, економски, социјални и со мерки за заштита на животната средина;

Позитивната безбедност се остварува превентивно со кооперативни пристапи, соработка и безбедносни интеграции, но не ги исклучува натпреварувачките. На тој начин таа резултира во концепт на заемна безбедност.⁷⁹

⁷⁷ Wiberg H., European peace research in the 1990's во Balazs J., Wiberg H., Peace Research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest, 1993

⁷⁸ Wiberg H., European peace research in the 1990's во Balazs J., Wiberg H., Peace Research for the 1990's, Akademiai Kiado, Budapest, 1993

⁷⁹ Заемната безбедност, е одраз на сфаќањето дека безбедноста на државата не зависи само од нејзините безбедносни договори, туку и од безбедноста на нејзините соперници. Овој концепт ги опфаќа различните аспекти на безбедноста (политичка, економска, воена, социјална, еколошка) но и понатаму централно место и припаѓа на државата и нејзината способност за одбрана. Поопширно за мирот и безбедноста кај Георгиева Л.: Творење на

Дефинирањето на позициите на мирот и безбедноста како позитивна или негативна димензија, го наметнува и прашањето за дефинирање на позицијата и улогата на одбраната. Од овој аспект одбраната се дефинира како клучен елемент на национално- безбедносната политика. Меѓутоа, во услови кога заканите за мирот и безбедноста не произлегуваат исклучиво од закана од агресија, одбраната треба да се дефинира во согласност со современите критериуми и потреби. Значи, покрај тоа што таа треба да ја остварува својата функција на одвраќање од надворешна агресија, воедно треба да ги гарантира и промовира мирот и безбедноста онака како што претходно ги дефиниравме, како позитивни вредности.

Традиционалните концепциски достигнувања во сферата на безбедноста кои беа користени да се објаснат причините за војната, агресијата и вооруженото насилство во периодот на Студената војна, како и да се понудат решенија за нивно елиминирање од меѓународните односи, веќе не можат да дадат сеопфатен одговор, особено не за оние закани кои се случуваат по завршувањето на Студената војна. Така, сè почесто мирот и безбедноста се загрозени од различни форми на современиот конфликт кој стана составен дел и на безбедносната агенда. Но за разлика од мировните студии кои му приоѓаат на конфликтот од повеќе аспекти и го анализираат на различни нивоа, безбедносно-одбрамбените студии го толкуваат преку неговите воени аспекти. За разбирање на современиот конфликт и за справување со последиците кои произлегуваат од него многу поуспешен би бил интегративниот концепт кој ќе ги опфати безбедносно/ одбрамбено/ мировните аспекти.

2.3. Мировните и алтернативните движења за мир и ненасилство на меѓународните односи

Појавата на мировните и алтернативните движења во организирана, институционализирана форма, или како спонтано масовно организирање на мирољубивиот свет како негов глас на совеста против деструкцијата на војната и нејзино потполно исфрлување од животот на луѓето, ги бележиме кон средината на XIX-от век.

Развојот, пројавените форми и дејствувањето на овие движења, коинцидираат со појавата на масовните воени организации и посовремените

средства за војување, кои обусловија зголемување на деструкцијата во процесот на војувањето. Така, најголемите и најзначајни нивни манифестации кои имаа цел зачувување на мирот се забележуваат токму во периодот пред или за време на општиот светски мир: Наполеоновите војни, Првата светска војна, Втората светска војна, Виетнамската војна, воените интервенции во Унгарија, Чехословачка, Авганистан и актуелните војни на териториите на поранешните реал-социјалистички системи.

Системот на мировните и алтернативните движења го сочинуваат многу меѓународни движења кои дејствуваат како федерации - меѓународна федерација на движењето на отпорот, Меѓународна демократска федерација на жените и други; многу меѓународни и национални граѓански мировни асоцијации и форми за човекови права, меѓу кои особено забележителна е активноста на Хелсиншкиот парламент на граѓаните на Европа, како и многу разновидни хуманитарни, културни, религиозни, еколошки и други асоцијации, кои покрај своите основни програмски определби ја вклучуваат и активноста за зачувување на мирот во светот.

Во актуелниот момент на постиндустрискиот развој на цивилизацијата, обусловен од можностите на високите технологии, кои истовремено просторно и временски ги стеснија нејзините граници, во програмските ориентации на мировните и алтернативните движења сè поприсутни се ориентациите за создавање на свет ослободен од средствата за воена деструкција, свет во кој ќе царува мирот како единствена алтернатива на светската хармонија, односно, програмски ориентации со космополитска конотација.

Меѓу ваквите првични практични програмски реализации на овие движења се вбројуваат активностите на Меѓународната мировна граѓанска и општинска конференција што се одржа во Охрид во ноември 1992 година. На конференцијата учествуваа претставници со над 400 невладини и мировни асоцијации и на локалните власти од голем број европски градови. Во Декларацијата преовладуваат заложбите за „давање поттик оваа срамна војна (војната во Босна и Херцеговина) да заврши и да го спречиме нејзиното ширење низ целиот балкански регион,... Охридската конференција е дел од проектот за мир и интеграција на Балканот и обид преку граѓанската иницијатива да се изврши притисок врз владите за демократија, толеранција и мир во овој регион. Европската алтернатива смета дека единствен одговор на војната е да се размислува со логиката на мирот, да започне дијалогот на сите

нивоа за да се разурнат политичките и социјалните бариери што го попречуваат мирот⁸⁰.

Според Купер, поддржувачите на мировните движења треба критички да го согледаат историјатот на кампањите за контрола на оружјето. Како што забележува Купер, договорите за контрола на оружјето и нивната имплементација практично значат легитимација на статус кво и доминацијата на одредена сила, со внесување на етички елементи во односите меѓу актерите на светската политичка мапа. Така Договорот од Брисел може да се третира како акт кој имаше за цел да ја заштити доминацијата на колонизаторите, од обидите на африканските земји да дојдат до современо оружје, со што колонизираните земји се држеа во подреденост. Според тоа историјата на контролата на оружјето би можела да покаже врска меѓу материјалните и политичките интереси на државите.⁸¹

Ова го отвара прашањето за улогата на граѓански организации кои создаваат амбиент за контрола на оружјето. За овие граѓански организации одредени типови на вооружување се табу тема, како и одредени земји како САД кои значително го зголемуваат својот воен буџет и продажбата на оружје, додека другите земји, особено оние од супсахарска Африка се стигматизираат како земји кои потпаѓаат под режимот на пазарот на конвенционално оружје.

3. Поимовно определување на безбедноста

Можеби најзначаен дел во истражувањето на новите пристапи за творењето на мирот се однесува на изучувањето на промените во нашето сфаќање за безбедноста, како и во изучувањето на системските форми кои што се креирани да ја остварат. Во таа смисла, безбедноста во современите цивилизациjsки размери има универзална вредност која што произлегува од заемната преплетеност и поврзаноста во сите подрачја на социјалното егзистирање, но и од меѓузависноста и интеграциските процеси во рамките на меѓународната заедница.

Поимот безбедност, и во традиционална, и во современа смисла, се поврзува со различни активности на поединецот и државата, насочени кон обезбедување на опстанокот. Таа е иманентна состојба на субјектот, кон неа

⁸⁰ Т. Гоцевски, М. Змејковски, Р. Начевски, Т. Панев, К. Ристески, Одбрана и заштита, Студентски збор, 1994

⁸¹ Нил Купер, Глобализацијата, општествените движења и градењето на мирот, 2010

тој тежнее, ја воспоставува, првенствено со свесно дејствување.⁸² Доколку безбедноста се постави на ниво на структурен елемент на државата, станува збор за национална безбедност. Сфатена во традиционална смисла на зборот, „националната безбедност“ долг период претставуваше единствено сфаќање за безбедноста за кое што можеше да се зборува. Денес веќе станува збор за односот помеѓу националната безбедност и меѓународната и индивидуалната безбедност.⁸³ Во овој контекст може да се констатира дека поимот „безбедност“ но и проблемите сврзани со овој поим, до скоро беа централна преокупација и монополизирани од страна на „академската дисциплина за меѓународната политика којашто ја врзуваше во потесна смисла отколку што тоа кореспондираше со начинот на којшто политичарите го употребуваа овој термин: речиси како синоним на воената сила“.⁸⁴ Наспроти тоа, мировните истражувања подолг период настојуваат да развијат концепција којашто ќе ги опфати мирот, безбедноста и насилството.⁸⁵ Термините развиени од Галтунг (Galtung J.) „структурално насилство“ и „позитивен мир“ или на Болдинг (Boulding K.) „стабилен мир“, можат да се прифатат како претходница на забрзаното проширување на безбедносниот концепт. За да биде безбедноста „осмислена и постојана таа треба да претставува збир на позитивната или стабилна мировна структура, вклучувајќи многу повеќе од негативниот мир кој што се изедначува со отсуството на војна, и е одредена форма на „директно насилство“. Таа би претпоставувала елиминација, или во најмал случај редукција на „структуралното насилство“, релативно ослободување на поголем дел од светското население.⁸⁶ Предизвикот да се развие поширок концепт на безбедност е прифатен во рамките на меѓународната политика како академска дисциплина, со промовирање на анализите за „националната“ и „социеталната“ безбедност.

Во однос на нив, дел од стратегиските студии, како суб-ниво на Меѓународните политички студии, се уште го докажуваат своето одбивање да се прошири концептот на безбедност. Меѓутоа, во однос на изведувањето

⁸² Grizold A., Oblikovanje Slovenske Nacionalne Varnosti, Zbornik Raspotja Nacionalne Varnosti, Obramboslovne raziskave v Sloveniji, Fakultet za Družbene vede, Ljubljana, 1992

⁸³ Buzan B., People, States and Fear, 2nd ed., An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Harvester Wheatsheaf, 1991

⁸⁴ Moller B., Security Concepts, New Challenges and Risk, Working Papers, COPRI, 1993

⁸⁵ Galtung J., Peace Research-Education-Action, Essays in Peace Research, Vol.1, Copenhagen, Ejlers, 1975

⁸⁶ Moller B., Security Concepts, New Challenges and Risk, Working Papers, COPRI, 1993

валиден одговор за прашањето на безбедноста, треба да се тргне од ставот дека не може да се даде „точен“ одговор туку дека тој одговор може да биде помалку или повеќе употреблив. Ниту енормното проширување, ниту пак стеснувањето на концептот на безбедност, не претставуваат валиден одговор.

Разместувањата коишто ги посочивме во смисла на промените и модификациите во меѓународниот систем влијаат и во однос на реконцептуализација на безбедноста. Оттука, дистанцирањето од традиционалното сфаќање на безбедноста во појмовна, но и во смисла на структурен елемент и организирана функција на државата, произлегува и од промените во вредносната и сознајната компонента. Во однос на вредносната компонента проширен е дијапазонот на вредностите коишто претставуваат субјект на заштита, додека во однос на сознајната компонента, проширен е дијапазонот на изворите на загрозување. Затоа, релацијата национална безбедност, индивидуална безбедност, меѓународна безбедност, може да се прифати како круцијална за современите аналитички пристапи од доменот на безбедноста.

Во овој контекст се лоцира и прашањето на системските форми, коишто се креирани да ја остварат безбедноста во практиката. Тие во современи услови или поточно во Пост-Студеновоениот период, подлежат на сериозно преиспитување на функционалноста и ефикасноста. Реалните збиднувања ни покажуваат дека и државите и меѓународната заедница, кон мирот и безбедноста се приближуваат по мошне висока цена на човечки жртви и страдања. Затоа реструктурирањето на безбедносните системи во смисла на ревизија на нивните функции и во смисла на преместување на тежиштето на нивното дејствување е неопходно, доколку се прифати дека нивната ефикасност е еден од елементите за оправданоста на нивното креирање.⁸⁷

Традиционалната, потесна дефиниција на концептот за безбедност и поновата, поширока концепција за безбедноста, содржат многу различни погледи за тоа како да се дефинира концептот за безбедност, за тоа кој е најсоодветен аналитичкиот пристап и за тоа кои емпириски анализи се најполезни да го објаснат. Всушност, потесната дефиниција за националната безбедност ги опфаќа употребата и контролирањето на воената сила од страна на државата како и нејзината материјална способност. Оваа дефиниција е во

⁸⁷ Rosenau J. N., *New Dimensions of Security, The International of Globalizing and Localizing Dynamics, Security Dialogue*, Vol. 25, 1994

контрадикција со сфаќањето дека обемот на закани е значително проширен и од воените, со политичките, економските, социјалните и еколошките закани, се прошируваат елементите кои се чувствуваат загрозени (државата, но и групите и поединците во државата). Од овие позиции, традиционалното сфаќање на националната безбедност на теоретски план се продлабочува преку неореалистичните и неолибералните толкувања на анархичните меѓународни односи и државата како централен објект на безбедноста.

Како последица на ова и со поширокото дефинирање на концептот и воведувањето на економскиот развој, човековите права или унапредување на квалитетот на живеење како содржини на националната безбедност, се отвори простор за алтернативен аналитички пристап кон овој проблем. Всушност, и покрај суштинските разидувања околу тоа дали традиционалниот концепт на национална безбедност треба да се прошири и со кои содржини, во практиката, политичките елити се повеќе ги споменуваат овие прашања како составен дел на националната безбедност. Затоа, според аналитичарите мора да се одговори на предизвикот со проширување на аналитичкиот концепт и со објаснување на причините: зошто тие прашања се во корелација со, или им се додава етикетата, безбедносни.

Имајќи ги предвид и двете перспективи (традиционалната и современата) во однос на тоа што може да претставува нивна содржина, и од аспект на аналитичарите и на политичарите, националната безбедност не е фиксна категорија, туку варира како последица на измените во доменот на заканите, чувството на несигурност и способноста за одржување на стабилноста. Затоа и се потребни алтернативните пристапи во објаснувањето на содржината и различните аспекти на националната безбедност.

Воведувањето на категориите мир, конфликт, етнички конфликт, меѓународен конфликт, идентитет, етницитет, итн. овозможуваат тие да се користат како објаснувачки варијабли на базичниот концепт. Нивната функција е да овозможат покомплексно разбирање на концептот на национална безбедност, утврдување на рационална дефиниција и креирање на соодветна национално безбедносна политика.

3.1. Колективна безбедност

Движењето напред во однос на концептот на безбедност и во однос на применетите системски форми, во меѓународните односи е направено со ослонување од систем на рамнотежа на сили, кон колективна безбедност, колективна одбрана, сè до моментниот систем на меѓународна безбедност, којшто претставува компилација од сите нив.

Класичниот систем на рамнотежа на сили претставува примарен систем за одржување на безбедноста во Европа во периодот на 19 век, којшто добро се вклопи и во 20 век. Основната цел на системот е да се осигура дека ниту една држава нема да стане толку силна за да ги надвлее другите, реализирајќи го тоа преку балансирање на односите меѓу две групи држави. Овој систем не успеа да ги одбегне двете светски војни, ниту пак да ја одржи стабилноста на системот.

Колективната безбедност како наредна фаза во развојот на концептот на безбедност, и како материјализирана форма на плејада од идеи, првично е реализирана во Лигата на народите, додека нејзиното институционално решение е зајакнато со воспоставувањето на ООН.⁸⁸

Во рамките на овој систем, државите се согласуваат околу одредени основни норми на меѓународното право, вклучувајќи ги националната сувереност и забраната на надворешна агресија. Тие се согласни дека доколку која било држава ги прекрши овие правила, сите други ќе се здружат наспроти прекршителот. Ваквиот договор е сфатен како најпрактично средство за одржување на мирот и безбедноста во меѓународниот систем на држави кои што и натаму се упорни да останат суверени. Согласно Повелбата на ОН, принципот на едногласност којшто ги ограничуваше акциите на Лигата на народите, заменет е со правото на вето на земјите победнички и постојани членки на Советот за безбедност. Колективната безбедност е зајакната и со одредбите за воени сили на ОН и Комитетот на Воениот штаб. Меѓутоа, Студената војна го заочи целосното реализирање на овој систем. Тој пројави и низа недостатоци коишто накусо би можеле да ги сведеме на следните констатации.⁸⁹

⁸⁸ Larus J., *From Collective Security to Preventive Diplomacy*, John Wiley and Sons, 1965

⁸⁹ Claude I. Jr., *Swords into Plowshares, The problem and Progress of International Organizations*, 3rd ed, New York, Random House, 1964

- ✓ Системот може да функционира само доколку силите на ОН се посилни од кои било национални сили. За да се оствари овој предуслов неопходно е да се редуцираат националните сили и да се поверат на место на меѓународни сили. Оттука произлезе контрадикцијата „колективната безбедност не може да функционира додека државите не се разоружаат, но државите нема да се разоружаат се додека колективната безбедност не покаже дека заслужува доверба“.
- ✓ Воведувањето на правото на вето, како политички неопходен предуслов за да се потпише Документот, произведе двоен ефект: оневозможување секаква ефикасна акција на Советот за безбедност и иземање од санкциите токму на оние држави коишто располагаат со надмоќна воена сила;
- ✓ Неефикасноста на Советот за безбедност околу зацврстувањето на одредбите на колективната безбедност, значеше јасен сигнал за останатите, особено на помалите држави дека не можат да бидат зависни од ОН во однос на сопствената безбедност;
- ✓ При моделирањето на безбедносниот систем се претпоставувало дека основните закани за мирот и безбедноста ќе се димензионираат во рамките на она што претставуваше причина и повод за избивање на двете светски војни;
- ✓ Колективната безбедност, онаква каква што ја замислиле нејзините приврзаници, претставува средство на стратегијата за творење на мирот, кое што во голема мера се потпира на воена сила.

Оттука, комбинацијата на политички, но и на финансиски проблеми, значеше дека колективната безбедност не можеше целосно да функционира се до крајот на Студената војна. Меѓутоа, прашањето за моментната применливост на системот за колективна безбедност, повеќе не може да се поставува од аспект на блокираноста со односите меѓу Исток - Запад, туку би потенцирале, од изменетите состојби и односи во меѓународната безбедност.⁹⁰

Всушност, концептот на колективна безбедност, кој што е присутен повеќе декади, во периодот по завршувањето на Студената војна предизвика зголемен интерес и внимание. Во тој контекст Милер (Moller, B.) смета дека „колективната безбедност подеднакво е повеќе и помалку радикална отколку

⁹⁰ Lyons G. M., The Collective Security, Peace and Sciences, December, 1994

(одредени верзии на) заемната безбедност. Помалку радикална е во смисла на тоа што е замислена како контрамерка на традиционалните воени загрозувања - држава против држава, но е повеќе радикална заради опасностите од трансфер на сила од страна на државите врз меѓународните авторитети, односно делумното пренесување на суверенитетот⁹¹. Наспроти фактот дека колективната безбедност беше маргинализирана како ирелевантен концепт во периодот на Студената војна, таа невообичаено сериозно е сфатена во периодот по завршувањето на Студената војна.⁹² Кон ваквата констатација уште повеќе придонесува и фактот што силите на ОН, или на други организации од доменот на безбедноста, не се употребуваат за реставрација на мирот помеѓу, туку и во самите држави, и за одбрана на човековите права во нив. Оттука на новиот вид интервенции се гледа како на промотор на прашањето, дали безбедноста на државата е сè уште првенствена, или пак тоа е безбедноста на некој друг ентитет.

3.2. Заемна безбедност

Како реакција на проширувањето на концептот за безбедност, во раните осумдесетти се јавија парцијални иновации поврзани со терминот „заемна безбедност“. Меѓутоа, зголемениот број референци во однос на заемната безбедност во политичките изјави, но и во академската литература, не е проследен со соодветни теориски анализи во однос на импликациите од концептот. Принципот на заемна безбедност подразбира дека во нуклеарна ера нема ниту етичка ниту практична рационалност за државите да одржуваат конвенционални или нуклеарни офанзивни капацитети, сметајќи дека одбраната на овие држави може поефикасно да се реализира со други средства.

Тој вклучува фундаментална промена на тежиштето од унилатерална воена одбрана кон заемна, чија базичност е изразена во сфаќањето дека безбедноста на државата зависи не само од нејзините безбедносни договори туку истовремено и од безбедноста на нејзините соперници. Наспроти концептот за колективна безбедност, концептот на заемна безбедност мина низ период којшто означи негово значајно зајакнување.

⁹¹ Moller B., Security Concepts, New Challenges and Risk, Working Papers, COPRI, 1993

⁹² Lyons G. M., The Collective Security, Peace and Sciences, December, 1994

Тоа пред сè се однесува на двата различни аспекти на заемната безбедност, еден којшто произлегува од контекстот и контрадикциите од релацијата Север - Југ, и друг којшто произлегува од контекстот и контрадикциите од релацијата Исток - Запад. За Југот, проблемите на економскиот развој се перцепирани како многу поголема закана за безбедноста отколку нуклеарната војна, со што на концептот му се приклучува економската безбедност.

Независната комисија за прашањата од безбедноста (Палмеовата комисија) додаде уште два значајни елементи:⁹³

- ✓ прво, во нуклеарна војна не може да има победници, и може да преживееме доколку сме заедно; и
- ✓ второ, воените трошоци придонесуваат кон економска нестабилност, додека редукцијата на воените трошоци ќе придонесе за развојот и ќе ја зајакне економската безбедност. Дополнување на заемната безбедност претставува и тоа што и е придодаден концептот на безбедност на животната средина. Тоа ја зајакна идејата дека долгорочно развојот и просперитетот се потпираат врз здрава животна средина.

Во однос на концептот за заемна безбедност може да се констатира дека тој автоматски не вклучува некое ново значење на безбедноста, „но може да значи нешто малку повеќе отколку ист вид на безбедност“, но којашто се постигнува со други, помалку конфронтирачки средства. Референтен објект на безбедноста и според овој концепт останува државата, со фокусирање на загрозувањата од други држави, вклучувајќи ги и воените загрозувања за коишто военото спротивставување продолжува да биде основна потпора. Кон ова може да се приклучи и концептот на „неофанзивна одбрана“ (non-offensive defence) којшто е замислен како воена стратегија којашто треба да претставува супститут на преовладувачките воени стратегии. Таа е наменета како инструмент на државите во меѓународниот систем во којшто тие според Реалистичнотовидување, ги остваруваат своите национални интереси во анархично опкружување во коешто постои најмалку латентна опасност од меѓусебен конфликт. Со апстинирање од страна на државите од офанзивни капацитети, долгорочно гледано, безбедносната дилема може да се надмине.

⁹³ Moller B., Security Concepts, New Challenges and Risk, Working Papers, COPRI, 1993

Во однос на концептот на заемна безбедност, треба да се напомене и тоа дека некои негови приврзаници го сфаќаат и како „концепт чадор“, којшто ги опфаќа колективната безбедност, разоружувањето и сл., во смисла на подеднакво силен и сеопфатен концепт за одбивање на меѓународниот конфликт.

Сеопфатна безбедност (comprehensive security) се однесува на проширениот концепт на националната безбедност во традиционална смисла, со средства за самоодбрана, но исто така ги вклучува аспектите на осигурување ресурси коишто директно влијаат врз опстанокот и развојот. Овој концепт го прифаќа значењето на развојот и на другите економски методи во јакнењето на безбедноста.

Од претходното може да се констатира дека безбедноста денес се сфаќа на повеќе димензионален начин, иако таа безбедност се уште повеќе се однесува на државата, отколку на светската заедница. Современото сфаќање на безбедноста значи вклучување не само на негативна безбедност (способност за одбрана од загрозувања) туку и позитивна безбедност (способност да се одржуваат врски и односи коишто се во функција на опстанокот, како пристап кон храна, енергија, нормален економски развој). Ваквата реконцептуализација на безбедноста, да ги вклучи и позитивната и негативната безбедност, несомнено укажува дека потпирањето врз традиционалните пристапи е нецелееисходно.

4. Организација на ООН

4.1. Обединети нации

Организацијата на Обединетите Нации (ООН) е меѓународна организација која се декларира како „глобално здружување на владите кои соработуваат на полето на меѓународното право, глобалната безбедност, економскиот развој и социјалната еднаквост“. Како што и самото име кажува, ООН претставува организација на обединети народи, чија главна интенција е остварување на човековите права и спречување на настаните кои можат тоа да го спречат. Своео потекло ООН го влечат од Лигата на народите, настаната после Првата светска војна поточно после Париската мировна конференција 1919 со иницијатива на Американскиот претседател Вилсон Водруа со цел преку разоружување, колективна безбедност и преговарачка дипломатија да се

дојде до разрешување на конфликти и меѓу државни несогласувања. Истата се распаднала со почетокот на Втората светска војна од причина што не можела да го спречи новиот светски конфликт. Изразот Обединети нации потекнува од американскиот претседател Рузвелт и првпат се појавува во Декларацијата на Обединетите нации од 01.01.1942 година со која претседателите на 26 земји се ангажирале во борбата против фашизмот.

Во 19-тиот век се зацврстило убедувањето дека меѓународните организации ќе можат да играат улога на превентивна институција спречувајќи го избувнувањето на војните, или пак, во крајна линија дека ќе бидат способни да ги одбранат жртвите на вооружен напад кој е во спротивност со организираниите напори за чување и одржување на меѓународниот мир.⁹⁴

Претпоставката дека таквата меѓународна организација која што ќе тежнее кон остварување на овие цели ќе мора да воспостави систем на колективна безбедност, зазеде централно место во правната и научната мисла, особено по завршувањето на Првата светска војна.

Системот на колективна безбедност требаше да функционира како општа асоцијација на суверени држави обврзани со договор дека ќе дејствуваат заеднички против агресијата и дека секоја од нив ќе и пружи помош на било која жртва на агресијата, при што ниедна држава учесничка во ваквиот систем нема да прибегнува кон употреба на сила, со исклучок на ситуации кога тоа е во општ и заеднички интерес.⁹⁵

Фактот што своја прва практична употреба овој систем доби во рамките на Лигата на народите⁹⁶, односно по Првата светска војна, не значи дека порано не постоеја планови и шеми за чување на мирот кои своите позитивни резултати требаше да ги засниваат врз колективната безбедност.⁹⁷

Повторната идеја за здружување на нациите се родила во текот на Втората светска војна 1944 година на еден состанок одржан во Думбарон Оакс на кој присуствувале претставниците на САД, Велика Британија, Кина и Русија, состанок на кој претставниците на овие земји составиле план како сето тоа треба да изгледа. Наредната година, на 25 и 26 јуни 1945 година во Сан Франциско, истите држави свикале конференција на која е потпишана

⁹⁴ The United Nations and Collective Security, Richard B. Gray, International Security Systems, Ithasca, 1969

⁹⁵ Joel Larus, Collective Security to Preventive Diplomacy, New York, 1965

⁹⁶ F. P. Walters, A History of the League of Nations, London, 1952

⁹⁷ Wynner and Lloyd, Searchlight on Peace Plans, New York, 1949

Повелбата на Обединетите нации и Статутот за меѓународниот суд за правда кој важи од 24 октомври 1945 година. Повелбата на ООН, исто така, стапила на сила на 24 октомври 1945 година и овој ден се смета како Ден на ООН. На конференцијата во Сан Франциско учествувале 51 држава и тоа се првите членки на ООН, а подоцна како државите се стекнувале со независност така се вклучувале во Организацијата. Сите држави кои се членки на ООН ја задржуваат својата независност и рамноправност. По потпишувањето на договорот, државите се должни на ООН да им ја укажат сета помош во нејзините акции и да не и помагаат на ниедна земја против која дејствуваат ООН. Денес ООН има 193 членки и само мал број на држави во светот не се членки на оваа меѓународна организација.

Обединетите нации се резултат на долги историски обиди да се унапреди меѓународната соработка. Во доцниот 18 век, германскиот филозоф Емануел Кант предложил федерација или „лига“ на нациите во светот. Кант верувал дека ваквата федерација би овозможила земјите да се обединат и да ја казнат секоја нација која извршила чин на агресија. Овој вид на унија на нациите за да се заштитат меѓусебно против агресорот понекогаш упатува на колективна безбедност. Кант исто така мислел дека федерацијата би ги заштитила правата на помалите нации кои често стануваат пиони во борбата за моќ меѓу поголемите земји.

Кантовата идеја заживеала по Првата Светска војна (1914-1918). Ужаснати од пустошот на војната, земјите биле инспирирани да се соединат заедно и да работат во прилог на мирот. Тие формирале нова организација, Лига на нациите или Друштвото на народите, за да ја остварат оваа цел. Лигата постоела од 1920 до 1946 и имала вкупно 63 земји членки низ неговата историја, вклучувајќи некои од најголемите светски сили: Франција, Обединетото Кралство, Италија, Јапонија, Германија и СССР. Но Лигата имала главно две струи. Прво, неколку од најголемите светски сили не биле членки, најзабележителни САД. Второ, членовите на Лигата се покажале неспособни да и се спротивстават на агресијата од Јапонија, Италија и Германија во 1930-тите. Агресиите неминовно довеле до Втората Светска војна (1939-1945).

На крајот, Лигата паднала на нејзината најосновна мисија, да спречи нова светска војна.⁹⁸

Наспроти неуспехот, идејата за лигата не умрела. Првата насоченост кон создавање на новата организација дошла во 1941, кога американскиот претседател Френклин Рузвелт и британскиот премиер Винстон Черчил ја потпишале Атланската Повелба, во која тие се обврзале да работат во формирањето на поефективен систем за зачувување на светскиот мир и за унапредување на соработката.

Во 1942 претставниците на Антантата-коалиција во Втората Светска војна која се борела против Германија и Јапонија - потпишале декларација од Обеденетите Нации прифаќајќи ги принципите на Атланската Повелба. Декларацијата ја вклучува првата формална употреба на терминот Обединети Нации, име измислено од претседателот Рузвелт. Една година подоцна, четири земји од Антантата - САД, Британија, СССР и Кина се согласиле да формираат генерална меѓународна организација. Четирите држави се сретнале во 1944 во Думбартон Оакс, населба во Вашингтон, и испланирале повелба за новата организација. Новата лига ја нарекле Обединети Нации. Но тие се уште не можеле да се согласат околу определени детали како членството и гласачките права.

Четирите држави се сретнале пак во почетокот на 1945 на самитот во Јалта. Овде, тие ги разрешиле нивните разлики и свикале конференција на нациите за да ја комплетираат нивната работа. На 25 април 1945, конференцијата на ОН на меѓународна организација одржана во Сан Франциско, со присуство на делегати од 50 држави.

Делегатите работеле два месеца за да ја комплетираат Повелбата на ООН која ги вклучува нивните цели, принципи и организациска структура. Повелбата содржела формална спогодба насочена кон сите светски нации за заедничка поставеност на основните правила кои владеат во нивните односи. ООН формално започнала да постои од 24 октомври 1945.

Како и Друштвото на Народите, ООН била создадена за да го унапредува мирот и да спречи друга светска војна. ООН признале дека нема да имаат успех доколку не се поддржани од најмоќните светски сили. Организацијата презела неколку чекори за да ја осигура таа поддршка. За да го

⁹⁸ Fred Fisher et al., Building Bridges between the citizen and local governments to work more effectively together through Managing Conflict and Differences, Part I Concepts and Strategies

охрабри продолжувањето на вклучувањето на САД, главната зграда на ООН е лоцирана во Њујорк Сити. За да ги увери најмоќните светски сили дека не би им се заканила на нивниот суверенитет, ООН им дала право на вето над најважните акции. Пет земји примиле право на вето: САД, Британија, Франција, СССР и Кина. (Русија го презема правото на вето од СССР по распадот на државата во 1991).

Друга голема цврстина во ООН, како и поранешната Лига на Народите, е што речиси секоја територија во светот е член, провинција или колонија како член. Швајцарија е исклучок, главно со статус како набљудувач, значи таа може да учествува во советувањето но не може да гласа. Швајцарија внимателно постанува полноправна членка на ООН. Преку годините националните гласачи на два референдума одбиле Швајцарија да се приклучи кон ООН. Швајцарија очигледно преферира да остане со статус на неутрален набљудувач. Некои политички ентитети кои не се членови како Ватикан и Палестинската организација за ослободување, исто така имаат постојан набљудувачки статус во ООН.

Оваа организација е поделена на административни тела, вклучувајќи ги Генералното собрание, Советот за безбедност, Економскиот и социјалниот совет, Секретаријатот на ОН и Меѓународниот суд на правдата. Застапени се и тела кои се занимават со управување на сите останати агенции на ООН, како што се Светската здравствена организација (СЗО) и Организацијата за заштита на децата (УНИЦЕФ). Меѓународниот суд на правдата е правен орган на ОН и неговиот статут е составен дел на повелбата на ОН. Судот суди врз основа на меѓународните договори, меѓународното обичајно право и општите правни начела.

4.2. Совет за безбедност на ООН

Советот за безбедност претставува еден од најзначајните органи на ООН. Се состои од 15 члена од кои 5 постојани членки на Советот за безбедност, а останатите 10 се непостојани членки со мандат во траење од две години. Постојани членки се: Република Кина, Франција, Русија, Велика Британија и Соединетите Американски Држави.

При изборот на непостојаните членки се води сметка колку членките придонесле за одржувањето на меѓународниот мир, безбедноста и другите

цели на Организацијата како и за правилната географска застапеност на земјите. По зголемувањето на бројот на членките од 11 на 15, двете од четирите членки се избираат со мандат од една година. Секоја членка на Советот за безбедност има по еден претставник.

- ✓ Советот за безбедност ги има следниве надлежности:⁹⁹
- ✓ се грижи за меѓународниот мир и безбедност;
- ✓ ги повикува државите кои учествуваат во споровите за мирно решавање;
- ✓ се залага и овозможува директни разговори за решавање на споровите;
- ✓ посредува во решавањето на споровите;
- ✓ учествува во анкети, помирувања, посредувања, арбитража, судско порамнување и др.;
- ✓ учествува во испитувањето на сите спорови и случаи на насилство;
- ✓ дава препораки на Генералното собрание за прием на нови членки во ООН;
- ✓ дава препораки за избор на Генералниот секретар на ООН;
- ✓ дава препораки за исклучување од членство на ООН;
- ✓ учествува во изборот на судии во Меѓународниот суд на правдата;
- ✓ принудно ги извршува пресудите на Меѓународниот суд на правдата;
- ✓ ги одредува условите под кои некоја земја која не е членка на Советот може да учествува во расправа на Советот;
- ✓ извршува и други работи во согласност со Повелбата на ООН.

На почетокот истакнавме дека Советот за безбедност претставува еден од најзначајните органи на ООН и тоа пред сè се однесува на улогата на орган за зачувување на меѓународниот мир и безбедност. Тоа е потврдено во членот 24 од Повелбата на ООН кој гласи:

„За да се обезбеди брза и успешна акција на ООН, нејзините членки ја доверуваат на Советот за безбедност главната одговорност за одржување на меѓународниот мир и безбедност и се согласни Советот за безбедност при вршењето на своите должности да дејствува во нивно име“.¹⁰⁰

Одговорноста за зачувување на меѓународниот мир и безбедност, државите членки на ООН му ја доверуваат на Советот за безбедност кој всушност делува во нивно име. Со тоа се постигнува брза и ефикасна акција во

⁹⁹ Игор Јанев, *International organizations and Integrations*, pub. Institute of Political Studies, Belgrade, 2008

¹⁰⁰ Игор Јанев, *International organizations and Integrations*, pub. Institute of Political Studies, Belgrade, 2008

зачувувањето на мирот и безбедноста и решавањето на спорите и конфликтите. Советот за безбедност при вршењето на должностите делува во согласност со целите и начелата на ООН. Со давањето согласност, Советот за безбедност да делува во нивно име при донесувањето на одлуките, земјите членки на ООН се согласни да ги прифатат и да ги реализираат одлуките на Советот за безбедност во согласност со Повелбата на ООН што е истакнато во членот 25 од Повелбата. Со тоа членовите 24 и 25 од Повелбата на ООН претставуваат основни решенија на системот за колективна безбедност во зачувувањето на светскиот мир и безбедност, а членовите од 39 до 51 претставуваат оживотворување и иницирање на моќта на меѓународната заедница во зачувувањето на мирот.¹⁰¹

Во членот 39 се истакнува:

„Советот за безбедност утврдува дали постојат закани за мирот, нарушување на мирот или акти на агресија и ќе дава препораки или ќе решава за тоа какви мерки ќе се преземат во согласност со членовите 41 и 42 за да се одржат или повторно да се воспостават меѓународниот мир и безбедност“.

Со овој член се предвидува Советот за безбедност да утврди дали дошло до закана или повреда на меѓународниот мир и безбедност, а со тоа да даде препорака или да донесе мерки со кои оваа ситуација ќе се реши. Деликатноста на овој член е во можноста од пристрасност на определени членки на Советот кои или од „интерес“ или од „симпатии“ кон определени држави загрозувачи на мирот и безбедноста со различен аршин ги донесуваат одлуките. Во контекст на тоа е и правото на вето по битните прашања кои го имаат постојаните членки на Советот за безбедност.

При утврдувањето на загрозеноста на меѓународниот мир, Советот за безбедност дава упатства, наложува на страните вмешани во спорот што да преземаат за да се надмине таквата ситуација и доколку тоа не вроди плод, може да ги повика членките на ООН да преземат мерки како што се: целосен или делумен прекин на економските односи, железничките, поморските, воздушните, поштенските, телеграфските и другите средства за комуникација како и заострување на дипломатските односи. Сето тоа е предвидено во членот 41. Во зависност од сложеноста на ситуацијата и доколку невоените мерки преземени во согласност со член 41 не дадат успех во разрешување на

¹⁰¹ Wynner and Lloyd, Searchlight on Peace Plans, New York, 1949

ситуацијата се поминува на преземање мерки на сила, со употреба на меѓународни вооружени сили.¹⁰²

Со тоа членките на ООН, во интерес на мирот и безбедноста се обврзуваат на повик на Советот за безбедност, во согласност со посебна спогодба, да стават на располагање вооружени сили, помош и олеснување.

Ваквите решенија се предвидени во членот 43 од Повелбата на ООН.

Во контекст на тоа се интересни членовите 51 и 52 од Повелбата. Членот 51 говори за правото на членките на ООН на индивидуална или колективна самоодбрана во случај на вооружен напад до моментот на преземање мерки на Советот за безбедност за одржување на меѓународниот мир, а во членот 52 се истакнува правото на постоење регионални договори или организации кои ќе преземаат дејства за одржување на мирот во тие региони, но под услов нивното дејствување да биде во согласност со целите и начелата на ООН. Овие одредби се во интерес на поефикасното делување во зачувувањето на мирот и безбедноста.

Но ако се погледа реалноста и досегашната историја ќе се дојде до заклучок дека овие два члена се злоупотребени од определени држави, а пред се, од големите сили за формирање блоковски воени организации под завесата на организирање самоодбрана и колективна одбрана. Со тоа големите сили се издигнуваат над органите на ООН и се претвораат во светски полицајци, носители на трката во вооружувањето, иницијатори на употреба на сила во меѓународните односи, спротивно на целите и принципите на ООН. Сето тоа доведува до нарушување на угледот на ООН што наведува на размислата за легитимитетот на ООН. Меѓутоа, во целина земено, во изминатите години од формирањето, ООН дава особен придонес во зачувувањето на мирот и безбедноста во светот или прави напори во тој правец.

4.3. Мировни операции на Обединетите нации

Втората половина на дваесеттиот век се карактеризира по бројните локални вооружени судири, кои го потврдуваат фактот дека и релативно малите локални судири можат да предизвикаат сериозни последици по мирот и безбедноста и да предизвикаат човечко страдање. Обединетите нации, на тој

¹⁰² Joel Larus, *Collective Security to Preventive Diplomacy*, New York, 1965

план преземаат мноштво мерки заради мирно решавање на таквите спорови и одржување на меѓународниот мир и безбедност. Една од тие мерки се токму мировните операции, во кои подеднакво се вклучени воените и цивилните структури на многу земји. Од настанокот до денес, мировните операции се менувале: од релативно мали, традиционално воени операции и во основа набљудувачки мисии, до комплексни мултифункционални и мултинационални операции.¹⁰³ Динамичните промени на физиономијата, интензитетот и начинот на реализација на мировните операции на ООН, влијаеле и на примената на теоријата на мировните операции, така што таа се менувала во зависност од временскиот период.

На процесот на конструирање и обликување на мировните операции, посебно влијание имале следниве фактори:¹⁰⁴

1. развој на системот на колективна безбедност;
2. развој на демократската свест и човековите права;
3. интересите на големите сили;
4. доктрините и стратегиите на развиените држави;
5. развој на воената мисла и можностите на армиите на развиените држави;
6. неопходноста од мултинационален и мултифункционален начин за решавање на споровите.

Развојот на системот на колективна безбедност, значајно влијае врз појавата и развојот на мировните операции, а актуелниот систем на колективна безбедност се заснова на овластувањата на Советот на безбедност да интервенира во случај на: опасност по мирот, повреда на мирот или загрозување на човековите права и да примени принудни мерки заради спроведување на своите одлуки.¹⁰⁵

Во денешно време, кога е разработен системот на колективна безбедност, до полн израз доаѓаат мировните операции, односно мировните операции треба да се сфатат како инструмент на колективната безбедност. Имајќи во предвид дека поимот мировни операции во себе содржи низа разновидни активности, испреплетени меѓу себе, тешко е да се даде

¹⁰³ Милутиновић, С., (2007), Појам и класификација мировних операција Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 149

¹⁰⁴ Милутиновић, С., (2007), Појам и класификација мировних операција Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 149

¹⁰⁵ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 85

сеопфатна дефиниција на истиот. Како резултат на тоа, за појаснување на поимот мировни операции може да послужат неговите активности. Мировните операции опфаќаат три вида активности: поддршка на дипломатијата, одржување на мирот и наметнување на мирот. Во зависност од моменталната состојба, се преземаат дел од овие активности заради постигнување на поставените цели. Значи, постојат мировни операции кои повеќе се служат со воени сили, а други со политички средства. Меѓутоа, треба да се прави јасна дистинкција помеѓу воените операции и мировните операции. Ваквото разликување е тешко да се направи во ситуации каде мировните операции се служат со употреба на воена сила (одржување и наметнување на мирот). Лесно можат да се разграничат активностите на воените и мировните мисии кога ќе се согледаат целите на операцијата. Тоа значи дека кога една операција има за цел победа, пораз или уништување на непријателот, станува збор за воена операција. Од друга страна, во ситуација кога одредена операција нема именуван непријател и има за цел создавање на поволни услови за мир и таа операција се води непристрасно и во согласност со страните во конфликтот, станува збор за мировна операција. Правната основа за примена на мировните операции кои се преземаат во согласност и непристрасност меѓу заинтересираните страни во конфликтот, лежи во Повелбата на ОН. Мировните мисии не се дефинирани во Повелбата на ООН, од причина што таа активност настанала во практика. Со оглед на тоа што се појавила нова практика во спроведување на мировните операции, се појавиле и дополнителни потешкотии за дефинирање на истите. Причината лежи токму во фактот што е многу тешко, речиси невозможно во една дефиниција да се опфатат сите активности и суштината на мировните операции, но очигледно е дека се работи за мултидисциплинарна категорија. Кофи Анан, мировните операции ги нарекува операции за одржување на мирот и ги дефинира како „употреба на мултинационални воени служби, вооружени или не, под интернационална команда и со согласност на страните во спорот“.

Во Доктрината на НАТО мировните операции се дефинирани како воени операции, кои не се однесуваат на војна, и на таа основа опфаќаат широк спектар на воени активности, вклучувајќи операции во мир, во текот на конфликтот и по конфликтот. Според воената доктрина на Велика Британија „мировните операции се изведуваат под покровителство на Организацијата на Обединетите нации или регионалните организации (како што се ОБСЕ, НАТО,

Организацијата на американските држави, Организацијата на африканското единство, Економската заедница на западна Африка и др.) со претходна согласност на конфликтните страни“. Мировните операции се изведуваат и заради пружање поддршка во напорите да се воспостави или сочува мирот на одреден простор.¹⁰⁶

За мировните операции, генерално може да се заклучи дека:¹⁰⁷

1. тоа се целни, намерни активности на ООН и другите регионални организации;
2. сите тие активности сочинуваат еден надворешно-политички процес;
3. тие процеси се одлика на одговорни карактеристики (содржина, структура, одобрена употреба на оружје, мултинационалност итн.);
4. мировните операции ги изведуваат меѓународните мултилатерални сили (дипломатски, политички, воени, хуманитарни и невладини);
5. се спроведуваат непристрасно и не постои одреден непријател;
6. содржината на мировните операции се менува со тек на време и тие стануваат комплексни.

Значи, можеме да кажеме дека мировните операции претставуваат мултидисциплинарен процес, кој се „активира“ од страна на ООН или други регионални организации кога има потреба од тоа, во согласност со засегнатите страни во конфликтот, со цел постигнување на договор или создавање на поволни услови во една држава, кога истите биле веќе нарушени.

На основа на Повелбата на ОН и доктринарните погледи на земјите-членки на НАТО, се доаѓа до поделба на мировните мисии, која ја одликува современата ситуација, т.е. направена е класификација според обликот на мировните операции, со јасно дефинирани оперативни задачи според интензитетот на вооружениот судир. Според таа класификација, постојат повеќе видови мировни операции:¹⁰⁸ спречување на конфликти; воспоставување на мирот; зачувување на мирот; наметнување на мирот и пост-конфликтно градење на мирот.

¹⁰⁶ Butler, M. J., *International Conflict Management*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2009, pp. 83

¹⁰⁷ Милутиновиќ, С., (2007), Појам и класификација мировних операции Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 151

¹⁰⁸ Милутиновиќ, С., (2007), Појам и класификација мировних операции Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 157

IV. Обединетите нации во превенција на конфликти преку процесот на разоружување

1. Превенцијата на конфликти и кризен менаџмент

Идејата за превентивно делување, поради предупредување и спречување на конфликти помеѓу државите, е втемелена во Повелбата на ОН. Всушност, таа произлегува од смислата на постоење на ОН и во потполност кореспондира со развиениот систем на колективна безбедност, кој е поставен комплексно во рамките на ООН. Специфичност на системот на колективна безбедност на ОН е во тоа што тој не делува само во случај на акт на непосредна агресија на некоја земја-членка, ниту во случај на загрозување и нарушување на мирот и безбедноста. Заканата со сила или употребата на сила не е единствената основа за активирање на овој систем, туку како основа може да се јави и повредата на човековите права, која поради својот обем, може да го загрози мирот. Системот на колективна безбедност не делува само внатре, меѓу земјите-членки на ОН, туку делува и спрема држави кои не се членки на ОН.

Постојат три битни компоненти на системот на колективна безбедност врз кои е изградена Организацијата на Обединетите нации:¹⁰⁹ 1) откажување од употребата на сила како средство за решавање на споровите; 2) неделивост на светскиот мир и ангажирање на сите членки за спречување на актот на агресија и воспоставување на мирот; 3) усогласување на одлуките на едно меѓународно тело кое е надлежно да ги утврди повредите и да одлучи за мерките кои треба да се преземат. Иако изрично, превенцијата и системот на колективна безбедност не се споменуваат во Повелбата, тие не само што се втемелени во неколку членови од Повелбата на ОН, туку се и нејзина најбитна компонента, врз чија основа Обединетите нации ја градат својата улога во однос на меѓународниот мир и безбедноста. Дека е тоа така, го потврдува и присуството на овие компоненти во делот кој се однесува на целите на ОН. Во член 1 став 1 од Повелбата, се предвидува преземање на ефикасни колективни мерки за спречување и отстранување на заканите по мирот со мирни средства. Кога станува збор за меѓународниот мир и безбедноста, во Повелбата е напуштен концептот на индивидуалната безбедност на државите

¹⁰⁹ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 148

и разработен е системот на колективната безбедност на државите-членки.¹¹⁰ Системот на колективна безбедност на ОН, смета на силата како средство за негово функционирање. Истовремено, силата ја поставува потполно под своја контрола. Сите членови на ОН, во своите меѓународни односи се должни да се воздржуваат од закана со сила или од употреба на сила против територијалниот интегритет и политичката независност на која и да е држава (член 2 став 1).¹¹¹ Превенцијата особено доаѓа до израз во член 2, став 4, каде се предвидува дека земјите-членки во своите меѓународни односи ќе се воздржат од закана со сила или од употреба на сила против територијалниот интегритет и политичката независност на која и да е држава, или од кои било други постапки што би биле спротивни на целите на Обединетите нации.

Системот на колективна безбедност е разработен во делот кој гласи: „сите членови ќе им укажуваат на Обединетите нации секаква помош во секое дејствие што ќе го преземаат, во согласност со оваа Повелба, и ќе се воздржат од давање помош на секоја држава против која Обединетите нации преземаат некоја превентивна или принудна мерка“.¹¹² Со ваквото гледиште се потврдува дека за ОН меѓународниот мир е неделива категорија и за чие одржување се акцентира потребата од колективна одговорност на сите држави-членки. За ефикасно функционирање на системот на колективна безбедност на ОН, од суштинско значење е правната можност предвидена во глава VII од Повелбата на ОН, за ситуација кога не може на мирен начин да се реши проблемот, да се превземат принудни мерки за одржување и наметнување на меѓународниот мир против „закана на мирот, повреда на мирот или акт на агресија“.¹¹³

Самоодбраната, како индивидуалната така и колективната, се остварува како дискреционо право на една или повеќе држави. Колективната безбедност дејствува врз основа на обврзувачка одлука донесена од орган овластен од меѓународната заедница. Државата не мора да го оствари своето природно право на индивидуална или колективна самоодбрана, иако се исполнети сите потребни услови. Меѓутоа, системот на колективна безбедност мора да се

¹¹⁰ Фрчкоски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., (1995), Меѓународно јавно право, Табернакул, Скопје, стр. 253

¹¹¹ Василевски, В., (2002), Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири, „2-ри Август С“- Штип, стр. 393

¹¹² Обединети нации-темелни документи (1995). Одбор за одбележување на педесетгодишнината од основањето на Организацијата на обединетите нации, НИП „НОВА МАКЕДОНИЈА“-Скопје, Скопје, стр. 12- Повелба на Обединетите нации, член 2, став 5

¹¹³ Василевски, В., (2002), Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири, „2-ри Август С“- Штип, стр. 406

активира, доколку постојат одредени претпоставки, по оцена на овластениот орган. ООН може да се третира како организација за остварување на правото на колективна самоодбрана, така што во случај на вооружен напад против една држава, можат да бидат повикани сите држави од ОН, да ѝ помогнат на нападнатата држава. Значи, ОН претставуваат организација за колективна безбедност, со задача да дејствува против предизвикувачите на вооружените конфликти (иако не е извршен вооружен напад) и со способност да се обезбеди одржување на мирољубиви односи меѓу членовите на организацијата. Самото постоење на системот на колективна безбедност претставува еден вид опомена за можниот агресор, т.е. дека во случај на повреда на меѓународниот мир, ќе наиде на отпор од сите нации на светот. Системот на колективна безбедност може ефикасно да функционира во една поцентрализирана организациона структура, во која под контрола се ставени политиката и акциите на организацијата. Ова значи дека државите во одредена мера се откажуваат од правото на исклучително располагање и контрола над својата воена сила, во корист на определен централен орган, што претставува ограничување на слободата на државата, спротивно на традиционалното сфаќање за неограничениот суверенитет.

Како столб на новата мировна политика на ОН и главен инструмент на превентивното дипломатско делување на целиот систем на ОН е „Агендата за мир“ која влече корени од 1990 година кога прв пат е дискутирана од страна на Советот за Безбедност на ОН а за прв пат како пишан извештај е пишан од страна на Генералниот Секретар Бутрос Бутрос Гали во 1992 година, а се однесува на „Анализи и Препораки“ за зајакнување на миротворството и одржувањето на мирот. Агендата за мир претставува една појдовна точка врз која се гради превентивното делување на Обединетите нации. Агендата за мир, превентивната дипломатија ја дефинира како интегрален концепт, чија цел е спречување на настанување на споровите помеѓу страните, спречување на постоечките спорови да прераснат во конфликт и спречување на нивно ширење ако веќе избијат.¹¹⁴

Тргнувајќи од Агендата за мир, може да се направи една категоризација на најважните инструменти и механизми на мировната политика и превентивното дејствување на системот на ОН. Овие инструменти, во главно,

¹¹⁴ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 160

опфаќаат политички, но и други мерки. Станува збор за следниве инструменти и механизми:¹¹⁵

1. Превентивна дипломатија (preventive diplomacy);
2. Превентивно распоредување на силите (preventive deployment);
3. Градење на мирот (peace-making);
4. Одржување на мирот (peace-keeping);
5. Наметнување на мирот (peace-enforcement);
6. Употреба на воена сила (use of military force);
7. Консолидација на мирот (post-conflict peace-building);
8. Помагање при развој (development funding).

Овде се опишани три битни сегменти на превентивното делување на ОН: градење на мирот, чување на мирот и постконфликтна обнова на погодените општества. Главни носители на превентивното дипломатско делување на ОН се:¹¹⁶

- ✓ Генералниот секретар на ОН, лично или преку високи службеници на ОН, односно специјализирани агенции и програми на ОН;
- ✓ Советот за безбедност;
- ✓ Генералното собрание на ОН; и
- ✓ Регионални организации.

Ако се направи обид да се дефинира кризниот менаџмент или управувањето со кризи, тогаш општата дефиниција би била дека истиот претставува комплекс на преземени мерки и активности, од превентивен и реактивен карактер, со кои надлежните институции во државата настојуваат сите извори на загрозување по безбедноста на граѓаните да ги елиминираат или нивниот ефект да го сведат на толерантни граници.

Во најширока смисла на зборот, основна задача на кризниот менаџмент е одговор на кризи, односно менаџирање или управување со појавите (ризички и опасности) кои можат да предизвикаат настанување на криза или поширока кризна состојба во државата или нејзин помал дел.

Концепциската и нормативната основа при определувањето на задачите на кризниот менаџмент тргнува од целосно различната природа на

¹¹⁵ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 179

¹¹⁶ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 176

предизвиците и заканите со кои денес се соочуваме. Имено, актуелните ризици и опасности, по својата природа се непредвидливи, нивните појавни облици се тешко препознатливи, а последиците кои ги предизвикуваат се големи. Во градењето на капацитетите на кризниот менаџмент и неговите механизми и способности да се одговори на современите ризици и опасности, основното внимание се посветува на следните елементи:¹¹⁷

- ✓ навремена идентификација и процена на веројатноста и интензитетот на потенцијалните ризици и опасности кои можат да ги загорзат граѓаните и виталните вредности на државата;
- ✓ нагласеност на превентивната функција и преземање мерки за намалување на силата на идентификуваните ризици од страна на надлежните институции;
- ✓ планирање и преземање на сеопфатни мерки за подготвеност на институциите, заедниците и граѓаните, кои ќе се спроведуваат во високо координиран и организиран процес, воден од надлежен државен орган;
- ✓ нагласеност од потребата за високо ниво на меѓуресурска и меѓународна соработка во сите фази на справувањето со кризи и кризни состојби;
- ✓ рационалност и ефикасност во искористувањето на ресурсите и капацитетите на локално и национално ниво.

Во основа, кризниот менаџмент претставува нов безбедносен концепт и поинаков приод во процесот на справувањето со новите безбедносни предизвици. Имајќи ја предвид состојбата на целосно различната природа на ризиците со кои денес сè почесто се соочуваме, кризниот менаџмент во најголем број современи општества се заснова врз принципите што ги имаат усвоено колективните безбедносни системи. Заради вака комплексната глобална состојба, кризниот менаџмент се најде многу високо во безбедносните агенди на ООН, ЕУ и НАТО. Исто така и Република Македонија настојувајќи да се одржи во чекор со нив ги презема сите потребни мерки за имплементација на кризниот менаџмент во спроведувањето на политиките за превенција и намалување на ризиците од несреќи и обезбедување на услови за мирен и безбеден просперитет на своите граѓани.

Во согласност со Декларацијата на Хелсиншкиот самит од 1992 година ОБСЕ разви низа методи на испраќање официјални мисии и лични

¹¹⁷ http://www.preventionweb.net/files/13371_PriracnikUpravuvanjesokrizi1.pdf

претставници на претседавачот во области каде се можни регионални тензии или конфликти заради изнаоѓање на факти, известување, набљудување и еден вид на „добри канцеларии“ за унапредување на неговото дејствување во насока на кризен менаџмент и спречување на конфликти.

Во 1996 година ОБСЕ ги организираше општите избори во Босна и Херцеговина по Дејтонскиот мировен договор, а во септември 1997 година следуваа општинските избори. Во 1997 година личниот претставник на претседавачот на ОБСЕ помогна во изнаоѓањето политичко решение за кризата во Албанија. ОБСЕ ги набљудуваше изборите кои резултираа од тоа.

Конфликтот на Косово и меѓународната интервенција за ставање крај на конфликтот и обнова на мирот и стабилноста така комбинирани го создадоа еден од најголемите предизвици со кои ОБСЕ се соочи. Развојот на настаните во покраината и понатаму поставуваат големи барања за Организацијата во смисла на ресурси, персонал и време. Развојот на односите меѓу ОБСЕ и НАТО е еден од најважните производи на кризата за обете страни, од што последиците и во наредните години ќе останат на врвот на меѓународната агенда.

2. Превентивна дипломатија

Превентивната дипломатија (preventive diplomacy) е избегнување на кризи, постконфликтно градење на мирот и превенција од повторување. Иако во претходниот дел веќе стана збор за превентивната дипломатија, овде ќе ја погледнеме превентивната дипломатија од аспект на Обединетите нации. Во делот кој се однесува на превентивната дипломатија, беа опфатени клучните идеи во врска со употреба на превентивната дипломатија, содржани во Агендата за мир. Агендата за мир ги елаборира мерките за градење доверба, утврдување или наоѓање на факти, превентивна дипломатија и демилитаризирани зони. Извештајот покажува дека заедничката доверба и добрата вера се од суштинско значење за намалување на веројатноста за појава на конфликти меѓу државите. Систематската размена на воени мисии, формирање на регионални и субрегионални центри за намалување на ризици и аранжмани за слободен проток на информации, вклучувајќи го и следењето на регионалните договори за оружје, беа примери за мерки за градење на

доверба.¹¹⁸ Превентивна дипломатија може да се врши од страна на Генералниот секретар лично или преку висок кадар или специјализираните агенции и програми, од страна на Советот за безбедност или Генералното собрание и со регионалните организации, во соработка со Обединетите нации. Трупите на ОН можат да бидат регрутирани од страна на Генералниот секретар и да се стават на располагање на Советот за безбедност.

Превентивната дипломатија особено била важна за ОН во минатото, и несомнено ќе биде многу важна и во иднина. Кога се зборува за превентивната дипломатија на ОН, се мисли на целите кои мора да бидат својствени за целокупното дејствување на организацијата: да побараат да се идентификуваат, во најрана можна фаза, ситуациите што можат да произведат конфликт и да се обидат преку дипломатија да се отстрани изворот на опасност, пред да резултира со насилство, како и решавање на најдлабоките причини на конфликтот, економскиот очај, социјалната неправда и политичкото угнетување.¹¹⁹

Превентивната дипломатија бара целосно информирање за сите ситуации кои можат да доведат до сериозни тензии. Најдобро е, наместо да се чека кризата да дојде, па дури потоа да се преземат соодветни мерки, да се воспостават контакти со засегнатите страни и да се тргне кон изнаоѓање на соодветно решение, кое ќе биде прифатливо за сите засегнати страни во спорот. Превентивната дипломатија се состои од превентивно распоредување, преземање на мерки за повисок степен на борбена готовност или демонстрирање на сила на друг начин, пред избивање на непријателствата. Превентивната дипломатија бара мерки за создавање доверба, а се потребни за рано предупредување врз основа на собирање на информации и неформално или формално утврдување на фактите, која исто така може да вклучи превентивно распоредување и, во некои ситуации, демилитаризираната зона. Ова значи дека со преземање на која било од овие активности, се пристапува кон спречување на насилство во зоната каде се очекува судирот или расте тензијата меѓу страните.

Меѓусебна доверба и добра волја се неопходни за намалување на веројатноста за појава на конфликт меѓу државите. Систематска размена на

¹¹⁸ United Nations Intellectual History Project, (2008). Preventive Diplomacy at the UN. Library of Congress Cataloging in Publication Data, p. 52

¹¹⁹ United Nations Intellectual History Project, (2008). Preventive Diplomacy at the UN. Library of Congress Cataloging in Publication Data, p.64

воени мисии, формирање на регионални или субрегионални центри, намалување на ризикот, постапките за слободен проток на информации, вклучувајќи го и следењето на регионални договори за оружје, се позитивни примери кои треба да се следат и во иднина. Превентивните чекори мора да се засноваат врз навремено и точно познавање на фактите. Поради ова, извесно разбирање на развојот на настаните и глобалните трендови е задолжително. Подготвеноста да се преземе соодветно превентивно дејство е од суштинско значење. Со оглед на економските и социјалните корени на многу потенцијални конфликти, информациите кои се потребни од страна на Обединетите нации сега мора да ги опфатат и економските и социјалните трендови, како и политичките случувања што може да доведе до опасни тензии. Барањето на државите за испраќање на мисии на ОН за изнаоѓање на факти со своето присуство, треба да се сметаат како неопходни и да се применат без одлагање. Во прилог на прибирањето на информации за понатамошно дејствување и донесување одлуки, таквите мисии можат да помогнат во некои случаи да се смири спорот со самото присуство на мисијата.

Во последниве години системот на Обединетите нации развива корисна мрежа на системи за рано предупредување во врска со животната средина, закани, ризикот од нуклеарна несреќа, елементарни непогоди, масовни движења на население, закана од глад и ширењето на болести. Постои потреба, сепак, да се зајакнат аранжманите за проценка дали постои закана за мирот и да се анализираат дејствијата кои можат да се преземат од страна на Обединетите нации за спречување или ублажување на заканата. Ова е процес кој ќе продолжи да бара тесна соработка на различните специјализирани агенции и функционални единици на Обединетите нации.

Превентивното распоредување е разместување на силите на ОН кои имаат за задача да го спречат избивањето на конфликтот внатре во една држава или помеѓу две држави. Сè почесто доаѓа до израз оправданоста на операциите на ОН за превентивно распоредување. Превентивното распоредување може да најде своја примена во повеќе ситуации. Во услови на национална криза, може да има превентивно распоредување на барање на Владата или на сите заинтересирани страни, или со нивна согласност, во меѓудржавни спорови. Вакво распоредување на војници може да се случи кога двете земји сметаат дека присуството на Обединетите нации е потребно на двете страни на границата за да се обесхрабрат непријателствата; освен тоа,

превентивното распоредување може да се случи кога земјата се чувствува загрошена и сама бара ангажирање на соодветно присуство на Обединетите нации, долж границата.¹²⁰

Во секоја ситуација, мандатот, составот и присуството на силите на Обединетите нации ќе треба внимателно да се осмисли и да биде јасно за сите. На тој начин, превентивно распоредените сили ќе набљудуваат и известуваат за сите промени во зоната каде што се одговорни, ќе патролираат, обезбедуваат и на некој начин демонстрираат сила со цел одвраќање на агресорот. Силите и набљудувачите се распоредуваат во согласност со страните, или пак по молба на едната или на сите инволвирани страни, меѓутоа за преземање на нивните посебни задачи не мора да постои спогодба со страните. Превентивното распоредување треба да ја спречи појавата на меѓугрупна поларизација и непријателство во рамките на општеството, преку промоција на норми и практики на толеранција за мноштво социјални идентитети.

Превентивното позиционирање на мировни и/или цивилни полициски сили придонесува за спречување на ширењето на постоечкиот конфликт во нови подрачја. Исто така, превентивното распоредување може да помогне во голем број случаи да се ублажат страдањата и да се ограничи или контролира насилството. Превентивното распоредување на силите вклучува нивно распоредување на надворешните граници на некоја држава во облик на праќање на воен, полициски, цивилен персонал на ОН во кризните подрачја.¹²¹

Канцеларијата на комесарот на ОБСЕ за национални малцинства, има мандат да спроведува мисии на лице место и да се вклучи во превентивна дипломатија уште во раните фази на тензиите. Улогата на Канцеларијата која беше воспоставена во 1992 година беше да се изнајдат брзи решенија за етничките тензии кои можеа да го загрозат мирот, стабилноста и пријателските односи меѓу државите од ОБСЕ.

Во изминативе неколку години ОБСЕ презеде ваков вид на активности во Косово, Санџак, Војводина, Скопје, Грузија, Естонија, Таџикистан, Молдавија, Латвија, Нагорно-Карабах и Чеченија. Од септември 1992 година КЕБС раководеше со мисии за поддршка на санкциите (SAMs) во Албанија, Бугарија,

¹²⁰ Милутиновић, С., (2007), Појам и класификација мировних операција Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 149

¹²¹ Vasić N. Dušan., (2010), Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze, Službeni glasnik, Beograd, str. 179

Хрватска, поранешната Југословенска Република Македонија¹²², Унгарија и Романија, за да помогне во набљудувањето на имплементацијата на санкциите под мандат на ОН против Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора).

3. ОН и превенцијата на конфликти преку имплементација на концептот на разоружување

Концептот на разоружувањето, како еден надлежен систем за воспоставување и чување на мирот и безбедноста, во себе ги вклучува ограничувањето, контролата и редукцијата на вооружувањето како и потполно отфрлање на оружјето.

Деветнаесетиот век беше обележан со развитокот и растежот на се поголемата поддршка на идејата и концентрацијата на разоружувањето. Кант предлагал распуштање на армиите на европските држави како една форма на т.н. тотално разоружување.¹²³ Во меѓународните односи, идејата за разоружување добила практична примена во договорот помеѓу Соединетите Американски Држави и Велика Британија, познат под името Rush – Bagot Agreement, кој се однесувал на утврдената политика за немилитазираниот канадско-американска граница. Во повеќе прилики концепцијата на разоружувањето добивала поддршка од државниците на европските земји, а нагласен популаритет добил кога Рускиот Цар Никола Втори, во 1898 година, прогласил дека реализацијата на идејата за разоружувањето треба да биде една од главните цели на Првата Хашка Конференција.¹²⁴

Осврнувајќи се на разоружувањето, несомнено се чини дека како систем за одржување на мирот и стабилноста на земјите е едноставен и директен пат надвор од хаосот кој што го создаваат кризните состојби, конфликтите помеѓу државите и таквите закани кон мирот кои можат да доведат до избувнување на воен судир.

Разоружувањето тежнее да ја елиминира војната на најнепосреден начин, односно се труди да делува како систем во чии рамки нема ни да биде можно да се води војна затоа што ќе се уништат средствата со кои е можно војувањето.

¹²² Турција ја признава Република Македонија под нејзиното уставно име.

¹²³ Immanuel Kant, Preliminary Articles of Perpetual Peace Between States, во Perpetual Peace, The Little Library of Liberal Arts, Oscar Pies ted., New York, 1958

¹²⁴ Merre Tate, The Disarmament Illusion: The Movement for a Limitation of Armaments to 1907, New York, 1942

Карактеристично за овој систем и за оние што го подржуваат е тоа што воопшто не ги анализираат причините за војната. Се тргнува од единствената но вистинита претпоставка дека војната каде и помеѓу кои да се води, носи тешки последици. Се разбира, во одредени дела и временски периоди на развитокот на теоријата на разоружувањето се правеле обиди да се увидат и некои објективни ситуации кои би можеле да се појават како причини за војна. Во таа смисла се донесуваат заклучоци дека воената супериорност т.е. супериорноста во наоружувањето, носи со себе арогантно однесување на државата која се наоѓа во таква положба. Во вакви прилики многу често, моќта може да служи како мотиватор на агресивното однесување на воено силната држава. Од своја страна пак, агресивната политика или агресивните акти на една држава кон друга, или пак повеќе други, се извор на кризни состојби кои често доведуваат до војна.

Друга објективна ситуација која може да доведе до нарушување на мирот, е кога постои воено ривалство помеѓу две или повеќе држави. Ова ривалство е на многу чувствително поле, така што е вонредно лесно тоа да се претвори во конфликт кој неминовно ќе ги доведе ривалите во воен судир во овој момент кога тие не ќе можат повеќе да ги контролираат воените машини кои достигнале ужасен растеж токму поради ривалството.

Военото ривалство во речникот на теоријата за разоружувањето, како систем за чување на мирот и безбедноста, значи трка во вооружување. Оваа трка се проучува од повеќе аспекти, затоа што во меѓународната заедница провејува убедувањето дека трката во вооружувањето и служи само на една цел, т.е. на војната. Вооружувањето почнува во услови на затегнатост. Интензивното вооружување доведува до вооружување и кај спротивната страна.

Трката во вооружувањето резултира во затегнатост и наелектризирани меѓународни односи. Во вака изградени услови не е потребно којзнае какво стимулирање за да се појде во војна. Теоретичарите за разоружувањето, имајќи ги погорните заклучоци во предвид, убедени дека трката за вооружување доведува до војни, сметаат дека елиминацијата на оружјето како инструмент во водење политика во меѓународната сфера, или пак драстичното ограничување на овој морбиден натпревар помеѓу државите, се оние патишта кои го водат светот кон задоволувачкото решение - траен мир.

Атрактивноста на концептот на разоружувањето беше доволно голема за да иницира дискусии и поконкретни акции на тоа поле во рамките на меѓународните организации.

Така на пример, беше обезбедено Пактот на Лигата на народите да му посвети соодветно внимание на разоружувањето, претставувајќи го како едно од остварувањата неопходни за постигнување траен мир.¹²⁵ Лигата на народите, може да се рече, континуирано се бавеше со проблемите на разоружувањето, трудејќи се да произведе план за ефективно ограничување на воените сили и вооружувањето. Во нејзини рамки беа организирани и три големи меѓународни конференции, чија цел беше формулирање на прифатлива концепција за разоружување. Така напорите на првата општополитичка меѓународна организација во однос на разоружувањето беа значително потпомогнати со работата на Вашингтонската конференција од 1921-1922 година, Лондонската поморска конференција од 1930 година и Конференцијата за разоружување одржана во Женева, 1932 година.

Организацијата на Обединетите нации ја продолжи традицијата на Лигата, посветувајќи му на вооружувањето напори и внимание. Повелбата на Обединетите нации ја реafirмира, иако можеби не толку нагласено како Пактот на Лигата, грижата на меѓународната заедница, претставена во светската организација, за одржување на мирот преку разоружувањето. Во оваа смисла, Генералното собрание беше овластено да ги разгледува општите принципи на соработка за одржување на меѓународниот мир и безбедноста, вклучувајќи ги и принципите што се однесуваат на разоружувањето.¹²⁶ Од своја страна, Советот на безбедноста, со цел да се постави и одржи мир, требаше да формулира планови за утврдување на систем на регулирање на вооружувањето кои би им биле поднесени на државите членки на Обединетите нации.¹²⁷ Советот на безбедноста во оваа своја работа, требаше да биде помаган од Комитетот на воениот штаб. Овој комитет требаше да го советува советот на безбедноста во врска со воените аспекти за одржувањето на светскиот мир, регулирањето на вооружувањето и евентуалното разоружување.¹²⁸

¹²⁵ Пакт на Лигата на народите, член 1, точка 2, член 8, 9 и 22, точка 5.

¹²⁶ Повелба на ОН, член 11, точка 1

¹²⁷ Член 26

¹²⁸ Член 47, точка 1

Споменатите одредби на Пактот на Лигата на народите и Повелбата на Обединетите нации ги активира овие две меѓународни организации на полето на ограничувањето на вооружувањето и разоружувањето. Анализата на нивните постигнувања, меѓутоа покажува дека резултатите на Лигата на народите беа многу скромни, па дури и дека нејзините залагања завршија со целосен неуспех ако се има во предвид вонредно интензивното вооружување во очи на Втората светска војна, додека пак остварувањата на Обединетите нации можат да се окарактеризираат како спори и спорадични.

Не би смееле, се разбира, да се занемарат резултатите како што се: Договорот за демилитаризација на Антарктикот, Договорот за забрана на сите видови нуклеарни проби освен подземните, договорот за принципите што ги регулираат активностите на државите во истражувањето и употребата на космосот, Договорот за неширење на нуклеарно оружје во Латинска Америка и Договорот за неширење на нуклеарно оружје, но од друга страна не смее да преовладува оптимистичкиот заклучок дека споменатите резултати се решавачки во однос на проблемите на мирот, вооружувањето и разоружувањето.

Големите сили, кои најмногу напредувале во трката за вооружување и дозволуваат на светската организација да се занимава со проблемите на разоружувањето, но притоа, водејќи сметка за своите витални интереси, со што, практично ја ограничуваат работата и можноста за порадикални постигнувања во рамките на Обединетите нации.

Реалистичната оценка на денешната состојба на меѓународните односи, покажува дека тешкотиите, во достигнувањето задоволителен степен на разоружување или пак контролирање на вооружувањето, се од политички карактер, дека техничките проблеми се решливи и дека не би претставувале сериозна пречка за постигнувањето солидни решенија во овој домен.

Предлозите за тотално разоружување можеби се излез од опасноста од војната, но се чини дека трезвеното размислување во врска за можностите за траен мир води кон сфаќање на потребата во запирање на арбитрерна употреба на вооружена сила како средство за решавање на спорите и конфликтите помеѓу државите.

Разоружувањето може да игра важна улога во воспоставувањето перманентен мир, но физичката елиминација на оружјето како инструмент за водење на војна не мора да значи дека ќе се уништат и жариштата на

меѓународните односи. Најприфатливо е сознанието дека разоружувањето би пружило најдобри резултати доколку биде комбинирано со некој друг систем за чување на мирот во чии рамки разоружената меѓународна заедница ќе биде чекор поблиску до правното и политичкото решавање на меѓународните спорови и на актуелните кризни состојби.

4. Активности за контрола на конвенцијалното вооружување и разоружување

Во текот на изминатите години се случија низа настани кои ветуваат во областа на контролата на конвенционалното вооружување и мерките за изградба на доверба и безбедност. Тие вклучуваат:

Прифаќање на Договорот за конвенционалните вооружени сили во Европа (CFE)

Договорот за вооружени сили на Европа беше потпишан 1990 година во Париз од вкупно 22 држави кои беа поделени во две групи и тоа:

1. 16 НАТО држави: Белгија, Канада, Данска, Франција, Германија, Исланд, Италија, Грција, Луксембург, Холандија, Норвешка, Португалија, Шпанија, Турција, Обединето Кралство и Соединетите Американски Држави.
2. 6 држави потписнички на Варшавскиот Пакт: Булгарија, Чехословачка, Унгарија, Полска, Романија и Советскиот Сојуз.

После потпишувањето на договорот во 1991 доаѓа до распад на Советскиот Сојуз при што некои држави од една стануваат две, пример: Чехословачка се дели на Република Чешка и Словачка така што веќе во 1991 година имаме вкупно 30 потписнички на договорот кој влезе на сила во 1992 година.

Договорот за Конвенционалните вооружени сили во Европа (CFE) од 19 ноември 1990 година наметна правно обврзувачки ограничувања на пет категории на опрема ограничени од договорот и одредбите за размена и забележување на особено битни информации како и наметливи уредби за инспекција и верификација на лице место. Оваа транспарентност во количествата на оружје претставува единствена одлика на Договорот за контрола на вооружувањето. Договорот обезбеди драматично намалување во Европа на опремата ограничена со Договорот. Повеќе од 50.000 парчиња опрема се или уништени или отстранети. За време на Конференцијата за

ревизија на Договорот во 1996 година, земјите потписнички ја прифатија потребата за прилагодување на Договорот за СРЕ со цел да му се овозможи да продолжи со одржувањето на клучната улога во европските безбедносни уредби.

Преговорите за прилагодувањето започнаа во мај 1996 година отсликувајќи го фактот дека по 1990 година дојде до фундаментални промени како што се обединувањето на Германија, распаѓањето на Варшавскиот пакт и на СССР, појавата на нови земји наследнички коишто го зголемија членството на Договорот од 22 на 30 земји, процесот на демократизација на Централна и Источна Европа и крајот на Студената војна.

Процесот на прилагодување беше завршен со потпишување на правно-обврзувачкиот „Договор за прилагодување“ на Договорот за СРЕ на Истабулскиот самит на ОБСЕ во ноември 1999 година. Во Истанбул беше прифатен и Финален акт. Овој политички обврзувачки текст ги содржи сите активности во врска со ограничувањето и прогресивното намалување на дозвоите за опрема, кој земјите потписнички дополнително го понудија во контекст на прилагодувањето на Договорот.

Виенскиот документ

На Самитот во Истанбул, во ноември 1999 година земјите членки на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) исто така го донесоа и Виенскиот документ од 1999 година којшто ги унапредува Мерките за изградба на доверба и безбедност кои беа воведени со Виенските документи од 1990, 1992 и 1994 година. Виенскиот документ од 1999 година ги подобрува моменталните CSBM мерки за доверба и безбедност и ја нагласува важноста од регионална соработка.

Отворено небо

Друг важен елемент во создавањето на поголема отвореност во воената област е Договорот „Отворено небо“ од март 1992 година, којшто дозволува надлетувања над националната територија врз основа на реципроцитет.

Договорот „Отворено небо“ има за цел да ја унапреди изградбата на доверба, да помогне во набљудувањето на придржувањето кон постоечките или идните договори за контрола на вооружувањето, и да ги зајакне можностите за рано препознавање и соодветно справување со кризите преку овозможување на реципрочни надлетувања на националната територија.

Како резултат направени се низа пробни летови на целокупниот режим за набљудување на летовите како што е утврдено во Договорот сè уште нема стапено во сила. Сојузниците и понатаму ја поддржуваат ратификацијата на овој Договор и бараат од останатите потписнички, Русија и Белорусија, да го ратификуваат за тој да може да стапи во сила колку што е можно поскоро.

Мало и лесно оружје

Меѓународната свест за потребата од спречување и намалување на дестабилизирачките акумулации и проток на мало и лесно оружје, особено преку незаконски и неодговорни трансфери во последнава деценија сè повеќе расте. Генералното собрание на ОН се согласи во 2001 година да свика меѓународна конференција за незаконска трговија со оружје во сите нејзини аспекти.

Мини против жива сила

Во текот на изминатава деценија меѓународната заедница се поактивно се вклучува во напорите за спречување на хуманитарните проблеми и страдања кои ги предизвикуваат мините против жива сила. Земјите од НАТО ја демонстрираа својата заложба со тоа што се заинтересираа за ова прашање. Во 1998 година беше потпишан нов протокол на Конвенцијата од 1980 година за забрана и рестрикција на употребата на одредени видови на конвенционално оружје. Насловен како „Протокол за забрана и рестрикција на употребата на мини, мини на изненадување и други направи“, тој стапи во сила во декември 1998 година. На 3 декември 1997 година во Отава беше потпишана Конвенција за забрана за употреба, складирање, производство и превоз на мини против жива сила и за нивно уништување. Таа стапи во сила на 1 март 1999 година и ја имаат ратификувано над 100 земји.

5. Разоружување низ призма на ОБСЕ

Организацијата за безбедност и соработка во Европа или ОБСЕ, е најголемата светска безбедносно ориентирана меѓувладина организација. Контролата на оваа организација вклучува прашања поврзани со контрола на оружјето, човековите права, слободата на печатот и фер избори. ОБСЕ е *ad hoc* организација под Обединетите Нации. ЕУ не е стриктно речено членка на ОБСЕ, иако претседателот на Европската Комисија Жак Делор ја потпиша париската Повелба за Нова Европа (1990 год.), која претставува потекло на ОБСЕ.

Од голема важност е да се истакне дека поранешното име на оваа организација било Конференција за европска безбедност и соработка (КЕБС). Новото име ОБСЕ) датира од декември 1994 година. ОБСЕ постои од 1 август 1975 година под тогашното име КЕБС, кога во Хелсинки по неколку години преговори бил потпишан Завршниот акт на Конференцијата за европска безбедност и соработка од 35 европски земји учеснички (без Албанија) и САД и Канада. Овој акт претставува долгорочна декларација кој се темели врз следните вредности:¹²⁹

Надминување на блоковската поделеност и односите кои произлегуваат од блоковската припадност, како долгорочна цел на КЕБС;

- ✓ Демократизација на меѓународните односи;
- ✓ Елиминирање на примената на сила во меѓународните односи и политика базирана на сила;
- ✓ Неделивост на европската безбедност како една од основните претпоставки за зачувување на мирот и безбедноста;
- ✓ Градење на европската безбедност и одбрана врз основа на сестрана соработка;
- ✓ Афирмирање на хуманитарната компонента преку прашањето на заштитата на човековите права и слободи како и улогата на поединецот во процесот на унапредувањето на безбедноста и соработката во Европа;
- ✓ Светска димензија на европската безбедност;
- ✓ Афирмирање на КЕБС како долгорочен процес.

По Хелсинки, КЕБС го задржува својот континуитет. Така, првото продолжение било одржано во Белград, од 4 октомври 1977 до 9 март 1978 година каде што бил постигнат договор за понатамошни состаноци на КЕБС. Второто продолжение било одржано во Мадрид од 11 ноември 1980 до 9 септември 1983 година, каде што била постигната согласност за почитување на човековите права како важен фактор за развојот на меѓународната заедница, било признато правото на работниците да основаат синдикати и да се зачленуваат во нив како и согласност за одржување билатерални тркалезни маси за човековите права. Третото продолжение било одржано во Виена, од 4 ноември 1986 до 19 јануари 1989 година, каде што бил прифатен механизмот

¹²⁹ Георгиева. Л., Европска безбедност, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2010

на постојано набљудување кој им овозможува на државите доколку се сомневаат во почитувањето на човековите права во определена држава да можат да испратат набљудувачи без да бидат обвинети за мешање во внатрешните работи. Четвртото продолжение било одржано во Хелсинки во 1992 година. Помеѓу овие главни состаноци биле одржани низа специјализирани, на кои биле разгледувани најразлични прашања. Посебно е значајно прашањето за разоружување кое било разработено на Конференцијата во Стокхолм во 1984 година, со чие решение се предвидува поголем степен на јавност и предвидливост на воените активности во Европа, со што ќе се намалат тензиите и недовербата.

Од посебно значење за КЕБС е усвојувањето на Стокхолмскиот документ од 1986 година на Конференцијата на КЕБС во кој принципот на доброволност во однос на прифаќањето и спроведувањето на мерките на КЕБС бил заменет со принципот на задолжителност на мерките на КЕБС, со што се зголемила ефикасноста на КЕБС, а особено довербата на земјите - членки. Во Стокхолмскиот документ се разработуваат и конкретни мерки од задолжителен карактер за јакнење на довербата и безбедноста, а кои се однесуваат на следното:¹³⁰

1. **Претходна најава на воени активности.** На неа подлежат воени активности, кога едновременно се ангажираат:

1. најмалку 13.000 војници;
2. најмалку 300 тенкови;
3. најмалку 200 авио-полетувања;
4. најмалку 3.000 војници во поморски десант;
5. најмалку 3.000 војници во падобрански десант.

2. **Набљудување на определени воени активности**

Задолжително е да се повикаат набљудувачи на воени активности кога се ангажираат сили кои ја надминуваат договорената бројка од 17.000, односно 5.000 за поморски и за падобрански десант. Поканата за набљудување ја упатува земјата - домаќин, истовремено со претходна најава на активностите. На овие активности можат да присуствуваат најмногу двајца набљудувачи и тоа од моментот кога прв пат во активностите се постигнува максимална бројка

¹³⁰ Гоцевски. Т., Бакрески. О., Славески. С., Георгиева. Л., Интересите на Република Македонија во градењето на Европската безбедност, МАНУ, Центар за стратески истражувања Скопје, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2008

до моментот кога оваа бројка последен пат ќе се спушти под договорениот минимум.

3. Годишен календар

Со цел да се има увид во планираните ангажирања на воените сили и да се намали можноста од погрешно проценување на одделни активности и намери, државите-членки на ОБСЕ се должни да изработат годишен календар. Изготвувањето годишен календар е обврска за воените активности кои подлежат на претходна најава, а кои се планираат да се изведат наредната година.

Календарот на активностите се изработува и се доставува до 15 ноември секоја година, а активностите се внесуваат по хронолошки ред, со наведување на основните податоци. Податоците, во основа, се од начелна природа, но мора да дадат јасна претстава за видот на воените активности. Набљудувачите имаат право да бараат и дополнителни податоци, доколку оние кои им се ставени на располагање не се доволни за оценка на воените активности.

4. Одредба за ограничување

Покрај задолжителноста на годишниот календар, предвидено е и задолжително најавување на активности кои следат во годината по активностите најавено со годишниот календар, а кои опфаќаат повеќе од 40.000 луѓе. Оставена е можност за дополнително пријавување на воени активности кои треба да се најават 42 дена пред нивното отпочнување.

5. Придржување кон мерките и проверка кон придржувањето

Овие мерки се од особна важност за Стокхолмскиот документ затоа што разработуваат цел систем на мерки за проверување на придржувањето кон договорите, при што како основна форма е прифатена инспекцијата. За првпат во процесот на КЕБС е разработен инспекцискиот начин на проверување и јасно се утврдени обврските на државата која поставува барање и државата на која и е упатено барањето.

Како значајна е и Конференцијата одржана во Париз 1990 година, со која бил одреден процесот на демократизација и еднаква безбедност за сите народи. Со Париската повелба за нова Европа се опфаќаат следните содржини: елементите на активностите за човековите права, демократијата и правната држава, економската слобода и одговорност, пријателските односи меѓу државите учеснички, европското единство, насоките за иднината,

економската соработка, заштитата на животната средина, културата, работниците мигранти, невладините организации и новите структури и институции во процесот на КЕБС. Што се однесува до безбедноста, ќе бидат користени резултатите постигнати со Договорот за конвенционалните оружени сили во Европа и мерките за јакнење на довербата и безбедноста.

Од аспект на континуитет на КЕБС значаен е моментот на Париската повелба со кој КЕБС поминува од колективна континуирана акција во систем на односи и институционализирање. Сето ова се гледа низ:¹³¹

1. Воведување редовност на седниците;
2. Утврдување на организационата поставеност (Совет, Комитет на високи функционери, Апарат за итни случаи, Секретаријат, Центар за спречување на судири итн.);
3. Создавање три административно-организациони центри (Секретаријат на КЕБС во Прага, Центар за спречување на судири во Виена и Биро за слободни избори во Варшава).

На Самитот, во Будимпешта, кој се одржа во декември 1994 година. Конференцијата за европска безбедност и соработка е трансформирана, односно таа го промени своето име во Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ).

На 21 ноември 1990 година Самитот на шефовите на држави и влади од 34 земји членки на КЕБС ја прифати Париската повелба за нова Европа. Повелбата го воспостави Советот на министрите за надворешни работи од КЕБС како централен форум за редовни политички советувања. Исто така воспостави Комитет на високи официјални претставници за разгледување на тековните прашања, подготовка на работата на Советот и спроведување на неговите одлуки; и три постојани институции на КЕБС: Секретаријат во Прага (подоцна вклучен во генералниот секретаријат во Виена), Центарот за спречување конфликти во Виена и Канцеларија за слободни избори во Варшава (подоцна преименувана во Канцеларија за демократски институции и човекови права (ODIHR)).

На 19 јуни 1991 година во Берлин се одржа првиот состанок на Советот на министрите за надворешни работи. Советот се договори за механизам за советување и соработка при вонредни ситуации во областите што ги

¹³¹ Георгиева. Л., Европска безбедност, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2010

покриваше КЕБС. Овој механизам се користеше во случаите на поранешна Југославија и Нагорно-Карабах.

На самитот во Будимпешта земјите членки на КЕБС ја објавија својата политичка волја да обезбедат мултинационални мировни сили кои ќе го следат договорот меѓу страните за прекин на вооружениот конфликт во Нагорно-Карабах.

На Самитот на ОБСЕ којшто се одржа во Истанбул во ноември 1999 година беше решено да се зајакне процесот на политички консултации во рамките на ОБСЕ преку воспоставување на Подготвителен комитет под Постојаниот совет на ОБСЕ, како и Оперативен центар со цел да се планираат и спроведуваат теренски операции на ОБСЕ.

6. Разоружувањето низ призма на Африка

Африканците му го презентирале на светот случајот за глобалното разоружување. Со цел да го ценат нивниот случај, во вистинска историска перспектива, треба да се има во предвид фактот дека тие отсекогаш се грозеле од насилство и ѝ давале предност на безбедноста. За жал, за време на колонијалната ера, тие имале многу мала можност, целосно да ги артикулираат своите ставови за разоружување, безбедноста и светскиот мир, во јасни услови. Сепак, доколку внимателно ги прегледаме декларациите и резолуциите на различни Африкански конгреси, организирани помеѓу 1900 и 1940 година, ќе најдеме прикриени тврдења и определби во врска со вредностите на разоружување. Тие биле изразени во премолчени барања за демонтажа на колонијалната окупација на Африка, како и потребата за безбедност, мир и развој. Кога африкански територии биле ослободени од колонијалното ропство и станале независни, почнал да се развива Африканскиот консензус за разоружување и добил појасна перцепција. Африканските држави започнале со докажување на нивниот дел, со тоа што, не само што барале да се слуша нивниот глас во дискусиите за меѓународни прашања, но исто така и залагајќи се за она што тие го сметале за мирен светски поредок, при што ќе се осигура нивната добиена слобода и независност. Според тоа, на африканските држави им бил воведен нов елемент од претходната Студена војна и биполарните воени сојузи Исток/Запад.¹³²

¹³² Colin Legum, *Pan-Africanism: A Short Political Guide* (New York: Frederick A. Praeger, 1963)

Во 1955 година, поголемиот дел од африканските територии биле колонии на европските сили. Африка била претставена на конференцијата во Бандунг од страна на Египет, Етиопија, Либерија, Голд Коуст (сега Гана) и Судан. Овие држави тврделе дека ја претставувале Африка во барањето за светско разоружување. Декларацијата од Бандунг, каде што горенаведените африкански држави биле и партии, го вклучиле алармот за продолжување и влошување на вооружената трка и Студената војна и ја истакнале потребата за мир и безбедност, како и правото на т.н. земји од Третиот свет да го окупираат центарот на внимание на светската политика, како балансирачка сила во источно-западните конфликти.

6.1. Гана и разоружувањето

Независноста на Гана во 1957 година го означила почетокот на Африкчките напори при извршување на целите за разоружување и на слободниот свет од нуклеарно оружје. Kwame Nkrumah организирал две важни конференции во Акра (Гана) во 1958 година - Конференцијата на сите Афрички народи, како и Првата конференција на независни африкански држави. Овие конференции обезбедувале платформа за африканските учесници, со цел да развијат консензус по прашањето за слобода на Африка, безбедност и социоекономски развој. Првата Конференција на независни африкански држави, што се одржала од 15-22 април, 1958 година, ги повикала големите сили „да го прекинат производството на нуклеарно и термо-нуклеарно оружје и да ги суспендираат сите такви тестови, не само во интерес на светскиот мир, туку како симбол на нивната потврдена посветеност на човечките права, остро да се осудат сите атомски тестови во било кој дел од светот, а особено намерата за спроведување на вакви тестови во Сахара. Апелирале до големите сили да се користи атомска, нуклеарна и термо-нуклеарна енергија, исклучиво за мирољубиви цели и го потврдиле гледиштето дека намалувањето на конвенционалното оружје не е од суштинско значење, во интерес на меѓународниот мир и безбедност и ја осудиле политиката за продажба на оружјето како средство за постигнување притисок врз владите и мешање во внатрешните работи на другите земји.“¹³³

¹³³ Douglas Roche MP, The United Nations in a Divided World (Toronto: NC Press, 1984)

Тоа бил францускиот нуклеарен тест, кој ја донел реалноста за вооружената трка на африканските држави и влијанието врз еволуцијата на Пан-африканскиот, регионален став во врска со вооружената трка, особено на нуклеарното размножување. После француската, нуклеарна проба во Сахара, Гана станала платформа, каде што, не само африканските протести, но, исто така и протестите на другите либерални организации ширум светот, можеле да бидат лансирани против францускиот експеримент. Nkrumah повикал позитивна акција против француските нуклеарни тестови - ненасилен протест во областа на тестирањето.¹³⁴

Во декември 1959 и јануари 1969 година, меѓународен тим на претставници од Африка, како и од Велика Британија, САД, па дури и од Франција, се обиделе да влезат во местото за тестирање на Reggan во Сахара. Нивната почетна точка била Гана, под раководство на свештеникот Мајкл Скот. Од самиот почеток било јасно дека оваа експедиција нема да им дозволи влез во местото за тестирање, но се чинело дека Nkrumah бил прилично заплашен од потенцијалните клиенти.

Тој изјавил:¹³⁵ „Не би било важно дали еден човек воопшто успеал да влезе во интернет страницата, поради ефектот на стотици луѓе од сите краишта на Африка и надвор од неа, со преминување на вештачките бариери, кои ја делат Африка од затворот и лишувањето од слобода, ќе биде знак на протест, при што, народот на Франција, со исклучок на Де Гол Владата ... не може да го игнорира. Да се потсетиме дека отровниот врнеж никогаш нема да ги почитува произволните и вештачки поделби, ковани од колонијализмот низ нашиот сакан континент“.

Како што се очекувало, тимот бил спречен да продолжи надвор од границите на Горна Волта (сега Буркина Фасо), од страна на француските вооружени сили. И покрај тоа што тимот не бил во можност да влезе на интернет страницата за тестирање, Африка успеала во својата цел: таа се противела на употребата на било кој дел од африканската територија за тестирање на нуклеарно средство од било која држава. Ставот на Nkrumah бил во врска со тоа што тој верувал дека слободата на Гана била непотполна бидејќи секој дел на Африка бил под колонијално владеење, но, исто така,

¹³⁴ Ali Mazrui, *Africa's International Relations: The Diplomacy of Dependency and Change* (Boulder, Colorado: Westview Press, Heinemann Educational Books, 1977)

¹³⁵ Kwame Nkrumah, *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology* (London: Heinemann, 1962)

верувал дека безбедноста на Гана не е сигурна се додека некој дел од Африка бил искористен за нуклеарни цели, бидејќи, нуклеарниот врнеж не правел разлика меѓу луѓето надвор од границите.

Како што Францускиот тест зазел место, Nkrumah ги замрзнал француските, економски средства во Гана, како што станал познат степенот на штета на животот и здравјето на народот. Кога Франција ја распрснала втората бомба, Nkrumah го отповикал амбасадорот на Гана во Франција. Нигерија исто така, ги прекинала дипломатските односи со Франција, Нигерија и Гана, директно се соочиле со сериозноста од нуклеарни експерименти на Де Гол во Сахара. Nkrumah го забележал искористувањето на Сахара за нуклеарни тестови, како прекршување на светоста на почвата во Јужна Африка. Тој, исто така, го забележал тоа како манифестирање на ароганцијата на големите сили, кои еволуирале методи за масовно уништување во духот на врховната незаинтересираност за тоа кој би можел да биде повреден од својата отровна игра. Како што нагласил Nkrumah:¹³⁶

„Генерал де Гол неодамна изјавил дека, додека другите земји имале доволно нуклеарно оружје за уништување на целиот свет, Франција, исто така, мора да има нуклеарно оружје, со кое треба себеси да се брани.“¹³⁷ Би рекол дека...Африка не е заинтересирана за таквата „одбрана“ што значи дека, нема повеќе од способноста за споделување во чест на уништување на човештвото. Ние во Африка сакаме да живееме и да се развиваме. Ние со векови не сме ослободени од империјализмот и колонијализмот, само за да останеме осакатени и да бидеме уништени од нуклеарното оружје.“¹³⁸

Во април 1960 година, Nkrumah повикал посебна конференција за консултација со други африкански држави, каде што, тој дискутирал за прашањето поврзано со безбедноста на Африка. Многу од земјите кои му припаѓале на француското говорно подрачје биле несигурни, доколку не се противеле на таа идеја. Преку конференцијата, Nkrumah се надевал дека ќе поттикне поголем напор од страна на африканските народи, со цел самите да ја изразат својата огорченост во ова нуклеарно силување на нивниот

¹³⁶ Ali Mazrui, *Africa's International Relations: The Diplomacy of Dependency and Change* (Boulder, Colorado: Westview Press, Heinemann Educational Books, 1977)

¹³⁷ Kwame Nkrumah, *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology* (London: Heinemann, 1962)

¹³⁸ Ali Mazrui, *Africa's International Relations: The Diplomacy of Dependency and Change* (Boulder, Colorado: Westview Press, Heinemann Educational Books, 1977)

континент. Сепак, неговиот обид за мобилизирање на таквите протести, не бил успешен.

За време на дебатата на Генералното собрание на ОН во врска со француската нуклеарна проба во Сахара, Гана изјавила дека во корист е одржување на специјална седница на Генералното собрание, посветена на разоружувањето. Напорите на Гана во овој поглед не успеале веднаш, но било очигледно дека, како во почетокот на 1960-тите, Африка се заинтересирала за решавање на проблемот со разоружување на глобално ниво. Кога Nkrumah не успеал да ги убеди Обединетите нации за потребата од повикување на специјална седница на Генералното собрание, тој одлучил да свика светска конференција за разоружување под наслов „Конференција на Свет без бомба“.

Со јасно изразување на потребата за преземање на таква иницијатива од страна на Африка, Nkrumah објаснил дека „мора во целост да се изврши влијанието на Африка и другите неопределени држави, со цел да се врати вистинската смисла на вредноста во светот“. Во март 1962 година, во градот Загреб (Југославија), на Подготвителниот Комитет за ова анти-нуклеарно собрание во Акра, се согласил дека предметите за кои се дискутира, ќе вклучат средство за намалување на меѓународното разоружување, трансформацијата на постоечките воени нуклеарни материјали за мирољубиви цели, економијата на разоружување и испитување на таквите основни проблеми, како што се глад, болест, незнаење, сиромаштија, слугување, со цел да се користат за социјални цели кои се злоупотребуваат во вооружената трка.

Врз основа на општото разоружување, ставот на Nkrumah бил дека тоа е потребно не само поради деструктивноста и лудилото на вооружената трка, но исто така и поради тоа што ја намалила способноста на светот за справување со проблемите на сиромаштијата и падот на развојот. Според Nkrumah, една десетина од трошоците, кои биле вклучени во вооружувањето, ќе бидат доволни за подигнување на помалку развиените земји во светот, на ниво на самоодржлива економија. Визијата на Nkrumah за светот вклучувала заложба за елиминирање на нуклеарното оружје. Nkrumah ги осудил и Западот и Истокот за прашањата кои биле поврзани со развојот на нуклеарната енергија за воени цели. Мора да се разјасни дека Nkrumah не бил против употребата на нуклеарната енергија за мирољубиви цели; тој се противел на нејзината употреба за воени цели. Никогаш не сонувал за изградба на нуклеарна

способност на Африка како еден вид ривалство против големите сили. Тој, сонувал за развивање на ефективни способности во нуклеарната технологија, доволно за да и даде на Африка значаен статус во светот.

Покрај Гана, многу други африкански земји, исто така, се противеле на вооружената трка, како и на развојот и употребата на нуклеарната енергија за смрт и уништување на човештвото. Оваа перспектива на африканските држави се развила пред почетоците на NAM и OAU. Африканските држави сакале ред и мир во светот, така што, тие би можеле да го посветат своето време, внимание и енергија на економскиот и социјалниот развој на нивниот народ.

Тие не можеле да си дозволат да ги потрошат нивните ретки, економски ресурси преку купување на смртоносно оружје. Ова е причината зошто африканските држави тешко ги промовирале и постигнувале целите за глобално разоружување и светот без нуклеарно оружје. Борбата на африканските држави за постигнување на овие цели добила нова димензија и нова сила, веднаш по основањето на NAM, во 1961 година во Белград и на OAU, во Адис Абеба, во 1963 година.¹³⁹

6.2. Организацијата на Африканската Унија и разоружувањето

Втората конференција на независни африкански држави, која се одржала во Адис Абеба, од 15 до 24 јуни, 1960 година, остро ја осудила политиката на Франција која продолжувала да ја користи Сахара, како основа за тестирање за атомските средства и упатила апел до Обединетите нации да ја натераат Франција да го почитува решението на Генералното собрание 1379 (XIV), во кое се барало Франција да се воздржи од такви тестови. Конференцијата во Монровија помеѓу министрите за надворешни работи на независните африкански држави, која се одржала од 4 до 8 август, 1959 година, усвоила силно, формулирано решение за нуклеарните тестови во Сахара. Во него, меѓу другото, било истакнато дека конференцијата:

- ✓ „со длабока огорченост, остро ја осудува одлуката на било која влада за спроведување на нуклеарните тестови во Сахара или во било кој друг дел од Африка“.
- ✓ „апелира до свесноста на светот, да ја осуди оваа закана за животите и безбедноста на африканскиот народ“.

¹³⁹ Ali Mazrui, *Africa's International Relations: The Diplomacy of Dependency and Change* (Boulder, Colorado: Westview Press, Heinemann Educational Books, 1977)

- ✓ „препорачува владите и народите на Африка, да протестираат на најенергичен и формален начин, француската влада да се воздржи од извршување на предложените тестови во Сахара“.

Конференцијата во Казабланка, која се одржала од 3 до 7 јануари, 1961 година, во решението за нуклеарните тестови, енергично се спротивставила на извршувањето на нуклеарните тестови, од страна на Франција на африканскиот континент и покрај згозената совест на светот, несогласувањето на африканските земји, како и препораките на Обединетите нации и апелирала до сите луѓе, а особено до народите на Африка, кои биле најдиректно се закани со да сторат сè што е во нивна моќ, за да ги спречат овие тестови од нивно извршување и се спротивставила на користење на африканските територии, за целите на политичката доминација. На крај, Конференцијата во Монровија, која се одржала од 08-12 мај, 1961 година, апелирала до сите нуклеарни сили, да го запрат производството и складирањето на нуклеарното оружје и сите понатамошни нуклеарни експлозии насекаде во светот.

Сите овие конференции, кои биле одржани пред основањето на ОАУ, помогнале во формулирањето на Африканското мислење по прашањето за разоружување и прекинувањето на нуклеарни тестови, како и производството на нуклеарно оружје. Основачката конференција на ОАУ, одржана во Адис Абеба, од 22 -25 мај, 1963 година, за прв пат го формулирала „африканското мислење“, кон кое биле приклучени сите африкански држави. Во решението за општото разоружување, биле донесени следните мерки:¹⁴⁰

1. Да се афирмира и да се почитува принципот на прогласување на Африка за денуклеаризирана зона; да се спротивстават на сите нуклеарни и термо-нуклеарни тестови, како и производството на нуклеарно оружје и да се промовира мирната употреба на нуклеарната енергија.
2. Уништување на постоечкото нуклеарно оружје.
3. По пат на преговори да се донесе крајот на воената окупација на африканскиот континент и елиминирање на воените бази и нуклеарните тестови, каде што, елиминацијата претставува основен елемент на африканската независност и единство.

¹⁴⁰ Documents of the Gatherings of Non-Aligned Countries, 1961-1979 (New Delhi: Ministry of External Affairs, 1981)

4. Да се поднесе жалба до големите сили:

- а) намалување на конвенционалното оружје;
- б) да се стави крај на трката за вооружување и
- в) да се потпише општ и завршен договор за разоружување, под строга и ефикасна меѓународна контрола;

Да се поднесе жалба до големите сили, особено до Советскиот Сојуз и Соединетите Американски Држави, за вложување на сите напори, со цел да се обезбедат целите наведени погоре.

ОАУ го презел својот прв голем чекор во насока на разоружување. Следниот чекор бил во рок од 16 дена, од денот на основање на самитот на ОАУ, во форма на еден африкански Меморандум, поднесен до Комитетот на Осумнаесеттата нација за разоружување (ENDC), создаден од страна на Генералното собрание на ОН, од 20 декември 1961.

6.2.1. Афрички Меморандум

На 10 јуни 1963 година, трите афрички земји - Египет, Етиопија и Нигерија - поднеле меморандум до ENDC, во име на ОАУ. Во овој меморандум, тие го прогласиле спротивставувањето на ОАУ за производство на тестови за нуклеарно оружје. Во поглед на афричките држави, прекилот на нуклеарното тестирање и трката за нуклеарно вооружување, претсавувале основни услови за секоја конструктивна и реална дискусија на општото и целосното разоружување. Суштината на Афричкиот Меморандум бил предлогот за трите важни аспекти на разоружувањето: а) Бројот на проверки на самото место; б) начинот на проверки и в) поврзаноста помеѓу забраната за тестирање на нуклеарното оружје и други проблеми поврзани со разоружувањето и развојот. При презентацијата на меморандумот, Африканскиот портпарол, египќанецот Хасан, јасно ставил до знаење дека, договорот за забрана на тестовите за нуклеарно оружје треба да биде поврзан со пакет договор од други мерки за обезбедување, како што се а) забрана за зголемување на нуклеарното оружје; б) намалување на ризикот од случајна војна и в) договорот за ненапаѓање помеѓу Северно-Атлантската алијанса (НАТО) и Варшавскиот пакт. Меморандумот дискутирал за општите предности, кои ќе следат со

склучувањето на договорот за забрана на нуклеарното тестирање. Во него било наведено:¹⁴¹

„Заклучокот на договорот за забрана на тестирањето, веројатно ќе предизвика општо подобрување во меѓународните односи и да доведе до решавање на останатите проблеми, да го спречи понатамошното ширење на нуклеарното оружје и да придонесе за намалување на трката за нуклеарно вооружување. Ќе се стави крај на опасностите од зрачењето и од труењето на животната средина. Ќе се спаси човештвото и потомството од невидените грижи и страдања. Ќе ја ослободи потребната нуклеарна енергија, паричниот капитал, како и техничкото знаење за мирни потфати на повеќето профитабилни претпријатија, кои се мошне неопходни за човештвото, особено за народите од земјите во Африка, Азија и народите од Латинска Америка“.

Според Афричкиот портпарол, Афричкиот Меморандум, во суштина бил замисла на ОАУ и бил презентирани независно од предлогот на неврзаните. Сепак, во рамките на ENDC, африканските држави се сметале за членови на неврзаните групи, кои се обидуваа да ја играат „улогата на трета страна“ во преговорите за забрана на тестирањето. Според тоа, Афричкиот Меморандум излегол како продолжување, не како замена на неврзаните предлози од 1962-1963. Додека Афричкиот Меморандум добил ентузијастичка поддршка од неврзаните делегации на ENDC, бил соодветно занемарен од страна на Советскиот Сојуз и САД. Афричкиот Меморандум за забрана на тестирањето на нуклеарно оружје, немал никаков ефект врз преговорите за вклучување на три сили на нуклеарното оружје - СССР, САД и Велика Британија. Овие сили го потпишале Делумниот Договор за забрана на 5 август, 1963. Овој договор бил склучен надвор од ENDC. Принципите, според кои бил постигнат договорот, не биле последица на африканската перцепција и став, но на трите сили на нуклеарно оружје. Овој Договор бил неуспешен, бидејќи не ја успорил трката за нуклеарно вооружување меѓу главните нуклеарни сили. Тој, всушност, ги поставил техничките ограничувања на подземното тестирање на поголемото термо-нуклеарно оружје. По потпишувањето на договорот, стапката на тестирање се зголемила наместо да биде намалена. Од 1221 нуклеарни експлозии помеѓу 1945 и 1975 година, биле спроведени 488, во текот на

¹⁴¹ Nkrumah, Africa Must Unite (London: Panaf, 1974)

18 години од претходното склучување на договорот и 733, во текот на 16 години по потпишувањето на договорот.

6.2.2. Декларацијата на Организацијата на Африканската Унија за денуклеаризација на Африка

Следната голема акција на Африка за разоружување, била во Каиро во 1964 година, во текот на вториот состанок на членовите на ОАУ. На овој самит, било посегнато по прашањето за нуклеарно разоружување, безбедноста и територијалниот интегритет на африканските држави. Самитот во Каиро на ОАУ ја прогласил Африка како слободна зона од нуклеарно оружје. Тоа всушност, бил самитот кој прифатил да ја обврзе Африка со меѓународен договор под покровителство на ОН, каде било нагласено НЕ за производство, стекнување или контрола на нуклеарно оружје. Со таквото еднострано одрекување на правото за создавање на нуклеарно оружје, Африка станала првиот континент кој презел иницијативи за разоружување од таков размер. Тоа се случило веднаш после Африканската иницијатива, со тоа што, идејата за слободна зона била објаснета во Латинска Америка, со договорот во 1967 година (Договорот од Tlatelolco).

Во Декларацијата за денуклеаризација на Африка, Самитот во Каиро на ОАУ, побарал од сите членки да го почитуваат африканскиот континент, како слободна зона од нуклеарно оружје. Тој се обврзал дека ќе спроведе правно-обврзувачко извршување на статусот за слободна зона. Декларацијата од Каиро не можела веднаш да се спроведе, главно поради некои тешкотии, меѓу кои била неконтролираната глобална трка за нуклеарно оружје и сомнежот на африканските држави дека Јужна Африка и режимот на апартхејдот, ја развиваат способноста за производство на нуклеарно оружје. Според перцепцијата на заканата за безбедност на африканските држави, станало многу тешко да се добие консензус за правно-обврзувачки договор за слободна африканска зона. Всушност, наместо да продолжат по насоките од Латинска Америка, во 1967 со Договорот од Tlatelolco, неколку групи и поединци во Африка тврделе дека, некои африкански земји треба да создадат нуклеарно оружје кое ќе им послужи како противтежа на способноста, развиена од страна на Јужна Африка.¹⁴²

¹⁴² Bariyu A. Adeyemi, "Africa as a Nuclear-Weapon-Free Zone: Prospects for a Nuclear-Weapon-Free Zone in Africa," *Disarmament*, vol. XIV(3): 1991

Декларацијата од Каиро, исто така, побарала од Генералното собрание на ОН да ги преземе сите неопходни мерки и да свика меѓународна конференција, со цел склучување на договор, за остварување на Декларацијата. Генералното собрание, сепак, не свикало меѓународна конференција, како што се барало во Декларацијата на ОАУ. Сепак, во Резолуцијата 2033 (XX), од 3 декември 1965 година, Декларацијата била одобрена и била изразена надеж дека африканските држави, сами ќе започнат со истражување преку ОАУ, за целосно спроведување.

Генералното собрание на ОН во 1974 година, пратило порака до сите држави да укажат почит кон африканскиот континент, како нуклеарна-слободна зона и да се воздржат од тестирање, производство, имплементирање, транспорт, чување, користење или употреба на нуклеарно оружје на африканскиот континент. Ова решение било значајно не поради содржината, која во основа била слична на претходните решенија од Обединетите нации и ОАУ, туку според неговото усвојување, своето постоење, што значело уште еден упис на предметот за денуклеаризирање на Африка на агендата на меѓународната заедница, после една деценија. Следното решение на Генералното собрание за денуклеаризирање на Африка, се разликувало од решението од 1974, во кое африканскиот континент бил подетално дефиниран, вклучувајќи ги и континенталните африкански држави, Мадагаскар и други околни острови во Африка, каде Генералното Собрание за прв пат се согласило дека спроведувањето на Декларацијата за денуклеаризација на Африка, ќе биде значајна мерка за спречување на ширењето на нуклеарно оружје во светот, кое ќе придонесе за општо и целосно нуклеарно разоружување.¹⁴³

Прашањето за борба против нуклеарната способност на Јужна Африка, било да се доминира со агендата на африканското денуклеаризирање, до крајот на 1970 година, 1980 година и 1990-тите. Сите наредни решенија се фокусирале на проблемот на Јужна Африка, поради тоа што, тоа не само што претставувало опасност само по себе, но претставувало и фрустрирачка цел за денуклеаризирање на Африка. Нуклеарниот капацитет на Јужна Африка, бил остра негација на целта за чување на Африка од нуклеарно оружје. Два инциденти ја зголемиле загриженоста во врска со африкански држави за

¹⁴³ Bariyu A. Adeyemi, "Africa as a Nuclear-Weapon-Free Zone: Prospects for a Nuclear-Weapon-Free Zone in Africa," *Disarmament*, vol. XIV(3): 1991

нуклеарните намери во Јужна Африка. Првиот инцидент бил обелоденет од страна на поранешниот Советски Сојуз, преку откривањето на интернет страницата за подземните тестови на нуклеарно оружје, во пустината Калахари, во 1977 година. Вториот случај вклучувал експлозија, која се сметало за нуклеарна детонација на Јужна Африка, откриена од страна на американски сателит. Истрагите за овие два инцидента останале нерешени. Како резултат на тоа, не биле преземени подготвителни чекори или консултации меѓу државите од регионот, за понатамошно изготвување на нацрт-договор, за денуклеаризирање од Африка.

Сепак, драматичните промени што се случиле во меѓународните односи, во втората половина од 1980 година, имале корисен ефект во спроведувањето на Декларацијата OAU, за денуклеаризирање на Африка. Од особено значење била заложбата на Владата на Јужна Африка за уништување на системот на апартејдот и нејзината одлука за придржување кон Договорот и спречување на ширењето на нуклеарно оружје. Во април 1993 година, група од експерти, назначени од страна на OAU и Обединетите нации, започнале да работат на нацрт-договорот за денуклеаризирање на Африка. Во март 1993 година, претседателот Де Клерк, го информирал јужноафриканскиот парламент дека Јужна Африка не само што развива способност за нуклеарно оружје, но, исто така, има произведено шест нуклеарни оружја. Таа потврда назначила дека, изработката на договорот значително ќе се разликува од постоечките договори за слободна зона, бидејќи, за разлика од ситуацијата во другите зони, во Африка постоела држава која веќе поседувала нуклеарно оружје. Договорот требало да биде формулиран, со цел да се утврди дека, ниедна држава во иднина нема да создава нуклеарно оружје, но и дека оние кои веќе создаваат од страна на Јужна Африка, ќе бидат целосно уништени, заедно со објектите за нивно производство. Друг важен елемент што се разликува во Африканската спогодба, се однесува на прашањето за мирна употреба на нуклеарната енергија. Африкански држави сакале да се осигурат дека, во прилог на нивните аспекти за прекин на ширењето на нуклеарно оружје, договорот ќе се вклопи во напорите на Африка за зајакнување на безбедноста, стабилноста и развојот. Така, не само што треба да се обезбеди правно-обврзувачко откажување од трката за нуклеарно вооружување, но, исто така, треба да се создаде поволна средина на заемна доверба и соработка во мирното користење на нуклеарната енергија и нуклеарната технологија за економски и социјален развој.

Експертската група, формирана од страна на ОАУ и Обединетите нации, го финализирале текстот на предложениот договор, по шестиот состанок во Пелиндаба (Јужна Африка), од 29 Мај- 2 јуни, 1995 година. Договорот од Пелиндаба за слободната, нуклеарна Африканска зона (NWFZ) подоцна бил доставен до Советот на министри на ОАУ, во јуни 1995 година, одобрен после некои измени. Овој Договор бил одобрен од триесет и првата седница на Собранието на ОАУ. Договорот тогаш бил отворен за потпишување во Каиро, во февруари 1996 година. Била потребна 31 година за финализирање на Договорот за слободна зона. Тој можел да биде откажан поради тоа што, Самитот во Каиро во 1964 година побарал склучување на таков договор. Финализирањето на овој договор не бил одложен. Африканските држави биле загрижени поради одбивањето на Преторија за потпишување на договор за неширење на нуклеарното оружје (NPT) и склучување на Договор за заштитни мерки со Меѓународната агенција за атомска енергија, при што, било зацврстено сомневањето дека Јужна Африка имала намера за стекнување способност за производство на нуклеарно оружје.¹⁴⁴

Африканските земји не можеле да го игнорираат Јужноафриканскиот фактор, во нивните напори за трансформација на концептот на NWFZ, во правно-обврзувачки договор. Од една страна, однесувањето на Јужна Африка и бесрамното непочитување на решенијата на ОН, значело дека не може да биде поврзано со преговорите за формирање на NWFZ во Африка, а од друга страна, режимот на Преторија, не можел да се игнорира во било кој од преговорите за веродостоен механизам, како што NWFZ планирала да ја гарантира безбедноста и стабилноста на континентот. Меѓутоа, кога расистичкиот режим во Јужна Африка, ја објавил својата одлука за укинување на апартхејдот во 1991 година, а подоцна го уништил нуклеарното оружје, палубите биле расчистени за финализирање на Договорот на Пелиндаба со Јужна Африка.

¹⁴⁴ Robin Luckham and Dawit Bekela, "Foreign Powers and Militarism in Africa," *Review of African Political Economy*, no. 30

6.2.3. Договорот во Пелиндаба

Африканскиот NWFZ Договор, познат како Договорот во Пелиндаба, има за цел да воспостави рамнотежа помеѓу зголемувањето на оружјето и поттикнување на соработка во мирната употреба на нуклеарната енергија. Овие два аспекти требало да се регулираат со строги одредби за заштита. Одредбите за неширење на нуклеарното оружје биле сеопфатни, покривајќи ги аспектите за одрекување од нуклеарните, експлозивни средства во членовите 3, 4, 5 и 6, спречувањето на стационирање, забрана за тестирање и случајот кога една странка, која има развиена способност за производство на нуклеарно оружје, пред стапување во сила, да се воспостави декларација, демонтажа и уништување. Одредбите за неширење на нуклеарното оружје го опфаќаат не само нуклеарното оружје, но и нуклеарно-експлозивните напави.

Откажувањето од нуклеарните уреди во договорот го опфаќа секој аспект од истражувањето на развојот, производството, складирањето или контролата. Договорот дава дозвола на секоја страна да одлучи за себе дали ќе дозволи посети на странски бродови или авиони, кои може да бидат сомнителни дека пренесуваат нуклеарни експлозивни напави. Договорот забранува тестирање на нуклеарно-експлозивните напави од страна на државата. Тој, исто така, им забранува на страните помагање или поттикнување на тестирањето нуклеарно-експлозивни напави, од која било држава. Ова значи дека дури и т.н. мирољубива нуклеарна експлозија е забранета. Ова е соодветно на определувањето на африканските држави, да не ја напуштат секоја дупка за тестирање на нуклеарното оружје, под маската на мирољубивата нуклеарна експлозија.

Одредбите од Договорот за декларација, расклопување, уништување или конверзија на нуклеарно-експлозивните средства, се единствени во Договорот во Пелиндаба. Договорот бара секоја страна да ги пријави способностите за производство на нуклеарно-експлозивни напави, да ја расклопи и уништи било која нуклеарно-експлозивна направа, која е произведена пред стапувањето на договорот на сила и да ги уништи објектите за производство. Секоја страна е должна да дозволи на IAEA и Африканската комисија за нуклеарна енергија да ги провери процесите за расклопување и уништување на нуклеарно-експлозивните уреди, како и уништувањето и

пренамената на уредите за нивни мирни намени. Депонирањето на радиоактивниот отпад во Африка е исто така забрането според договорот.¹⁴⁵

Според спогодбата, Африка не се одрекла од своето право за создавање нуклеарна енергија за мирољубиви цели. Насловот на договорот, „Договор за слободна африканска зона од нуклеарно оружје“, бил специјално избран со цел да го истакне фактот за намерата да го спречи воведувањето на нуклеарно оружје на континентот, но не да се забрани и нуклеарната технологија. Со цел да се користи нуклеарната енергија за мирољубиви цели, Договорот предвидува дека африканските држави, индивидуално и колективно, ќе ја промовираат употребата на нуклеарната наука и технологија за економски и социјален развој. Страните во договорот, исто така, се обврзуваат да воспостават и да ги зајакнат механизмите за соработка на меѓународно и регионално ниво. Договорот гарантира дека мирољубивата нуклеарна активност треба да се спроведува под строга заштита. Секоја страна, според тоа, се обврзува да склучи договор за заштита со IAEA. Исто така, секоја страна се обврзува да не обезбедува извор или посебен материјал и опрема, за која било држава, освен ако предметот на поширока заштита е вклучен во договорот со IAEA.¹⁴⁶

Со Спогодбата се утврдува Африканската комисија за нуклеарна енергија, со цел да се обезбеди усогласеност со одредбите. Таа ги прима и ги средува извештаите кои страните се должни да ги достават годишно за нивните нуклеарни активности. Комисијата треба да го разгледа барањето за заштитни мерки на IAEA за мирољубивите, нуклеарни активности и треба да ја унапреди и поттикне регионалната и меѓународна соработка, за мирна употреба на нуклеарната технологија во рамките на зоната.¹⁴⁷

Договорот во Пелиндаба е првата голема соработка помеѓу пост-апартхејдот во Јужна Африка и останатиот дел од континентот. Учеството на Јужна Африка во неговата изработка, започнало во 1993 година и финалниот нацрт на договорот бил завршен во Пелиндаба, која се наоѓа во близина на Јоханесбург. Договорот поминал долг пат во отстранувањето на главната закана за безбедноста во Африка, преку воведување на транспарентност и доверба меѓу африканските држави. Промоцијата на мирната употреба на

¹⁴⁵ UN General Assembly Resolution 3471 (XXX) of December 11, 1975

¹⁴⁶ Robin Luckham and Dawit Bekela, "Foreign Powers and Militarism in Africa," Review of African Political Economy, no. 30

¹⁴⁷ UN General Assembly Resolution 3471 (XXX) of December 11, 1975

нуклеарната наука и технологија, како што е предвидено во договорот, дополнително ќе ја зајакне соработката помеѓу африканските држави. Значително, Јужна Африка, која е најнапредна земја во регионот за нуклеарна технологија, не само што ја ветила својата целосна посветеност на регионална соработка во оваа област, но, исто така, понудила да биде домаќин на Африканската комисија за нуклеарна енергија.

6.3. Придржувањето на Африка кон мултилатералните договори за контрола на оружјето

Термините „разоружување“ и „контрола на оружјето“, најчесто се повторуваат во политичките документи и говори на африканските земји. Изјавите на претставниците на африканските држави, пред Генералното собрание на ОН, Комисијата на ОН за разоружување и Конференцијата во Женева за разоружување, изразуваат силно придржување кон разоружувањето и контролата на вооружените напори. Статусот на спроведување на големи, мултилатерални договори за контрола на вооружувањето, кои се отворени за сите држави, укажуваат на значително ниво на почит на тие договори, од страна на африканските држави.

Дваесет и осум африкански држави (од вкупно 115) потпишале договор, прифатиле или пристапиле кон протоколот од 1925 година во Женева за забрана на отровни или други гасови, како и бактериолошки методи при војување. Во споредба со Женевскиот протокол од 1925, придржувањето на Африка кон Договорот за забрана на тестирањето во 1963 година било многу посилено, како што постоеле 30 африкански приврзаници кон таа спогодба, со дополнување на седум држави кои ја потпишале таа спогодба, но без понатамошно дејство.¹⁴⁸

Африканските држави имаат еднакви обврски и кон Договорот од 1971 и Конвенцијата за биолошко оружје од 1972 година. Постојат 19 африкански приврзаници (и 12 африкански потписници) на Договорот од 1971 за забрана на поставување на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување во морското и океанско дно, како и 18 африкански приврзаници (и 14 африкански

¹⁴⁸ Olu Adeniji, "The African Nuclear Weapon-Free Zone Treaty: The Pelindaba Text and its Provisions," Disarmament, vol. XIV(3), 1991

потписници) на Конвенцијата за биолошко оружје, за забрана на развивање, производство и складирање на бактериолошко и отровно оружје.¹⁴⁹

Придржувањето кон толку многу меѓународни договори, од страна на африканските држави, ја покажува посветеноста кон процесот на разоружување. Сепак, постојат голем број на загрижувачки како и својствени противречности во пристапот на Африка за целосно разоружување, кој не може да ги подигне и отвори вратите за дебата и дискусија.

7. Движење на неврзаните земји и разоружувањето

Со отпочнувањето на NAM во 1961 година, африкански држави, заедно со другите држави од Третиот свет, добиле многу важен форум, преку кој можеле да ја пренесат својата засилена борба, за глобално разоружување и свет без нуклеарно оружје – борба, која била предводена од Гана без ничија помош.

NAM не претставувал политички блок, ниту пак некогаш имал намера да биде еден од основачите. Тој, всушност претставувал група од оние независни и суверени држави кои одбиле да се приклучат кон било кој од двата политички блока, кои тогаш постоеле. Всушност, NAM, уште од неговото основање, се противел на постоењето на политички блокови, затоа што тоа го сметал како поделба на светот на два антагонистички блока, кои претставувале закана за светскиот мир и повик за катастрофа. Зајакнувањето на мировните сили, бил главниот проблем на NAM. Без оглед дали NAM се борел против колонијализмот и расизмот или за воспоставување на нов меѓународен економски поредок, неговиот мотив бил да се зајакнат мировните сили и да се изгаснат оние искри, кои подоцна можат да се претворат во голем пожар, што ќе го опфати целиот свет и ќе предизвика глобална војна која ќе биде поразурнувачка за разлика од претходните две војни. Затоа, NAM, со својата силна заложба за мир во светот, сериозно бил ангажиран, не само за развојот, производството, залихата и зголемувањето на пософистицираното оружје, вклучувајќи го и нуклеарното оружје, но исто така се залагал за фактот поради тоа што, секоја нација се обидуvalа да ја надмине другата во овој поглед, во периодот по Втората светска војна. Таквиот страшен развој, не бил погоден за мир, поради тоа што претставувал огромна потреба на сите нови независни

¹⁴⁹ Olu Adeniji, "The African Nuclear Weapon-Free Zone Treaty: The Pelindaba Text and its Provisions," Disarmament, vol. XIV(3), 1991

земји и земји во развој, што ја сочинувале неповрзаната група. Затоа, од неговата прва седница, одржана во Белград на 16 Септември, 1961 година, NAM ја започнал историската крстоносна војна за промовирање на глобалното разоружување.

На самитот во Белград, им било дадено првенство на прашањата за војна и мир, преку деколонизацијата и економската содржина, додека Декларацијата го усвоила разоружувањето како „најитна задача на човештвото“. Елементите што го сочинувале овој став на NAM за разоружување, биле претставени во Декларацијата од Белград. Се започнало со еден од првите и постојани принципи за повик на општо и целосно разоружување, под ефикасна меѓународна контрола. Ова било проследено со повик за елиминација на вооружените сили, вооружувањето, странските бази, производството на оружје, како и елиминирање на институциите и постројките за воена обука, како и целосна забрана на производство, поседување и користење на нуклеарно и термо-нуклеарно оружје, бактериолошки и хемиски оружја, како и оружјето за масовно уништување. Се повикале на употреба на надворешниот простор исклучиво за мирољубиви цели и за итно одложување на тестирањето на нуклеарно оружје, проследено со договор за нуклеарно тестирање.

Учесниците на Конференцијата во Белград, побарале од големите сили потпишување, без понатамошно одложување на договорот за општо и целосно разоружување, со цел да го спасат човештвото од злото на војната и да ја ослободат енергијата и ресурсите, кои биле потрошени за оружје и развивање на економскиот и социјален развој на целото човештво. На конференцијата било побарано, неврзаните земји во светот да бидат застапени во сите идни светски конференции за разоружување. Конференцијата направила две значајни препораки. Прво, таа побарала итно да се заклучи договорот за забрана на сите нуклеарни и термо-нуклеарни тестови. Второ, побарала Генералното собрание на ОН да се состане во специјална седница на разоружување.

Важно е да се напомене дека, од 25 учесници во основачката конференција на NAM, 11 биле од Африка. Според тоа, посветеноста на NAM во врска со разоружувањето и денуклеаризацијата била, исто така, африканско мислење во врска со овие прашања. Иако Африка, од 1900 година, на Пан-африканската Конференција, се залагала за светски поредок, во кој ќе постои

мир и безбедност за сите, моменталното докажување на Африка во врска со прашањето за разоружување, претставувало впечатлив протест на Африка против француските нуклеарни тестови во Сахара. Последователните самити, преку нивните резолуции, продолжиле да вршат притисок врз големите сили за општо и целосно разоружувањето и запирање на сите нуклеарни тестови на африканско тло или надвор од него.

Заклучок

Повелбата на Обединетите нации од 1945 година, го разгледува системот на регулација кој што ќе овозможи, односно кој што ќе обезбеди „минимално користење на човечки и економски ресурси во светот за вооружените сили“. Нуклеарното оружје се појавило само неколку недели после потпишувањето на Повелбата и обезбедила моментално поттикнување за спроведување на концептот за контрола на вооружувањето и разоружувањето. Имено, првата резолуција од првиот состанок на генералното собрание (24 јануари, 1946) била наречена „Создавање на Комисија за проблемите настанати со откривањето на атомската енергија“ и ја повикале да направи конкретни предлози за „спречување на вооружувањето со атомско оружје и со било кое оружје, особено оружјето за масовно уништување“.

Врз основа на лекциите од минатото, како и од искуствата на постарите генерации, кои нè учеле да бидеме посебно претпазливи кога станува збор за кризите и конфликтите, сепак човекот се уште не научил да се справува со конфликтите и кризите на соодветен, разумен и рационален начин. Тоа се должи на фактот дека и покрај тоа што конфликтите се стари колку и човештвото, луѓето не изградија соодветен начин на кој треба да ги анализираат кризните и конфликтните ситуации, да планираат и да бараат можни решенија, како на пример решение во процесот на разоружување. Во едукативниот процес и во секојдневната интерперсонална комуникација никој од нас не учел како да ги примени методите и техниките за превенција, управување и решавање на конфликтите. Очигледниот недостаток на знаење и вештини во оваа област помеѓу обичните луѓе, често придонесува за ескалација на конфликтите и за користење на сила и насилство при нивното решавање.

Факт е дека секој за време на својот живот се нашол во бројни ситуации за кои е потребно да се поседуваат различни начини и вештини за надминување на конфликтите и дека сите, повеќе или помалку, успешно сме дознале како да излеземе на крај со таквите случувања, односно во таквите ситуации. Многумина од нас, многу често сме ги советувае другите што да прават кога ќе се најдат во жарот на конфликтот и како да продолжат понатаму со изградбата, а не со рушењето на мостовите помеѓу луѓето.

Досегашните истражувања, покажуваат дека последните напори на ОН и останатите фактори кои ја чинат меѓународната заедница се базираат на фактот дека конфликтите се неизбежен дел од нашето секојдневие и тие повеќе се доживуваат како пречка и дисторзија во меѓучовечките односи, отколку како можност односите да се променат на подобро.

Придржувањето кон меѓународните договори, од страна на државите, ја покажува посветеноста кон процесот на разоружување. Сепак, постојат голем број на загрижувачки како и својствени противречности во пристапот на одредени земји за целосно разоружување, кој не може да ги подигне и отвори вратите за дебата и дискусија.

Денес, многу од земјите трба да ги следат политиките со кои се промовира национална кохезија и внатрешната политичка стабилност. За таа цел, треба да се воспостави правичен социјален поредок преку демократизација на политичкиот систем и истиот да стане императив. Исто така, постои потреба да се воспостави и соодветен економски систем кој може да обезбеди одржлив економски раст и развој на земјите, како единствено средство за елиминирање на социјалните тензии во општеството.

И покрај сите опструкции на одредени држави, ОН со голема посвета работат на проблематиката на разоружување и тоа почнувајќи од мало-калибарско оружје, нуклеарно оружје, биолошко оружје и хемиско оружје.

Примери за успешноста на ОН во разоружувањето ги има многу почнувајќи од Балканскиот Полуостров, па се до светско ниво. На Балканот ОН има неколку мисии за собирање на оружје и тоа после потпишување на примирје на завојувани страни со цел оневозможување на обновување на воени дејствија и тоа во Босна и Херцеговина, Хрватска, Албанија, Косово и Македонија и покрај тоа што не беа постигнати посакуваните резултати пак може да се рачунаат како успешни примери од страна на ОН и самите држави.

А лоши искуства на светско ниво ги има многу особено ако збориме за време на конфликтите од 1980-1990-тите кои баш поради несобирање на разоружувањето на паравоените формации и нелегалното оружје поседувано од страна на цивилите до ден денес неможат да имаат траен мир, како најсвежи примери се посочуваат Авганистан, Ирак, Судан и Мали.

Библиографија

1. Ackerman, A 1999, *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse Univ. Press, Syracuse, New York, USA
2. Albrecht, P & Barnes, K 2008, 'National Security Policy-Making and Gender,' in M Bastick & K Valasek (Eds.), *Gender and Security Sector Reform Toolkit*, DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, Geneva, Switzerland, преземено 20.12.2013 година, извор: <http://www.osce.org/mk/odihr/30709>
3. Al-Rodhan, N 2008, *The Three Pillars of Sustainable National Security in a Transnational World*, LIT Verlag, Berlin, Germany.
4. Ali E. Hillal Dessouki and Mostafa-Elwi Saif, "Report" in Africa, (1999) Disarmament and Security, n. 3
5. Ali Mazrui, (2001) *Africa's International Relations: The Diplomacy of Dependency and Change*, Boulder, Colorado: Westview Press, Heinemann Educational Book
6. Aaron Karp, (1999) Can Other Non-Proliferation Regimes be Insulated from Developments in Missile Proliferation?, paper submitted to workshop on "The Tough Challenges Facing Nuclear Non-Proliferation", Høsbjør, Norway, 10-12 December
7. Aaron Karp, (2000) The Spread of Ballistic Missiles and the Transformation of Global Security, in: *Nonproliferation Review*, Fall/Winter 2000, p. 112.
8. Amnesty International 2011, *Macedonia: Time to deliver justice to the victims of war crimes*, Amnesty International, Kondon, UK, 1.9.2011. Available from: <http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/macedonia-time-deliver-justice-victims-war-crimes-2011-09-01> [18.12.2013].
9. Anderlini, SN & Stanski, V (2004), 'Conflict Prevention, Resolution and Reconstruction' in *International Alert and Women Waging Peace, Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action*, International Alert & Women Waging Peace, London - Washington DC, UK/USA, преземено 20.2.2009 година, извор: http://www.huntalternatives.org/download/28_conflict_prevention.pdf
10. Annan A.Koffi (2002): *Prevention of Armed Conflict*, Report of the Secretary-General, United Nations Publications, New York.
11. Alton Frye, (1996) *Banning Ballistic Missiles*, Foreign Affairs, November/December 1996, p. 99-112.

12. Baldwin, D (1997), 'The Concept of Security', *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 1, January 1997, pp. 3-26.
13. Bariyu A. Adeyemi, (1991) "Africa as a Nuclear-Weapon-Free Zone: Prospects for a Nuclear-Weapon-Free Zone in Africa," *Disarmament*, vol. XIV(3): 1991
14. Batkovski, T (2012), 'Security of the Republic of Macedonia through the prism of modern greater Albania aspirations' in C Mojanoski, *Security and Euro-atlantic perspectives of the Balkans & Police science and police profession (states and perspectives)*, International scientific conference proceedings, Volume II, University "St.Kliment Ohridski"-Bitola & Faculty of Security-Skopje, pp.1-8. Available from:
<http://fb.uklo.edu.mk/dokumentizaweb/Ohrid%20zavshna%20kniga%202012%20vtora%20so%20CIP%2016.12.2012.pdf>. [24.12.2013].
15. Berghe, PL Van den (1987), *The Ethnic Phenomenon*, Praeger, New York, USA
16. Bernard, G & Stockwell, R (2000), *Institutional Design in Plural Societies: Mitigating Ethnic Conflict and Fostering Stable Democracy*, University of Messina Conference on "The Political Economy of Institutional Development", August 14-17, 2000.
17. Berridge, GR & James, A (2001), *A Dictionary of Diplomacy*, Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, UK
18. Bigo, D (2008), 'International Political Sociology' in P Williams (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York, USA, pp. 116-132.
19. Bildt, C (2001), 'A Second Chance in the Balkans', *Foreign Affairs*, vol. 80.
20. Black, HC (1991), *Black's Law Dictionary with Pronunciations*, 6th Edition (Centennial Edition 1891-1991), West Group, Saint Paul, USA.
21. Bono, G (2006), 'The Perils of Conceiving EU Foreign Policy as a Civilizing Force', IPG I, Chicago, IL, USA, pp. 150-163, преземено 15.12.2013 година, извор: http://www.fes.de/IPG/IPG1_2006/BONO.PDF
22. Boone Bartholomees, Jr. J (Ed.) (2010), 'National Security Policy and Strategy', Volume II, 4th Edition, The U.S. Army War College Guide to National Security Issues, преземено 20.12.2013 година, извор: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub1005.pdf>
23. Born, H (2001), 'National Security Policy: The Role of Parliament,' *Prentation*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF),

- преземено 20.12.2013 година, извор: http://ipf-ssg-sea.net/2nd_WS/aipf-manila-070310-presentations.pdf
24. Boutros-Ghali, B (1996), 'The Challenges of Preventive Diplomacy: The Role of the United Nations and ITS Secretary-General', in KM Cahill (ed.), *Preventive Diplomacy, Stopping Wars Before They Start*, Basic Books, New York, USA.
 25. Bruce, S & Yearley, S (2006), *The Sage Dictionary of Sociology*, SAGE Publications, Cromwell Press Ltd, Trowbridge, Wiltshire, UK.
 26. Buzan, B & Waeber, O (2003), *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, USA, pp. 341-439.
 27. Bures, O., (2010) UN Peacekeeping in the 21st Century: A Capabilities-Expectations Gap Analysis. Dostupno na: http://kpes.upol.cz/docs/Oldrich.Bures/publications_cs.pdf (15. 12. 2010.)
 28. Butler, M. J., (2009) *International Conflict Management*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2009.
 29. Buzan, B., (1983) *People, states and fear – The national security problem in international relations*, Wheatsheaf Books Ltd., Brighton, 1983.
 30. C. Bailey, (1991) testimony before US Senate Committee on Armed Services, 24 January 1995; and Kenneth L. Adelman, How to Limit Everybody's Missiles, *The New York Times*, 7 April 1991, p. 19.
 31. Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict 1997, *Preventing deadly Conflict: Final Report*, Washington D.C., USA.
 32. CIA Director George Tenet Raises Proliferation Concerns, Arms Control Statements from the US Department of State, 8 February 2001
 33. Colin Legum, (1963) *Pan-Africanism: A Short Political Guide* (New York: Frederick A. Praeger, 1963), p. 147.
 34. Chesterman S., (2003) *Blue Helmet Blues*, Review Essay, International Peace Academy, New York, Security Dialogue, Vol. 34, No. 3, 2003
 35. Chopra, J., (2009) Back to the Drawing Board, *Bulletin of the Atomic Scientists*, March/April 1995. Dostupno na: <http://books.google.hr/books> (12. 01. 2009.)
 36. Collins, A., (2010) *Suvremene sigurnosne studije, Politička kultura i Centa za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb*

37. Chinchilla, F. A., (2005) Deterrence, Protective and Preventive International Interventions in Civil War Contexts Bridging the Gap between International Relations and Comparative Politics in the Study of Conflict Resolution, London (Ontario), Dostupno na: www.cpsa-acsp.ca/papers-2005/Chinchilla.pdf (15. 02. 2011.)
38. Diehl, P. F., (1992) Peace Operations, Polity Press, Cambridge, 2008. Diehl, P. F., Kumar, C., United Nations Peacekeeping Operations: Some Win:Win Applications, ACDIS Occasional Paper, University of Illinois at Urbana-Champaign, February 1992.
39. Dulić, D., (2008) Mirovne i humanitarne operacije, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
40. Dunne, T & Schmidt, BC (2008), 'Realism', in Baylis, J et al (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, UK, pp.90-106.
41. Documents of the Gatherings of Non-Aligned Countries, 1961-1979 (New Delhi: Ministry of External Affairs, 1981) para 18
42. Douglas Roche MP, The United Nations in a Divided World (Toronto: NC Press, 1984)
43. EC 2010, *The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe*, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM(2010) 673, Brussels, Belgium, извор: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:EN:PDF#page=2> (преземено 25.11.2013 година).
44. EC 2011, *Special Eurobarometer 371: Internal Security*, Wave EB75.4 – TNS opinion & social, Conducted by TNS Opinion & Social at the request of Directorate-General Home Affairs, European Commission, Directorate General Communication, Public Opinion Analysis sector, Brussels, Belgium, извор: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_371_en.pdf (преземено 15.12.2013 година).
45. Elkus, A 2012, 'The Policy-Strategy Distinction: Clausewitz and The Chimera of Modern Strategic Thought,' in WF Owen (Ed.), *Clausewitz & Contemporary Conflict*, *Infinity Journal*, Special Edition, February 2012, pp.24-27.
46. Eriksson, M & Wallensteen, P (2004), 'Armed Conflict, 1989-2003', *Journal of Peace Research*, vol.41, no.5.

47. Erwin, SI, Magnuson, S, Parsons, D & Tadjdeh, Y (2012), 'Top Five Threats to National Security in the Coming Decade,' *National Defense Industrial Association Magazine*, November 2012, преземено 21.11.2013, извор: <http://www.nationaldefensemagazine.org/archive/2012/November/Pages/TopFiveThreatstoNationalSecurityintheComingDecade.aspx>
48. EU 2008, *Providing Security in a Changing World*, Report on the Implementation of the European Security Strategy S407/08, 11.12.2008, Brussels, Belgium, извор: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (преземено 25.11.2013 година).
49. Guinea Bissau and Senegal, all of which were involved in civil wars. Landmine Monitor Core Group (ed.), *Landmine Monitor Report 1999: Towards a Mine-Free World*, Human Rights Watch, Washington, 1999. The report can be found at www.icbl.org
50. Георгиева Лидија, (2006): Менаџирање на ризици, Филозофски факултет, Скопје
51. Kenneth Adelman, (2001) Arms Control Without Agreements, *Wall Street Journal*, 16 November 2001, p. 12.
52. Kwame Nkrumah, *I Speak of Freedom: A Statement of African Ideology* (London: Heinemann, 1962)
53. Лазаревски, П., (2001), „Методолошки концепт на стратегиските истражувања“, во П Лазаревски (изд.), *Аспекти на националната безбедност на Република Македонија*, ИСППИ, Скопје, стр. 31-99.
54. Lund Michael, (1996) *Early Warning and Preventive Diplomacy*, Washington, United States Institute of Peace Press.
55. Lund M., (1999): *Preventive action in theory and practice: The Meaning and Components of Preventive Diplomacy*, The Norwegian Institute of International Affairs, Oslo.
56. Mark Smith, (2001) *The MTCR and the Future of Ballistic Missile Non-Proliferation*, Disarmament Diplomacy, February 2001
57. Mike Awua-Asamoah in Africa, *Disarmament and Security*, (Algiers, Algeria: March 24-25, 1990) (New York: UN Institute for Disarmament Research, 1991
58. Milton Leitenberg, 'Biological Weapons, International Sanctions and Proliferation', *Asian Perspective*, vol. 21, no.3, winter 1997, p. 7.
59. Nathan Shamuyarira, "Africa as a Nuclear-Weapon-Free Zone," *Disarmament*, vol. XV(1), 1992

60. Nkrumah, Africa Must Unite (London: Panaf, 1974)
61. *Official Records of the General Assembly, Fifteenth Special Session, Supplement No. 3 (A/S-15/3)*, paragraph 60 (paragraph 6, section 1 of the quoted text). Reproduced in *Trust & Verify*, no. 90, VERTIC, London, March 2000, p. 10.
62. Organisation of African Unity: Basic Documents and Resolutions (Addis Ababa: Provisional Secretariat of the Organisation of African Unity, n. d.)
63. Olu Adeniji, (1991) "The African Nuclear Weapon-Free Zone Treaty: The Pelindaba Text and its Provisions," *Disarmament*, vol. XIV(3), 1991
64. Rajkovchevski, R (2011), 'Implications of the Ohrid Framework Agreement on Police Work - A Decade after Its Signing', *Political Thought*, vol. 9, no.34, Konrad Adenauer Foundation, Skopje, Macedonia, pp.81-89.
65. Richard Speier, (2001) How Effective is the Missile Technology Control Regime?, Nonproliferation Brief 4, Carnegie Endowment for International Peace, April
66. Robin Luckham and Dawit Bekela, (2010) "Foreign Powers and Militarism in Africa," *Review of African Political Economy*, no. 30
67. S.C. Saxena, (1994) *Politics in Africa* (Delhi: Kalinga Publications, (1994)
68. SIPRI Yearbook, (1989), *World Armaments and Disarmament* (New York: Oxford University Press, 1989)
69. Smith B., (1993) Between Urgencies and Impossibilities New Security Architecture for Europe, *Security Dialogue*, Vol.24, No.3
70. Smith D., (1997): *Patterns of Violent Conflict in Europe*, IAI, Roma
71. Sola Ogunbanwo, "History of the Efforts to Establish an African Nuclear-Weapon-Free Zone," *Disarmament*, vol. XIV(3)
72. Сокалски Хенрик, (2005), Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, МИ-АН, Скопје
73. Stansfield Turner (1999) , A Way Out of Nuclear Stalemate, *Washington Post*, 1 November 1999, p. A27; and idem, The Case for Strategic Escrow," *The Bulletin of the Atomic Scientists* (March/April, 1998), accessible at: www.bullatomsci.org/issues/1998/ma98/ma98turner.html
74. *The United Nations and Disarmament: A Short History* (New York: United Nations, 1988)
75. The General Assembly, towards the end of the 1960s, expanded it into Conference of the Committee on Disarmament (CCD).

76. Vukadinović Radovan, (2004) Megunarodni politički odnosi, Zagreb, Politička kultura
77. Vukadinovic Radovan, (2005) Teorije vanjske politike, Politička kultura, Zagreb
78. Vukadinović Radovan, (2004), Politika i diplomacija, Politička kultura, Zagreb
79. UN General Assembly Resolution 3261 E (XXIX) of December 9, 1974.
80. UN General Assembly Resolution 3471 (XXX) of December 11, 1975.
81. UN General Assembly Resolution 32/81 of December 12, 1997.
82. UN Secretary-General, 'Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations', UN document s/1995/1, 3 January 1995.
83. Zartman W.I.(2001): Preventive Negotiation, Rowman&Littlefiend Publishers, Inc, Oxford.
84. Zartman William, (2005) Cowardly Lions Missed Opportunities to Prevent Deadly Conflict and State Collapse.

Интернет страни

1. <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf> (14.02.2015)
2. <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/current.shtml> (14.02.2015)
3. <http://www.un.org/en/peacekeeping/> (31.12.2009)
4. <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2004/Lipson,%20Michael.pdf> (30.01.2015)
5. www.un.org/.../peacekeepersday/2010/sg.shtml (10.12.2014)
6. <http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml> (14.02.2015)
7. http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/Pbps/Library/Capstone_Doctrine_ENG.pdf (14.01.2015)
8. http://law.nus.edu.sg/about_us/faculty/staff/publist.asp?UserID=lawsac (15.02.2015)
10. <http://www.brad.ac.uk/acad/confres/papers/pdfs/CCR15.pdf> (16.12.2014.)
11. http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/Pbps/Library/Capstone_Doctrine_ENG.pdf (14.12.2014.)
12. <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/home.shtml> (30.01.2015.)
13. <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2004/Lipson,%20Michael.pdf> (30.01.2015.)
14. www.columbia.edu/~vpf4/ISQ%20offprint.PDF (12.01.2014.)
15. <http://www.effectivepeacekeeping.org/docs/un/UNPK-UNDPI-may04.pdf> (18.12.2014.)
16. http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/Pbps/Library/Capstone_Doctrine_ENG.pdf (14.02.2015.)
17. <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/.../Handbook%20on%20UN%20PKOs.pdf> (17.02.2015).

Листа на кратенки

Р.бр	Кратенка Мак/Анг	Англиски	Македонски
1	ОН - UN	United Nations	Обединети нации
2	ООН		Организација на обединети нации
3	OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe	Организација за безбедност и соработка во Европа
4	OAU	Organization of African Union	Организација на Африканската Унија
5	WHO	World Health Organization	Светска здравствена организација
6	UNICEF	United Nations Children's Emergency Fund	Организација на Обединетите нации за заштита на децата
7	CSCE	Conference on Security and Co-operation in Europe	Организација за безбедност и соработка на Европа
8	CSBM		Мерки за градење на доверба и безбедност
9	NATO	North Atlantic Treaty Organization	Северно-атланска алијанса
10	CFE	Conventional Forces Europe	Конвенционални вооружени сили на Европа
11	CIO		Извршен директор за информации
12	KLA	Kosovo Liberation Army	Ослободителна Армија на Косово
13	EU	European Union	Европска Унија
14	ПСФМ		синдром – пенетрација, сегментација, фрагментација, маргинализација

15	ИСТ		синдром – избраност, слава, траума
16	ДМА		синдрома – дихотемија, манихеизам, армагедон
17	САД		Соединети Американски Држави
18	SAMs		Систем за управување со безбедноста/набљудување на имплементацијата на санкции
20	UNMIK	United nation mission in Kosovo	Мисија на Обединетите нации на Косово
21	CPE		Совет за приватно образование
22	СССР		Сојуз на Советските Социјалистички Републики
23	ЕАПС		Евроатлански партнерски совет
24	MCDA		Field Manual – Програма на Обединетите нации за употреба на воени и цивилни одбрамбени средства во операции за олеснување на катастрофи
25	ODIHR		Канцеларија за демократски институции и човекови права
26	HAM		Движење на неврзаните
27	ENDC		Комитет на Осумнаесетата нација за разоружување
28	NWFZ	Nuclear Weapons Free Zone	Слободна нуклеарна зона
29	IAEA	International Atomic Energy Agency	Интернационална Агенција за атомска агенција
30	UNODA	United Nations Office for Disarmament Affairs	Канцеларијата на Обединетите нации за разоружување
31	NPT	<i>Nuclear non</i>	Договор за не пролиферација

		<i>Profilation Treaty</i>	на нуклеарно оружје
32	WMD	<i>weapons of mass destruction</i>	оружје за масовно уништување
33	Cwc	<i>Chemical Weapons Convention</i>	Конвенцијата на Хемиско Оружје
34	MTCR	<i>Missile Technology Control Regime</i>	Режимска контрола на ракетна технологија
35	INF	<i>Intermediate-Range Nuclear Forces</i>	Нуклеарни сили со среден дострел
36	ZBM	<i>Zero Balistic Missiles</i>	Нулта балистички проектили
37	ПРОН		Одел за работи за разоружувањето
38	IVO	<i>international verification organisation</i>	Меѓународната организација за верификација
39	UNSCOM	UN Special Commission	Специјална комисија на ОН
40	CTBTO	<i>Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organization</i>	договор за сеопфатна забрана на нуклеарни проби
41	BWC	Biological Weapons Convention	Конвенцијата за биолошко оружје
42	UNIDIR	<i>UN Institute for Disarmament Research</i>	Институтот на Обединетите нации за истражувања на разоружување